

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

2022 - 7 (13)

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

ISSN: 2651 - 3943
e-ISSN: 2757 - 8941

yyuibfdergi@gmail.com
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanyyuiibfd>

EDİTÖR

Prof. Dr. Fevzi ERDOĞAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇEMBERLİTAŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Doç. Dr. Yıldız ATMACA - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir GÜMÜŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TORUSDAĞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Kübra BAĞCI - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

SEKRETERYA

Arş. Gör. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Arş. Gör. Özge ERSEZER - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Fevzi ERDOĞAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Halil KIYMAZ - Rollins College – ABD
Prof. Dr. Francesco Pastore - University of Campani - Italy
Prof. Dr. Ferit İZCİ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Shawki FARAG - The American University in Cairo - Mısır
Prof. Dr. Olga Nosova - University of Kharkov Institute Banking Affairs - Ukraine
Prof. Dr. Reis MULITA - Universiteti Marin Barleti - Albania
Prof. Dr. Mehmet DEMİR - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Neda PETROSKA ANGELOSKA - Ss. Cyril ve Methodius University - Makedonya
Prof. Dr. Mehmet Emre GÜLER - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Ainur Nogayeva - Avrasya Milli Üniversitesi - Kazakistan
Doç. Dr. Haluk YERGIN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Abdullah YILMAZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. A. Argun AKDOĞAN - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. A. Menaf TURAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir ELMAS - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem GÜL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Engin ÖNER - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan OKTAY - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan TURAL - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ERKUŞ - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail CERİTLİ - Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Emre GÜLER - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Mete YILDIZ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat AKÇAKAYA - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat BASKICI - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Örsan Ö.AKBULUT - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Reha SAYDAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Selim İNANÇLI - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Semra KARACAER - Hacettepe Üniversitesi

- Prof. Dr. Şükrü MOLLAVELİOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN - Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin AVANER - Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Aytekin GÜVEN Bolu Abant - İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Barış ÖVGÜN - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Başak ÇAKAR DALGIÇ - Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Can Umut ÇİNER - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Evrim MAYATÜRK AKYOL - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih YILDIRIM - Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. İpek ÖZKAL SAYAN - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut HIZIROĞLU - İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU - Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi
Doç. Dr. Nazım KARTAL - Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Ozan ZENGİN - Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Sevcan DEMİR ATALAY - Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur SADIĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Tekin AVANER – Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Doç. Dr. Yasemin ÖZDEMİR - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz ÜSTÜNER - Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR - Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asena BOZTAŞ - Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bora AÇAN - Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem DEMİR - Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dilşad TÜRKMEÑOĞLU KÖSE - Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elvan AKTÜRK HAYAT - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAARSLAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ORAL - İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü YALÇIN - Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK - Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şekip YAZGAN - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Uğur SADIOĞLU - Hacettepe Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Fuat SEKMEN – Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet SONGUR – Dicle Üniversitesi

Galip Afşin RAVANOĞLU – Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet DEMİR – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Yüksel AYDIN - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Davut ADLIĞ – Dicle Üniversitesi

Prof. Dr. Cengiz ATLI – Iğdır Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet ÖZALPER – Muş Alparslan Üniversitesi

Doç. Dr. Selahattin KOÇ - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Mustafa BEYBUR – Dicle Üniversitesi

Dr. Hamza KAYA

Dr. Öğr. Üyesi Ömer DORU – Mardin Artuklu Üniversitesi

Dr. Lütfü SİZER – Dicle Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Duygu BOZKURT – Pamukkale Üniversitesi

Dr. Mürşide ŞİMŞEK – Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Burhan DURGUN – Dicle Üniversitesi

Dr. Barış ÜLKER – Dicle Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Sadullah ÖZEL – Batman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KÖNİ – Ankara Bilim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAYLAN – Dicle Üniversitesi

İNDEKS BİLGİSİ

(2022 CİLT;7 SAYI; 13)

EDİTÖRDEN...

Sevgili yazarlarımız,

Cilt 7, Sayı 13'te yine sizlerle buluşmuş bulunmaktayız.

2022 yılının ilk sayısı olan bu sayıda sizlere 7 adet çalışmayı sunuyoruz. Esasen daha fazla sayıda çalışma alınmış olup bunlardan yedisi editöryal ve hakem süreçlerinden olumlu geçmiş ve yayımlanmaya uygun görülmüştür.

Çeşitli indekslerde taranan dergimizin TR-Dizin başvurusu yapılmış olup halen TR-Dizin tarafından izlenme aşamasında görülmektedir. TR-Dizin'in belirlediği kriterlere uygun olarak yayın aşamasını yürüttüğümüz dergimizin yakın zamanda TR-Dizin kapsamına alınacağına inanıyoruz. Gerek sekreteryaya gerekse editör kurulu olarak her sayıda daha intizamlı ve profesyonel hareket ettiğimiz dergimizin bu sayısında yayınlanan çalışmaların bilim dünyasına yararlı olmasını temenni ederiz.

Bu vesile başta yazıları yayımlanmaya uygun görülen yazarları tebrik ile beraber bu çalışmada kıymetli tecrübeleri ile değerlendirmeleri bulunan hakemlerimize teşekkür ederiz. Editör kurulunda ve sekreteryada bulunan arkadaşlarımıza da ayrıca emekleri için teşekkür ederiz.

Üniversitemizin 40. Kuruluş yılı münasebetiyle yayınlayacağımız **40. yıl özel sayımızın** yayın tarihi **20 Temmuz 2022** olarak belirlenmiştir. Her yıl iki sayısını yayınladığımız dergimizin bu anlamda üçüncüsü olacak 40. yıl özel sayımıza çalışmalarınızı kabul edeceğimizi hatırlatmak isteriz.

2022'de yayınlayacağımız diğer sayılarda görüşmek temennisiyle...

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

Editör

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Necla Kübra GÜNDÜZ, İ. Murat BİCİL

Araştırma Makalesi / Research Article

YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE GELİR
GRUPLARINA GÖRE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN ANALİZİ

ANALYSIS OF SELECTED COUNTRIES ACCORDING TO THE FACTORS THAT DEFINE
RENEWABLE ENERGY INVESTMENTS AND INCOME GROUPS

1-28

Murat DEDEOĞLU

Araştırma Makalesi / Research Article

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ VERGİ AFLARININA BAKIŞ AÇILARI: VAN İLİNDE
BİR ARAŞTIRMA

PERSPECTIVES OF ACCOUNTING PROFESSIONALS ON TAX AMNESTY: A STUDY IN VAN
PROVINCE

29-47

Mehmet PINAR

Araştırma Makalesi / Research Article

ALİ FUAT CEBESOY'UN GÖZÜNDEN DERSİM
DERSİM FROM ALİ FUAT CEBESOY'S EYES

48-62

Ozan KAYMAK, Mustafa BEYBUR

Araştırma Makalesi / Research Article

BİTCOİN İŞLEM HACİMLERİ İLE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ MEVDUAT HACMİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2017:01 – 2021:12

THE RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN TRADING VOLUME AND THE DEPOSIT VOLUME
IN THE TURKISH BANKING SECTOR: 2017:01 – 2021:12

63-73

Kerem ÖZEN, Cemalettin LEVENT

Araştırma Makalesi / Research Article

BRICS-T ÜLKELERİNDE ENFLASYONUN GENÇ KADIN İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ
(2000-2019)

THE EFFECT OF INFLATION ON UNEMPLOYMENT OF YOUTH WOMEN IN BRICS-T
COUNTRIES (2000-2019)

74-89

Hasan UYGURTÜRK, Mustafa FINDIK

Araştırma Makalesi / Research Article

**FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARIN DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ: MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**
EVALUATION OF FINANCIAL ATTITUDES AND BEHAVIORS ACCORDING TO
DEMOGRAPHIC FACTORS: A RESEARCH ON ACCOUNTING PROFESSIONALS

90-104

Züleyha KESKİN

Araştırma Makalesi / Research Article

İSPANYA VE İTALYA SİYASAL BÖLGESELLEŞME MODELLERİNDE YETKİ PAYLAŞIMI
POWER SHARING IN REGIONAL STATES: ITALY AND SPAIN

105-129

YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE GELİR GRUPLARINA GÖRE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN ANALİZİ*

Necla Kübra GÜNDÜZ¹

İ. Murat BİCİL²

Öz

Kentleşme, sanayileşme, nüfus artışına bağlı olarak yaşanan ekonomik gelişmeyle birlikte enerji talebi artmaktadır. Artan enerji talebinin; düşük maliyetli, sürdürülebilir çevre hedefiyle uyumlu biçimde karşılanmasının çözümü yenilenebilir enerji yatırımlarına dayanmaktadır.

Çalışmanın amacı; yenilenebilir enerji yatırımları sürecinde, belirlenmiş kriterlere yatırımcının ne düzeyde tepki verdiğini görmektir. Bu kriterlere bağlı hareket edip etmediğini tespit etmektir. Bu çalışmada yenilenebilir enerji yatırımlarını etkileyen faktörler Dünya Bankası sınıflamasına göre; üst, üst orta ve düşük orta gelir grubunda yer alan ülkeler için değerlendirilmektedir. Her gelir grubundan seçilen ülkeler yenilenebilir enerji yatırımı konusundaki durumları bakımından ele alınmıştır.

Araştırma neticesinde; yenilenebilir enerji teknolojisinin çoğu ülke için yeni olduğu, bilgi eksiklikleri, teknik personelin yetişmemesi, teknolojinin uygulama alanlarının yetersizliği, toplumsal yatkınlık, kurumlar arası etkileşim, ekonomiye etkisi gibi pek çok önemli kriterlerde belirlediğimiz gruptaki ülkelerin, birbirinden farklı yönleri olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyine göre ülkelerin yenilenebilir enerji yatırımları konusunda avantaj ve dezavantajlarının farklılaştığı görülmüştür. Ancak; maliyet ve teknik anlamdaki hassasiyetlerin benzer olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Yenilenebilir Enerji, Yenilenebilir Enerji Yatırımları, Yüksek Gelirli Ülkeler, Orta Gelirli Ülkeler, Düşük Gelirli Ülkeler

Jel kodları: Jel A1, Jel O13, Jel Q55, Jel S43

* Bu çalışma ‘Yenilenebilir Enerji Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Gelir Gruplarına Göre Sınıflandırılmış Ülkelerin Faktörlere Göre Karşılaştırılması’ isimli tezden üretilmiştir.

¹ neclakubragunduz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6565-7562

² Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, muratbicil@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4684-5626

ANALYSIS OF SELECTED COUNTRIES ACCORDING TO THE FACTORS THAT DEFINE RENEWABLE ENERGY INVESTMENTS AND INCOME GROUPS

Abstract

The demand for energy is increasing with the economic development due to urbanization, industrialization and population growth. Increasing energy demand; the solution to meeting the low-cost, sustainable environment goal in line with the target is based on renewable energy investments.

The aim of the study; In the renewable energy investment process, it is to see how the investor reacts to the determined criteria. It is to determine whether it acts according to these criteria. In this study, the factors affecting renewable energy investments are according to the World Bank classification; It is evaluated for countries in the upper, upper middle and lower middle income groups. Countries selected from each income group are discussed in terms of their status in renewable energy investment.

As a result of the research; It has been determined that renewable energy technology is new for most countries, that the countries in the group we have determined have different aspects from each other in many important criteria such as lack of information, insufficient technical personnel, inadequacy of application areas of technology, social inclination, interaction between institutions, and effect on the economy. It has been observed that the advantages and disadvantages of countries in renewable energy investments differ according to their income level. However; cost and technical sensitivities were found to be similar.

Keywords: Renewable Energy, Renewable Energy Investments, High Income Countries, Middle Income Countries, Low Income Countries

Jel Classification : Jel A1, Jel O13, Jel Q55, Jel S43

GİRİŞ

Enerji, sosyal ve ekonomik alandaki tüm platformlarda kullanılan önemli bir girdidir. Artan enerji talebi karşısında fosil kaynakların hızla tükenmesi, çevre üzerindeki yıkıcı tahribatı; ülkeleri, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirmiştir. Her bir ülke; kendi gücü nispetinde politik kararlara imza atmaktadırlar. Bu kararları alırken, sadece sosyolojik değil, aynı zamanda ekonomik, teknik ve çevresel boyutları da hesaba katmak durumundadırlar. Bu boyutlar da yatırımların temel kriterlerini oluşturmaktadır.

Bu çalışma; ülkelerin, yukarıda belirtilen temel kriterleri baz almak suretiyle gelir gruplarına göre sınıflandırmıştır. Çünkü; kişi başına düşen milli gelir, her ülkede farklılıklar göstermekte ve ürettikleri politikalar da bu kriterlerle beraber yön değiştirmektedir. Gelirin değişmesi sadece ekonomiyi değil dolaylı olarak toplumların yapısına da etki etmektedir. Yenilikleri benimsemeye, farkındalığın artmasında, uygulanan politikaların analizini yapmakta ve kabullenmekte bu gelir düzeylerinin büyük farklılıklara sahip oldukları görülmektedir.

Çalışmadaki amaç; tüm bu faktörler düşünüldüğünde yenilenebilir enerji yatırımlarını bu kriterler bazında incelemek, yatırımları tetikleyen ve engelleyen noktaları belirlemek ve sonraki

yatırım planları açısından bir öngörü sağlamaktır. Teknik, sosyo-ekonomik ve çevresel engeller söz konusu olduğunda yatırımcıların tepkileri, çekindikleri noktalar ya da cesaretlendirici etkenleri görmek bu çalışmanın motivasyon araçlarıdır. Enerji durumlarını, yenilenebilir enerji stratejilerini, stratejilere göre yapılan yenilenebilir enerji yatırımlarını gerçekleştiren yatırımcıların, hangi düşünce ile bu yatırım kararına yöneldiklerini tespit etmek yine bu çalışmanın amaçlarındandır.

Çalışma yöntemi ise; gelir düzeylerine göre gruplandırdığımız ve seçmiş olduğumuz ülkelerde yapılan ya da yapılması planlanan yatırımlar göz önüne alınarak; yatırım kararı alan sermayedarların karşılaştıkları engeller ya da sermayedarlara uygulanacak/uygulanmış teşviklerin bir araya getirilmesidir. Yenilenebilir enerji yatırımları yapanların nelerle karşılaştıkları/karşılaşacaklarına dair fikir sunmak bu yöntemin sonucu olarak görülebilmektedir.

Bu yöntemin literatüre dahil edeceği husus, sınıflandırılmış farklı gelir düzeylerine sahip ülkelerin, kendi ülkemiz ile kıyaslanmasını daha açık hale getirecek, tablolar ve veriler ışığında net bir görüntü elde ettirecek, aynı zamanda da ülkemiz yatırımcılarına planlama yönünde artı bir görüş sağlayabilecektir.

Sonuç olarak; gelir düzeylerine göre gruplandırdığımız bu ülkeler, politik karar almada bir üst gruptan daha hızlı olsa da coğrafi koşulların yatırımları etkilediği görülmektedir. Teknik bilgi ve teknik personel eksikliğinin, ekonomik şartların ve çevresel kabulün(sosyolojik boyut) yatırımları etkilediği belirlenmiştir. Teknik personel ve teknik bilginin yüksek gelirli ülkelerde daha etkin olduğu; ancak, coğrafi şartların alt yapıya ve dağıtıma uygun olmadığı görülmüştür. Öte yandan üst orta gelirli ve düşük gelirli ülkelerde coğrafi şartlar oluşsa da; sistemlerin maliyetli oluşu, toplumun yeniliğe diğer ülkelere nazaran kapalı oluşu gibi negatif etkiler haricinde yenilenebilir enerji yatırımlarına müsait oldukları görülmüştür.

1. YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI

Yenilenebilir enerji kaynakları, dışarıdan müdahale olmadan ekosistem içinde kendiliğinden oluşan, kendiliğinden yenilenen ve kullanılırken azalmayan doğal enerji kaynaklarıdır(Çiftçi, 2015: 12). Başlıca yenilenebilir-doğal enerji kaynakları olarak hidrolik-su gücü enerjisi, rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji, dalga (med-cezir) enerjisi ve biyokütle enerjisi sayılabilir.

Hidroelektrik santraller, suyun akış gücünden faydalanarak elde edilen bu gücü enerjiye çevirirler. Suyun akma hızı ya da düşme hızına bağlantılı olarak oluşan potansiyel enerji değişme özelliği göstermektedir (Dinçer vd., 2017: 556). Rüzgar enerjisinin asıl kaynağı güneştir. Güneş olaylarından kaynaklanan sıcaklık ve basınç değişimleri rüzgarları harekete geçirmekte ve bu hareketle enerji üretilebilmektedir(ETKB, 2019a). Güneş enerjisi; emisyon gaz salınımının olmadığı temiz enerji kaynağı olarak bilinmektedir. Kaynağı tükenmeyen bir sistem olan güneştir (ETKB, 2019b). Jeotermal enerji, yer altının çeşitli derinliklerinde biriken sıcak su, buhar ve gazların doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmasıyla elde edilen enerji türüdür. Dalga enerjisi, denizde oluşan dalgaların

direkt itme gücünden elde edilen enerjidir. Dalgalar; denizlerde meydana gelen depremler, rüzgar ve gel-git olaylarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Özdamar, 2000: 202). Biyokütle enerji, bu enerjiye kaynak olarak yetiştirilen ve yakıt olarak kullanılabilen bitkiler, deniz yosunları, denizlerde bulunan algler, hayvanlara ait dışkıları (tezek olarak genel anlamda kullanılabilen), gübreler, sanayi artıkları, evlerden atılan organik atık olarak sebze-meyvelerden elde edilen enerji türüdür (ETKB, 2019c).

Bu enerji santralleri büyük oranda fayda sağlamakla birlikte dezavantajları olduğu da bazı araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur.

1.1. Yenilenebilir Enerjinin Avantajları- Dezavantajları

Dünya nüfusundaki artış ve teknolojik gelişmeler toplumların enerji gereksinimlerini arttırmıştır. Fosil enerji kaynaklarının azalması, çevre üzerindeki yıkıcı etkileri insanoğlunu alternatif enerji kaynaklarına yönlendirmiştir. Fosil enerji kaynakları gibi doğal, yenilenebilir enerji kaynaklarının da güçlü- zayıf yönleri/avantajları- dezavantajları vardır.

Başlıca avantajları:

- Yenilenebilir enerji kaynaklarıdır. Doğada var olduğu için kendiliğinden hızlıca yenilenebilir, kullanılarak tükenmez. Ayrıca bu özelliğiyle ülkelerin enerjide dışa bağımlılığını azaltır.
- Küresel ısınma, çevre ve hava kirliliğini önler. Sürdürülebilir ve temiz enerji kaynakları olarak kabul edilir. Kuruluş safhasında bazı sıkıntılara sebep olsa da, üretim safhasına gelindiğinde genel anlamda çevreye büyük oranda zarar vermemektedir (Bozkurt, 2008: 62). Emisyon gazı salınımının olmaması için, mücadele yöntemlerinden biri olarak sayılmaktadır. Erozyonu önlemesi, çevre kirliliğini ve özellikle su kirliliğini engelleyebilmesi açısından önemli bir avantajdır (Şeker, 2016: 815).

Dan Chiras (2006)'a göre başlıca dezavantajları:

- Yenilenebilir enerji kaynakları için gerekli santrallerin kurulum maliyetleri yüksektir, gerekli olan finansman ve krediler tam olarak şekillenmemiştir.
- Teknik anlamda henüz gelişmiş olmadığı için bilgi, teknik ve uzman kadro eksikliği vardır. Teknik anlamdaki yenilik geri planda kalmakta, yapılabilir ve uygulanabilirlik maliyet düşünüldüğünde bu sistemler göz ardı edilmekte, kalitesi, sağlamlığı ve emisyonların azaltılması da devamlılık arz eden bir sorun olarak görülmektedir.
- Güneş sistemiyle bağlantılı oluşan rüzgarlar, bunlarla bağlantılı oluşan dalgalar sınırsız kaynaklardır. Ancak; bu kaynaklar, aynı düzeyde ve sürekli ulaşılabilir değildir. Gece-gündüz, mevsim ve hava olaylarındaki değişimlerinden etkilenmektedir.

1.2. Dünya’da Yenilenebilir Enerji

Yenilenebilir enerji küresel anlamda revaçta bulunmakla birlikte, son yapılan Paris Anlaşması ile pek çok ülke karbon emisyonunu azaltmak için çeşitli hedefler belirlemiştir. Genel olarak, kaynakların kullanımını incelediğimizde, biyoenerji ya da diğer bir deyişle biyokütle enerji sektöründe Çin’i lider olduğunu görürken, Çin’i; Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Brezilya ve Almanya takip etmektedir. Jeotermal enerjide de; İzlanda, ABD, Kenya ve Hırvatistan da potansiyel kaynak olduğu görülebilmektedir. Hidroelektrik enerjide de yine liderliği elden bırakmayan Çin’in olduğu tespit edilmiştir. Brezilya, Pakistan ve Türkiye de bu enerji üretiminde oldukça ileri durumda oldukları söylenebilmektedir. Dalga enerjisi hususundaki çalışmaların Avrupa’da hızlandığı bilinmekte, özellikle kıyı ülkesi olan İskoçya’da dalga enerjisinden faydalanmak için türbinler yerleştirilmiştir. Maliyet ve verimi ile ters orantılı olan Güneş enerjisini en iyi kullanan ülkenin Çin olduğu küresel olarak rakamlara yansıtması ile de belirgindir. Toplamda kurulu kapasitenin yaklaşık % 75’ine sahiptir. Türkiye ve ABD, güneş enerjisinden faydalanmada Çin’i takip etmektedir (Özer, 2016: 140).

Rüzgâr enerjisinde; kullanım ve kurulu güç açısından Avrupa, Hindistan ve Asya bünyesindeki pazarlar, diğerlerine oranla çok daha aktif görünmektedir. Avrupa’da rüzgar enerjisi kullanımında büyük bir artış görülmektedir(Dünya Enerji Konseyi [DEK], 2019).

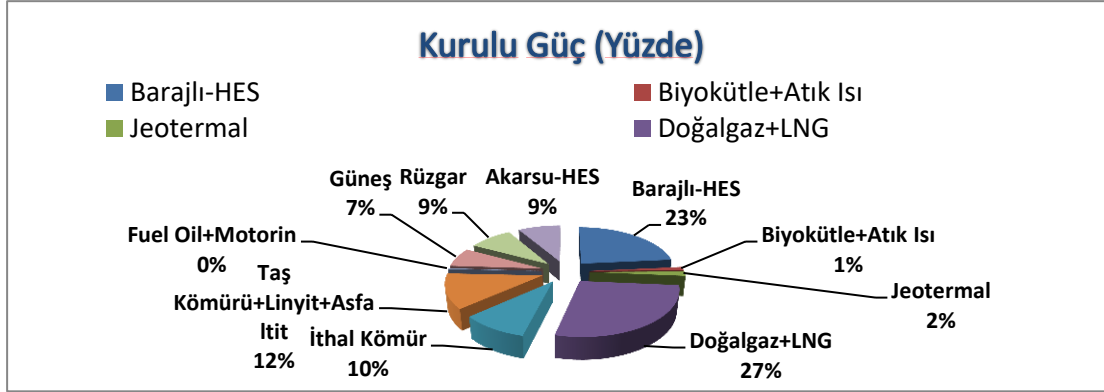
Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı’nın 2020 yılına ait kurulu güç kapasite raporunda; yenilenebilir enerjinin dünyada genel olarak kurulu güç kapasitesinin 2600GW’a yaklaştığı belirtilmiştir. Dünya devletleri içerisinde; Çin, tüm enerji teknolojilerinde listenin başında bulunmaktadır. Listenin geri kalanında sırasıyla; ABD, Brezilya ve Hindistan bulunmaktadır. Muhakkak ki bunun arkasındaki maliyet etkisi göz ardı edilmemelidir. Doğru politikaların uygulanmasıyla birlikte bazı yenilenebilir enerji teknolojilerinde gelişmeler yaşanmış ve özellikle güneş enerjisi ve rüzgar enerjisi teknolojilerindeki maliyetleri fazlası ile düşürmüştür (IRENA[International Renewable Energy Agency], 2020a). Maliyetlerdeki bu azalış, yatırımlara olumlu yansiyabilir şeklinde yorumlansa da; Covid-19 adlı virüs küresel bir etki göstermiş; ticari faaliyetleri sekteye uğratmış kısmen de olsa yenilenebilir enerji sektöründeki gelişimi engellemiştir.

1.3. Türkiye ’de Yenilenebilir Enerji

Ülkemizde 2000-2018 yılları arasındaki 18 yıllık dönemde toplam birincil enerji arzında; 64.238 bin TEP ile %81’lik, petrolde 8.282 bin TEP ile %25’lik, kömürde 18.003 bin TEP ile %78’lik, doğal gazda 28.725 bin TEP ile %231’lik, hidroelektrikte 2.499 bin TEP ile %94’lük ve jeotermal-güneş-rüzgarda 10.631 bin TEP ile %1090’lık artış; odun, çöp ve atık toplamından oluşan biyoenerjide ise %53’lük azalış vardır. Bu 18 yıllık dönemde toplam birincil enerji arzındaki enerji kaynaklarının paylarında görülen değişim şöyledir; petrol %13, odun-çöp-atık toplamından oluşan biyoenerji %6, kömür %0,5 oranlarında azalırken; doğal gaz %13,7, jeotermal-güneş-rüzgar %6,9 oranında artmıştır. Toplam enerji üretiminin toplam enerji arzını karşılama oranı ise %33 iken %28’e düşmüştür.

Ülkemizin enerji arzında dışa bağımlılığı 2000’de %67’iken, 2018’de %72’ye çıkmıştır(Yılmaz, 2020: 8-9).

Şekil 1: Türkiye’de Yenilenebilir Enerjide Kurulu Güç Kapasitesi (MW\Yüzde)

Kaynak : (EMO[Elektrik Mühendisleri Odası], 2020)

EMO ’nun son araştırmalarına ve bildirdiklerine göre; enerjinin kurulu güç kapasitesi rakamlarına bağlı olarak ilk sırayı doğalgaz ve LNG toplamı almaktadır. İkinci olarak; yenilenebilir bir enerji kaynağı olan barajlı hidroelektrik santraller yer almaktadır. Üçüncü sırayı da; taşkömürü, linyit, asfaltit almakta; kurulu güç oranlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının daha geride olduğu görülmektedir(EMO,2020).

1.4. Türkiye'deki Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Üretim İçin Uygulanan Teşvikler

Yenilenebilir enerji kaynakları hakkındaki ilk düzenleme, 20 Şubat 2001 tarihinde 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nda yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre kurulu gücü en fazla 500 Kw’a kadar olan üretim tesisi, ya da mikrokojenarasyon kuranlara YEK lisansı alma ya da tüzel kişilik kazanma hususunda muafiyet getirilmiştir. Aynı zamanda bu hususta üretime katkı sağlayan yatırımcılar, öncelikli olarak Türkiye Elektrik İletim A.Ş. sistemine bağlı olarak faaliyet göstereceklerdir(Atar, 2010: 42).

Ülkemizde enerji kaynağı olarak, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması çok eski tarihlere dayanmamaktadır. Özellikle 2000 yılının başından itibaren artan enerji talebini karşılamak amacıyla tüm enerji kaynaklarını kullanma hedefi doğrultusunda 2003’te Enerji Piyasası Denetim Kurulu (EPDK) kurulmuş, 2004’te dünyada geçerli olan enerji yatırımları izlenerek Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı’nın destekleriyle yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gündeme gelmiştir. Ülkemizde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik eden politikalar 2005 yılında başlasa da ancak 2010 sonrasındaki düzenlemelerle ivme kazanmıştır. (Yılmaz ve Hotunluoğlu, 2015: 78-83)

Türkiye'nin yerli-milli enerji politikası çerçevesinde 2011 yılından bu yana Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM), 5346 sayılı kanuna göre faaliyetlerini yürütmektedir. Kuruluşun amacı yenilenebilir enerji kaynaklarının yatırımcılar için cazip hale gelmesini sağlamak, enerjide dışa bağımlılığı azaltmaktır. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belgelendirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik; YEK Destek Mekanizmasını kontrol etmek, düzenleme ile birlikte gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülüklerini belirli bir çerçeveye oturtmak için meydana getirilmiştir (T.C.RESMİ GAZETE,2011).

Sabit Fiyat Desteği; YEKDEM, YEK kanununa ekli I ve II sayılı cetvellerde belirlenen fiyatları kapsayan destektir. 5346 sayılı kanuna göre enerji üretimi yapan tesisler için YEKDEM kapsamında, I. sayılı cetveldeki fiyatlar 10 yıl süreyle geçerlidir, üretim tesislerindeki mekanik-elektro mekanik aksamalarında yerli ürün kullanan tesisler için ise üretime girdikten sonra 5 yıl süreyle I sayılı cetveldeki fiyatlara, II sayılı cetveldeki fiyatlar ilave edilir (T.C.RESMİ GAZETE, 2005).

Sermaye İndirimi (Sübvansiyonu); ilk yatırım safhasında gereksiz ve yüksek olan maliyetlerden yenilenebilir enerji yatırımcısını kurtarabilmek ve destek olabilmek için tek sefer olmak üzere gerçekleştirilen bir uygulamadır. Bu destek mekanizmasını aktif olarak kullanan ülkeler; Avusturya, Bulgaristan, Japonya, ABD, İtalya ve Çin'dir (Zhu vd., 2011: 227).

Vergi Teşvikleri; vergi indirimi, vergi kredisi ve vergi muafiyeti olmak üzere 3 yolla vergi teşviki yapılabilmektedir. Vergide yapılan indirimler; yatırımcının taahütte bulunduğu katkı miktarına ulaşıncaya kadar devlet tarafından gelir ve/veya kurumlar vergisinden belirli bir oranda indirim uygulanmasıdır (Ulusoy ve Daştan Bayraktar, 2018: 128).

Vergi kredilerinin, yatırım vergi kredisi ve üretim vergi kredisi olmak üzere 2 temel uygulama aracı vardır. Yatırım vergi kredisi; yenilenebilir enerji yatırımcılarının üzerine düşen vergi yükümlülüklerinin, vergiye tabi olan gelirleri ile tamamının veya bir kısmının düşürülmesidir. Üretim vergi kredisi; yenilenebilir enerji üreticilerinin, ürettikleri her birim elektrik/ısı enerjisi için vergi indirimi almasıdır. Vergi muafiyeti; enerji üretiminde, santrallerin 1ıla 5 yıl arasındaki üretimlerinden ve sağladıkları gelirlerden herhangi bir gelir veya kurumlar vergisi alınmamasıdır (Ata Kılınc, 2015: 70).

2. YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Yenilenebilir enerji yatırımlarının teknik özellikleri, elektrik üretiminin temel belirleyicisidir. Bu sebeple verimlilik, teknolojinin güvenilirliği, tesisin üretim kapasitesi, uygulama-operasyonel risk, yerel teknik bilgi birikimi vb. gibi teknik özellikler ekonomik getiriyi etkilediği için yatırım kararlarını etkilemektedir. Aynı zamanda ekonomik faktörler olan; yatırım maliyeti, işletme ve bakım maliyeti, gerçekleşme süresi, finansal göstergeler, hizmet ömrü, uygulanan politikalar ve hukuki düzenlemeler, yatırımcıların risk tutumu, piyasaya güven vb. gibi ekonomik faktörleri değerlendirerek yatırım kararlarını şekillendirirler(Batmaz, 2016: 25-27).

Toplumdaki çevre ve sosyal konularla ilgili farkındalığın artmasıyla birlikte yatırımcılar, politika yapıcılar ve kredi kuruluşları da bu konulara önem vermeye başlamıştır. Bu sebeple yenilenebilir enerji yatırımları için yatırımcıların emisyon oranları, arazi kullanımı, doğa ve çevre üzerindeki etkileri, gürültü, güvenlik vb. gibi konularda çevresel izinlerin alınma süresi ve maliyeti artmıştır (Batmaz, 2016, s.30) Yenilenebilir enerji yatırımlarının toplum tarafından kabullenilmesi uluslararası yazında “Social Acceptance” kavramıyla yer alırken, Türkçe yazında ise genellikle bu kavrama karşılık gelen “toplumsal kabul” veya “sosyal kabul” terimleri kullanılmaktadır(Arslan ve Uzun, 2017: 103-107).

2.1. Yenilenebilir Enerji Yatırımlarını Belirleyen Faktörler Hakkında Literatür Taraması

Yenilenebilir enerji yatırımlarına önem veren ülkelerin; politikalarını takip eden, bu hususta çalışmalar yapan pek çok araştırmacının konumuz mukabilinde yapmış oldukları araştırmalar aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 1. Yenilenebilir Enerji Yatırımlarını Kapsayan Literatür Çalışması

Araştırmacı	Yıl	Çalışma Amacı	Çalışmanın Sonucu
Aslani,, Naaranoja ve Zakeri	2012	Orta Doğu’da özel sektörde bulunan yatırımcıların, yenilenebilir enerji yatırımlarına katılmada temel nedenleri belirlemektir.	Teknolojik, çevresel ve sosyal kriterlerde problem olmasa da; ekonomik unsurdan ve politik ortamdan, yatırımların etkilendiği, bu durumun belirleyici olduğu kanaatine varılmıştır
Reise, Musshoff, Granoszewski ve Spiller	2012	Yenilenebilir enerjide, biyokütle enerjisinin genişleme sebepleri incelenmiş, Alman çiftçilerin bu konudaki yatırım davranışlarını gözlemlenmiştir.	İşletme-bakım maliyetlerinin yüksekliği, teknik bilgi eksikliği, hammadde girdi fiyatları yüksekliği yatırımcıyı korkutmaktadır; ancak; sübvansiyonlar yatırımcıyı rahatlatmaktadır.
Mbzibain	2012	İngiltere’de bulunan çiftliklerdeki yenilenebilir enerji üretim işletmelerini araştırmış, yatırımcıları teşvik eden ve yatırımlara engel olan unsurları incelemiştir	Yüksek yatırım maliyetleri, teknik bilgi eksikliği yatırımcıyı korkutmaktadır; ancak, bankalardan sağlanan fonlar, sübvansiyonlar ve pazardan alınabilecek paylar yatırımcıyı rahatlatmaktadır.
Masini ve Menichetti	2013	Yenilenebilir enerji yatırımlarına ait kararları incelemeye almışlar, finansal olmayan etkenlerin analizini gerçekleştirmişlerdir. Teknik ve çevresel açıdan analiz edilmiştir.	Teknolojik bilgi ve teknolojiye güvenin olması yatırımcıyı rahatlatmaktadır. Kurumsal baskının varlığı, tecrübeler ve piyasa şartlarının düzenlenmesi ile yatırımların yükselişe geçeceği öngörülmüştür.

Cheraghi, Choobchain ve Abbasi	2019	İran tarım sektöründe, yatırımcıların, yenilenebilir enerji sektörüne yatırım yaparken etkilendikleri faktörleri belirlemek istemişlerdir.	YE yatırımlarındaki karar verme sürecinde; teknik bilgi, tecrübe, piyasa, kurumsal anlamda baskı, politik tercihler ve ani teknolojik yeniliklere karşın, davranış değişkenlerinin en etkin faktörler olduğu belirtilmiştir.
Bauwens	2019	Belçika'da yenilenebilir enerji topluluğu üyeleri olan yatırımcılar bazında araştırma yapılmış, yatırımın büyüklüğünü etkileyen belirleyicilerin analizi gerçekleştirilmiştir.	Ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal belirleyicilere göre mahalli ve yerel olmak üzere iki ayrı grupta araştırma yapılmıştır. Sonuçlara göre; gruptardan mahalli topluluklar, çevre, sosyalite veya finansal olmayan diğer hususlar, finansal güdülere egemen olma durumundayken, çıkarıcı topluluklarda ekonomik faktörler ilk etkenler olarak görülmektedir. Yerel topluluklar ise; çevre ve sosyal faktörlere daha fazla değer vermektedirler, çıkar ilişkisi olanlar yatırımlara sadece ekonomik olarak bakmaktadırlar.
Yang, He, Xia ve Chen	2019	Çin'de yenilenebilir enerji yatırımlarında devlet sübvansiyonlarının etkisini araştırmışlardır.	Devlet sübvansiyonlarının yenilenebilir enerji yatırımlarında pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir.
Polzin, Egli, Steffen ve Schmidt	2019	Yenilenebilir enerji yatırımlarında oluşturulan politikaların, getirileri ve yatırım riskleri üzerine analizler yapmışlardır	Yatırımcılar; uygulanabilecek doğru bir politikanın seçilmesinin, politik tasarımının, riskini ve getiri oranını değiştirmesinde önemli bir rol olduğu neticesine varmışlardır.
Elavarasan, Afridhis, Vijayaraghavan, Subramaniam ve Nurunnabi	2020	YE'ye önem veren bazı ülkelerin, yenilenebilir enerjinin gelişiminde itici güçlerin ve engellerin kapsamlıca değerlendirilmesi için bir çerçeve oluşturulmuş; Swot analizini gerçekleştirmişlerdir.	Çin, İsveç, İzlanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan üzerine tüm verileri incelemişlerdir. İzlanda ve İsveç'in uyguladıkları muntazam politikaların olduğu görüşmüştür. Maliyet makul düzeye geldiğinde yatırımcı bu teknolojiye sıcak bakmaktadır.
Egli	2020	Yenilenebilir enerji yatırımda oluşan risklerin zaman içindeki değişimleri ve altında yatan unsurları incelemiş; ülke, teknolojik ve proje bazlı olmak üzere üç boyutta değerlendirmiştir.	Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık'ta araştırmalar yapılmıştır. Ve üç ayrı sonuç elde edilmiştir. İlki; erken teknoloji safhalarında geçmişe yönelik politik değişikliklerin, üretim açısından daha da maliyetli hale geldiği gerçeğidir. İkinci olarak; yenilenebilir enerji piyasalarındaki güven ve bunu oluşturmak önemlidir. Üçüncü olarak da; yenilenebilir enerji teknolojilerinin piyasa riski altında

		ezilmemesi için teknik bilgiye hâkim olmak, bu teknolojiyi geliştirmek ve oluşabilecek riskleri doğru yönlendirmek gerekmektedir.
--	--	---

Ülkelerin; yenilenebilir enerjide, konumunu belirleyebilmek için kıyaslama yapmak mümkündür. Pek çok dengeyi oluşturan olgu ekonomi faktörüdür. Bu bağlamda; Dünya Bankası'nın bir norm olarak açıkladığı ve dünyaca kabul edilen; ülkelerin kişi başına düşen milli gelirlerinin, yatırımları ne ölçüde etkilediğini anlamak için; araştırmanın, gelir durumlarına bağlı olarak gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

3. FARKLI GELİR GRUPLARINDAKİ ÜLKELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ YATIRIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünya Bankası'nın kişi başına düşen milli gelire göre sınıflandırdığı ülkelerden; düşük gelirli, üst orta gelirli ve yüksek gelirli gruplarından örnekler alarak, bu ülkelerin yenilenebilir enerji yatırımları, olası yapılacak yatırımların karşılaştığı/karşılaşılabileceği engelleri ve teşvikleri değerlendirilmiştir.

3.1. Düşük-Orta Gelirli Ülkelerin Yenilenebilir Enerji Yatırımları

Dünya Bankası; 2020 yılında, güncellediği raporlarında gelir gruplarına göre; kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası(GSYH), 1.036\$- 4.045\$ arasında olan ülke grupları, düşük orta gelirli ülkeler olarak tanımlanmaktadır (The World Bank, 2020). Buna göre; düşük orta gelirli ülkeler grubunda yer alan Kenya ve Moğolistan'da yenilenebilir enerji yatırımlarının belirleyicilerini ve engellerini inceleyip, tablosal olarak analiz etmeye çalışacağız.

3.1.1. Kenya

Sahra Altı Afrika'da; Kenya, Nijerya'dan ve Güney Afrika'dan sonra üçüncü büyük ekonomiye sahip olduğu bilinmektedir (Britannica/Kenya, 2018).

Kenya'da yenilenebilir enerji yatırımlarını anlayabilmek ve değerlendirebilmek için enerji profili incelenmelidir. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın topladığı 2012-2017 yılları verilerine göre Kenya'da birincil enerji arzının yaklaşık olarak %80'i yenilenebilir enerji teknolojilerinden, %19'u petrolden, %1'i ise kömür ve diğer türevleri olan enerji ürünlerinden oluşmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarındaki arzı ise; %74'ü biyoenerjiden, yaklaşık olarak %24'ü jeotermal enerjiden, kalanı ise rüzgâr - güneş ve hidroelektrik enerjiden oluşmaktadır. Tüketim anlamında incelendiğimizde; yenilenebilir enerjinin %93'ü biyoenerji oluşumunda, kalan kısım ise elektrik enerjisi üretiminde kullanıldığı; elde edilen biyoenerjinin de büyük oranda hane halkı tarafından kullanıldığı görülmektedir (IRENA, 2020b).

Yenilenebilir enerji yatırımlarını anlatırken belirlediğimiz kriterler baz alınarak, Kenya'ya ait bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 2. Kenya'da Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktör	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	<p>Teknik personel olmadığından, personel ihtiyacı dışardan karşılanmaktadır.</p> <p>Üretken(endüstriyel) kullanım azdır.</p> <p>Kaynak temini ve teknolojiye uygunluk risklidir.</p> <p>Dışarıdan sağlanan personel maliyeti yüzünden önemli teknolojiler satın alınamamaktadır.</p> <p>Alt yapı yetersizliği, alan kullanımı, şebekeye iletim ve dağıtım sıkıntılarını oluşturabilmektedir.</p>	<p>Kenya'da; elektrik üretiminde kapasitenin planlaması, tedarigi, sözleşmesi ve izin verilme sorumlulukları iyi tanımlanmıştır, hızlı çözümlüdür ve etkilidir.</p>
Ekonomik-Politik	<p>Gelişmiş personel bulunmadığından, dış kaynaklardan temin edilen teknik personelin maliyeti yüksektir.</p> <p>Üretilen elektrik iletiminin ve dağıtımının maliyeti yüksektir.</p> <p>Yolsuzluğun yüksek olması ve siyasî müdahalenin her an olabileceği ve bu durumun yatırımcıyı tedirgin etmektedir.</p> <p>Toplumun yenilenebilir enerji konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması, talepteki yetersizliğini beraberinde getirmekte, yenilenebilir enerji teknoloji gelişimini ve dolayısıyla kullanımını kısıtlı hale getirmektedir.</p>	<p>Jeotermal ve rüzgar enerjisi için yüksek getiri, hidrolik ve güneş fotovoltaik enerji için mütevazı gelir sağladığı görülmektedir.</p> <p>Makroekonomik anlamda riskler düşüktür.</p> <p>Otoritenin belirlediği yenilenebilir enerji düzenlemeleri ile ilgili sorun oluştuğunda, anında müdahaleler söz konusu olmaktadır.</p> <p>Hükümet, bu tip projeleri desteklemektedir.</p> <p>Kullanılabilecek alanlar genel olarak devlete aittir, kredilendirilebilir bir özelliğe sahiptir.</p> <p>Küresel manada fon sağlama olasılığı yüksektir. Düşük faiz oranlarıyla, uzun vadeli kredilendirme imkanı vardır. Yönetimdeki bu tip doğru yönlendirmeler de yatırımları etkilemektedir.</p>
Çevre-Sosyal Kabul	<p>Toplumsal risk, arazi mülkiyet hakları projeleri engelleyebilmektedir. Kabile anlayışı, yeniliklere kapalı duruş sergilemeleri bu hususu sekteye uğratmaktadır.</p>	

Kaynak: (Pueyo, 2018) (IRENA, 2020b) kaynaklarından derlenmiştir.

3.1.2. Moğolistan

Moğolistan'da en önemli detay, kömür kullanım oranının yüksek olmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler arasında; kömür kullanımında, listenin başında bulunmaktadır. Tespit edilen bu yüksek kullanım, ülkenin oksijen kalitesini düşürmekte, ayrıca bu mesele Dünya Sağlık Örgütü tarafından da takip edilmektedir. Dünya Bankası verilerine göre; bu kirlilik, esas olarak kömürün kullanılmasından kaynaklanır ve Ulan Batur halkının sağlığı için; ciddi ve zararlı etkilere sahiptir (Dünya Bankası, 2020).

Tüm bu etkenler düşünüldüğünde; ülkenin yenilenebilir enerjiye geçişinin çok büyük sıkıntılar doğurmayacağı tahmin edilmektedir. Yenilenebilir enerjiye yatınlıklarını IRENA üzerinden alınan raporla netleştirmek mümkündür. Bu rapora bağlı olarak ülkenin enerji profilinde; kömür, toplamda birincil enerji arzının %84'ünü oluşturmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları %2'lik kısmını, kalan kısmını ise petrol oluşturmaktadır. %2'lik yenilenebilir enerji arzının ise; %76'sı biyoenerjiden, %17 rüzgâr enerjisinden, %4'ünü hidroelektrik enerjisinden ve denizden elde edilen enerjilerden, %3'ünü ise güneş enerjisinden üretilmektedir. Tüketim açısından incelediğimizde ise; yenilenebilir enerji teknolojilerinden %24 oranda elektrik üretilmektedir. Bu tüketim oranlara dağıldığında; üretilen enerjiden %82'sini hane halkı, %15'ini sanayi sektöründe üretim için kullanılmakta, kalan kısmın ise ulaşım ve çeşitli sektörlerde tüketilmektedir. 2019 yılına ait veriler incelendiğinde ise görülmüştür ki; yenilenebilir enerji üretiminde kapasitenin %56'sı rüzgar enerjisi, %32'si güneş, kalan kısım ise hidroelektrik ve denizden elde edilen enerjiden meydana geldiği tespit edilmiştir (IRENA, 2020c).

Moğolistan genelinde yenilenebilir enerji sektöründe yatırım kararlarını etkileyen bazı engeller ve teşvik edici unsurlar aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3. Moğolistan'da Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	Yenilenebilir enerjisine dair teknik bilgi eksikliği vardır.	YE projeleri açısından geniş bir kapasiteye sahiptir. Verimlilik açısından, güvenilir bir teknoloji olması cazibesini arttırmaktadır. Ulusal enerji arz güvenliği söz konusu olduğunda farklı kaynaklardan ziyade, yenilenebilir enerji daha sağlam ve güvenlidir.
Ekonomik- Politik	Kömür fiyatlarının ucuz tutulması ve maliyetlerin yenilenebilir enerjide fazla olması geçişi zorlaştırmaktadır. Üretken-endüstriyel tarz	Kömür dahil edilmediğinde yenilenebilir enerjinin projeleri farklı enerji projelerine nazaran daha uygun bir dış maliyete sahiptir. Kömürden vazgeçebilirlerse, kullandıkları enerjiden daha ucuz ve daha güvenli olabilmektedir. Devlet; enerjide, büyük oranda destek vererek önemli teşvikler

	kullanım azdır.	sağlamaktadır. Yabancı yatırımcılara ülke içi yatırım için, özel teşvikler sağlanmaktadır.
Çevre- Sosyal Kabul		Kömür bazlı kullanım göz önüne alındığında, zararlı partiküller yüzünden hava kalitesinin düştüğü düşünüldüğünde Moğolistan için yenilenebilir enerji üretim tesisleri daha çevre dostu olabilmektedir. Coğrafi alan olarak düşünüldüğünde; güneş ve rüzgar enerjisi üretimine fazlasıyla müsait olduğu görülmektedir. YE teknolojisi kullanımında genelde tarım arazileri düşünülmektedir. Ancak bu ülkenin elverişli tarım arazileri olmadığından topraktan gelen üretim engellenmemektedir.

Kaynak: (Detert ve Kotani, 2013) (IRENA, 2020c) kaynaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

Kömürden kurtulabilmek için nükleer enerji santrallerine yönelme kararı almışlardır; ancak, bu teknolojinin yanında güvenlik olarak daha riskli gördüklerinden, bu fikirden uzaklaşmıştır. Ulusal manada ve enerji arz güvenliği anlamında, yenilenebilir enerji santrallerine yapılan yatırımların daha mümkün olabileceği öngörülmektedir. Küresel olarak yenilenebilir enerji hedeflerinin konuşulması hükümetleri harekete geçirmiştir, yatırımları sübvansede etmeleri konusunda daha hassas olmalarını sağlamıştır. Moğolistan'da hükümetin uygulamalarından; bilhassa yabancı yatırımcılara, proje faaliyete başladıktan sonra ilk 10 yıl yüzde 100, sonraki 5 yıl yüzde 50 oranında gelir vergisinden muaftırlar(Terzi ve Suren, 2016).

3.2. Üst-Orta Gelirli Ülkelerin Yenilenebilir Enerji Yatırımları

Dünya Bankası'nın 2020 yılı güncellediği gelir gruplarına göre, kişi başına düşen GSYH'sı 4,046\$- 12,535\$ arasında olan ülkeleri, üst orta gelirli ülkeler olarak tanımlamaktadır. (The World Bank, 2020) Bu grupta yer alan, Malezya ve Endonezya'da yenilenebilir enerji yatırımlarının belirleyicileri ve kısıtlarını inceleyeceğiz.

3.2.1. Malezya

İklim değişikliği ve kirlilik konusunda tedirginliğin artması; politika yapıcıları ve ülkeyi, yenilenebilir enerji üretimine yönlendirmek için düzenlemelerden geçirmeye teşvik etmektedir. Bu ülkelerden biri de Malezya'dır.

IRENA 2017 rakamlarına göre Malezya'da birincil enerji arzının, %37'si doğal gazdan, %34'ü petrolden, %25'i kömür ve benzeri türevlerden ve %4'ü yenilenebilir enerjiden sağlanmaktadır. Görüldüğü üzere birincil enerji arzında yenilenebilir enerjinin payı çok da parlak değildir. YE'nin %4'lük payının %67'lik kısmını hidroelektrik santralleri ve denizden üretilen enerjiden, %32'lik

kısmını biyo enerjiden ve kalan %1'lik kısım ise güneş enerji arzından oluşmaktadır. YE kaynaklarından elde edilen enerjinin büyük kısmı elektrik olarak tüketilmektedirler. 2019 verilerine göre ülkede yenilenebilir enerji kapasitesi %22, yenilenemez enerji kapasitesi ise %78 düzeyindedir. (IRENA, 2020d)

Coğrafi bakımdan denizlerle iç içe olması ve bu denizlerin okyanuslara bağlı olması, akarsular açısından bol; deniz üzerinden üretime ve hidroelektrik enerji üretimine zemin oluşturmaktadır. Bu şartlarda yatırım ve yatırımcıları teşvik eden ve engelleyen faktörler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. Malezya Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	<p>Yenilenebilir enerji arzının düzensiz olması enerji üretim potansiyelini yıpratmakta, teknolojik alternatiflerin zamanından önce tükenmesine sebebiyet vermektedir.</p> <p>Elektrik dağıtımının, dağıtım maliyetinin ve yenilenebilir enerjiyi entegre eden mekanizmaların iyileştirilmesini sağlamak için kapsamlı bir donanımına sahip olmamasıdır.</p> <p>Yenilenebilir enerji santrallerinin kuruluşu maliyetli ve biyokütle enerjide kaynak tedarik etme sorunu vardır.</p> <p>İmâlât, kağıt&kağıt ürünleri, cam gibi endüstriyel ürünler daha çok destek bulmaktadır ve yenilenebilir enerji teknolojileri fazla talep görmemektedir.</p> <p>Tecrübe eksikliği yüzünden yenilenebilir enerjiye karşı yatırımcıların ön yargıları oluşmaktadır; çünkü, bu hususta vasıflı personel sıkıntısı mevcuttur.</p>	<p>Genel olarak biyoenerjiden enerji üretilmekte ve biyogaz endüstrisi üzerinde daha fazla bilgiye sahiptirler.</p> <p>Biyokütle enerjisi; diğer ülkelere fazla kullanılmadığından, teknolojisini pazarlama açısından bu ülke daha avantajlıdır.</p>
Ekonomik-Politik	<p>Hammadde arzındaki belirsizlik, yenilenebilir enerji yatırımcılarının uzun vadeli tedarik anlaşması sağlayamamasına, bu alanda da teşvik veya kredi alamamalarına sebep olmaktadır.</p> <p>İlk yatırımın maliyetli oluşu yatırımcılarda olumsuz izlenim uyandırmaktadır.</p>	<p>Tarife garantisinin olması yenilenebilir enerji yatırımcılarını olumlu etkileyebilmektedir.</p> <p>Yenilenebilir enerji hususunda pek çok teşvik kullanıma sunulmuş pozitif yönlendirme sağlanmaktadır.</p>
Çevre-Sosyal Kabul	<p>Halk; sürdürülebilir kalkınma, yenilenebilir enerji kaynakları üzerinden enerji üretimi ve temiz enerji hususunda fazla bilgi sahibi değildirler.</p>	<p>Çevre kirliliği konusunda önemlidir.</p> <p>Bu ülkede istihdam oluşturmada fazlası ile etkilidir. İşsizliğin %3'lerde olmasının etkenlerinden biri sayılabilmektedir.</p>

Kaynak: (Mustapa, Peng ve Hashim, 2010) (IRENA, 2020d) kaynaklarından derlenmiştir.

Malezya; yenilenebilir enerji üretiminde daha çok biyogaz üretiminden faydalanmaktadır. Bu hususta daha yatkınlardır. Aynı zamanda biyokütle enerji kanalıyla hurma ve palmyeden elde ettikleri ürünler de yağ endüstrisinde küresel anlamda bir yer edinmişlerdir. Genel olarak dünyada, biyokütle enerjisi fazla kullanılan, fazla yatırım yapılan bir alan değildir. Malezya'nın bu alanı doldurması onlar için pazarda liderlik imkânı sağlamaktadır. Tarife garantisi ile ilgili çalışmalar yapılmakta, yapılan yatırımlar genelde devlet destekli yapılmakta, uzun vadeli kredilendirmeler görülmektedir(Mustapa vd., 2010: 6).

3.2.2. Endonezya

IRENA'nın sitesinde yayınladığı rapor, 2017-2019 yılları arası genel bilgileri kapsamaktadır. Rapora göre birincil enerji arzının %34'ü petrol ve türevleri, %30'u yenilenebilir enerji, %20 kömür ve %15 gazdır. Arz edilen yenilenebilir enerji kaynaklarının oransal dağılımı ise şöyledir; %82 biyoenerji, %16 jeotermal, ve %2 hidrolik ve deniz jeotermal enerji kullanılmaktadır. Yenilenebilir enerjiden elde edilen enerjinin, sadece yüzde 5'lik bölümü elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Üretilen bu enerjinin büyük kısmı hanehalkı tarafından, küçük bir kısmı da sanayide, ulaşımda kullanılmaktadır(IRENA, 2020e).

Dünya'da genel anlamda petrol rezervinin hızla azalması, fiyatların yükselmesine yol açmaktadır. Endonezya'nın petrol ithalatı yüksektir ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi son derece önemlidir. Coğrafi olarak iki okyanus arasında yer alan ülke, dalga enerjisi bakımından avantajlı olmasına rağmen hala geliştirme aşamasındadır. (Guild, 2019: 50). Endonezya'da yenilenebilir enerji yatırımcılarını teşvik eden ve engelleyen faktörler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Endonezya Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurları

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	YE alanında vasıflı teknik personel azdır. Tecrübesizlik, yatırımcıyı tedirgin etmektedir. YE' den faydalanmak için devlet tarafından oluşturulan düzenli bir mekanizma yoktur, oluşturulmaması da yatırımcının önyargılı davranmasına sebebiyet vermektedir. Endüstride ve sanayideki üretimde fosil kaynaklar kullanılmaktadır. Bu kullanımda tecrübe edinildiğinden yenilenebilir enerjiye geçiş zor olmaktadır.	Belirgin ve kendini geliştiren yatırımcılara verilen bazı inşaat hakları, teşvik edici unsurlardandır.
Ekonomik-Politik	İlk yatırım maliyetli olduğundan yatırımcı için cazip görünmemektedir. Devlet kurumlarındaki bölünmüşlük mevcuttur, yerel yönetimler ve hükümet arası organize eksikliği bulunmaktadır. Hükümetin, sürekli olarak benzine desteği ve elektrik üretiminde diğerlerine	Hükümet, yerli ve yabancı yatırımcıları destek vermekte ve sübvans etmek için; ithalat vergilerinde, gelir vergilerinde ve katma

	<p>göre daha düşük fiyatlandırılması fosil yakıtları cazip kılmaktadır.</p> <p>Yenilenebilir enerji sisteminin izin prosedürü biraz karışık gelmektedir.</p> <p>Bankaların ya da bu sistemi finanse edecek kuruluşların bu konuda yeterli bilgiye sahip olmaması; vadeli finans olasılıklarının oluşmamasına ve dolayısı ile ÇED analizlerinde kapasitenin yetersiz, yenilenebilir enerji için uygunsuzluk kararına uzanmaktadır.</p>	<p>değer vergilerinde muafiyete veya indirim gitmektedir.</p> <p>Yabancı yatırımcılar ülke içinde yaptıkları yatırımlarda; KDV muafiyeti, zarara ait tazminat ve gelir vergisindeki 6 yıllık bir yatırımda her yıl yapılmak üzere %5'lik bir indirim kazanmaktadırlar.</p>
Çevre-Sosyal Kabul	<p>Yenilenebilir enerji üretim alanları coğrafi olarak şehir merkezlerine uzaktır ve rahatsız ediciliği yok denecek kadar azdır.</p>	<p>Çevresel kirliliğinin azalması, yatırımcıların bu hususta rol model olma düşüncesi cazip gelmektedir.</p>

Kaynak: (Guild, 2019) (IRENA, 2020e) (Arafah vd., 2018) (Damuri Ve Atje, 2013) kaynağından derlenmiştir.

Endonezya yenilenebilir enerji kaynakları bakımından son derece zengindir, ancak ülke bu potansiyelden tam anlamıyla faydalanamamaktadır. Devlet tarafından bilhassa hükümet tarafından yapılan çalışmalar, çok daha yereldir ve küçük ölçekli yatırımcıya ivme kazandırmaktadır. Küçük yatırımcılar ise bu konuda yol kat edememektedir. Kuruluş maliyetinde takılan yatırımcılar, bu noktadan sonra ilerleyememektedirler. Endüstriyel ve sanayideki üretim dahil pek çok alanda maalesef fosil yakıt olarak petrol kullanımı sürmektedir. Devlet kurumları arasında bölünmüşlük, yenilenebilir enerji gelişimini etkileyen en büyük problemlerindendir. Örnek olarak, 2012 yılı öncesinde Orman Bakanlığı ile Enerji ve Maden Kaynakları Bakanlığı arasındaki anlaşmazlık ve uyumsuzluk sebebiyle jeotermal projeler durma aşamasına gelmiş, yakıtın devamlılığı ve gıda pazarları üzerindeki olabilecek etkileri konusundaki uzlaşmazlıklar, biyoyakıt teşviklerini zayıflatmıştır (Damuri ve Atje, 2013).

Endonezya ile ilgili yaptığımız araştırmalar neticesi; yüksek bir potansiyele sahip olduğu, teknik eksikliklerin var olduğu, gereksiz ve karmaşık mevzuatların ve ekonomik düzensizliklerin mevcudiyeti sebebiyle yatırımlarda istenilen düzeye varılamadığıdır.

3.2.3. Türkiye Değerlendirmesi

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye hakkında da bazı verileri değerlendirebilmek için enerji profili incelenmelidir. IRENA' nın 2020 yılı güncel olarak verdiği bilgiler doğrultusunda; diğer ülke verileri gibi 2012-2019 yılını kapsamış; yorumlar, bulunulan zamana göre yapılmıştır.

IRENA 2017 rakamlarına göre Türkiye’de birincil enerji arzının, %30’u doğal gazdan, %30’u petrolden, %27’si kömür ve benzeri türevlerden ve %13’ü yenilenebilir enerjiden sağlanmaktadır. YE’nin %13’lük payının %42’si jeotermalden, %26’sı hidroelektrik santralleri ve denizden üretilen enerjiden, %15’i biyo enerjiden, %9’u rüzgârdan ve %8’i güneşten elde edilmektedir. YE kaynaklarından elde edilen enerjinin %56’sı elektrik, %22’si güneş ve jeotermal, %20’si biyoenerji ve %2’si ısınma için kullanılmaktadır. 2019 yılında gerçekleştirilen Türkiye’de YE değerlendirmelerinde; %64 hidroelektrik ve deniz, %17 rüzgâr, %13 güneş, %3 jeotermal ve kalan %2 biyoenerji kapasitesine sahip olduğu tespit edilmiştir (IRENA, 2020h).

Türkiye; enerji politikalarıyla bir mesaj vermektedir. Önce büyük oranda bütçeyi etkileyen ve ithalatı yapılan enerjiyi, ikinci olarak da fosil yakıt kullanımı ve bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Hem fayda elde edebileceği hem de bütçe açısından büyük bir yükten kurtulmayı politikalarına yerleştirmiştir. 2000’li yıllardan itibaren hızla artan nüfus ve oluşan enerji talebini karşılayabilmek için bazı anlaşmalar imzalamış, bazı amaçlar koymuştur. 2015 Paris Anlaşması ile karbon salınımını düşürmeyi ve emisyon hedeflerini azaltmayı hedeflemiştir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2016). 2015’ten bu yana çok fazla dillendirilmeyen Paris Anlaşması 2021 yılında da gündeme gelmiş, hedefler küresel olarak güncellenmiştir. Bu doğrultuda yatırımcıya yön göstermek için bazı yatırım engelleri ya da yatırıma teşvik edici unsurlar aşağıdaki şekilde derlenmiştir.

Tablo 6. Türkiye Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	Yenilenebilir enerji kaynaklarından alınan verim mevsimsel olarak değişiklik gösterebilmektedir. Teknolojinin gelişime açık ve kendini sürekli yenileyebiliyor olması; yatırımcının, teknolojinin gerisinde kalacağını düşündürmekte ve bu teknolojiyi tedarik edemeyeceği endişesini taşımaktadır.	Ülkemizin coğrafi ve demografik açıdan enerji talebi ve enerji arzı arasındaki farkın büyük olması, yatırımı cazip hale getirmektedir. Teknik teçhizatın yıpranma süresi minimum 20-25 yıl civarında olması yatırımcı için çekicidir. Yerel aksam desteği gibi (makine ve teçhizat vb) kurulum maliyetini etkileyecek ve destekleyecek politikalar önemlidir.
Ekonomik -Politik	Enerji üretim teknolojisini genel olarak ithal etmekteyiz ve bu durumda kur riski yatırımcıyı tedirgin etmektedir. İzin süreçlerindeki gereksiz prosedürler yatırımcıyı sıkıkmaktadır. Oturmayan mevzuatlar, yatırımcıyı tedirgin etmektedir. Politik risk ya da istikrarsızlığın	Sabit fiyatlı alım garantisi ile, finansal riskin önüne geçilebilmektedir. Finansal teşvikler, yenilenebilir enerjiye olan ilgiyi arttırmaktadır. Tahmini olarak 3 ila 5 yılda kendini amorti etmekte ve kara geçiş sağlanmaktadır. Enerjide dışa olan bağımlılığı azaltması açısından önemlilik arz etmektedir.

	oluşabilme düşüncesi yabancı yatırımcıyı düşündürmektedir. Kurulum maliyetinin yüksekliği her zaman can sıkıcı olmaktadır.	KDV muafiyeti, gelir vergisi indirimleri, yatırımcının isteğini arttırmaktadır. Küçük boyutlu yatırımcılarda; 10 kW'a kadar kendi üretimini sağlayanların, bazı belge ve prosedürlerden muaf tutulması enerji üretimini tetiklemektedir.
Çevre- Sosyal Kabul	Yerleşim alanlarına uzak da olsa, taşıma ve yerleşme sırasındaki bazı tahribatlar olumsuz olarak düşünülmektedir. Rüzgâr enerji türbinleri bazen kuş türlerinin göç yolları üzerinde olabilmektedir. Bu da çevresel değerlendirme açısından olumsuz görülmektedir.	Gerçekleşen projelerle birlikte bulunulan bölgeye istihdam sağlama noktasında önemli olmaktadır. Çevre kirliliği hususunda toplum bilgisi vardır, temiz enerji olması dikkat çekmektedir.

Kaynak: (Özbuğday, 2016: 27-28) (Döğerlioğlu, 2019) , (Erat vd., 2020) (IRENA, 2020h) kaynaklarından derlenmiştir.

Türkiye'nin demografik olarak; enerji talebi ve enerji arzı arasındaki farkın büyük olması, bunun karşılanma ihtiyacı yatırımcı açısından cazibeyi arttırmaktadır. Teknik aksamın yıpranma süresinin ortalama 20-25 yıl olarak tespit edilmesi ve yatırımcının ilk yatırım maliyetine rağmen ilk 3-5 yıl arası bu yatırım bedelini amorti edeceği düşüncesi yatırımcıyı çekmektedir. Aynı zamanda; devletin, kurulum esnasında teknik aksamda bazı destekler vermesi yatırımcının kurulum maliyetine ait yükünü hafifletmekte bu da yatırımcıyı olumlu yönde etkilemektedir (Özbuğday, 2016: 27).

Enerji üretim tesislerinin teknik aksamlarından bazılarını ithal ettiğimiz düşünüldüğünde, büyük bir kur riski ile karşı karşıya kalılabilmektedir ve bu da yatırımcıyı ürkütmektedir. Öte yandan; yenilenebilir enerji teknolojisinin ithalatında kur riski, sabit fiyatlı alım garantisi ile kısmi olarak rahatlatıcı olabilmektedir. Verilen finansal teşvikler, uygulanan sübvansiyonlar yatırımcının hevesini arttırmaktadır(Döğerlioğlu, 2019).

3.3. Yüksek Gelirli Ülkelerin Yenilenebilir Enerji Yatırımları

Dünya Bankası'nın 2020 yılında revize ettiği gelir gruplarına göre, kişi başına düşen GSYH'sı 12.535\$ üzerinde olan ülke gruplarını yüksek gelirli ülkeler olarak tanımlamaktadır. (The World Bank, 2020) Bu grupta yer alan, büyük ekonomilere sahip olan, teknik gelişimlerde öncü olan, nüfus olarak kalabalık, enerji talebi büyük olan Birleşik Krallık ve Japonya'da yenilenebilir enerji yatırımlarının belirleyicileri ve kısıtları aşağıda incelenmektedir.

3.3.1. Birleşik Krallık

Birleşik Krallık, Batı Avrupa'nın kuzeybatısında bulunan bir ada ülkesidir. Ada ülkesi olduğunu belirtmemizin temel sebebi, coğrafi şartlara bağlı olarak yenilenebilir enerji ile kurulabilecek bağlantılar olmasıdır (Demographic Yearbook, 2018).

2019 yılı içinde yenilenebilir enerji sektöründe ülke olarak büyük başarılar imza atmışlardır. İngiltere genelinde güneşlenme süresinin az olmasına rağmen, güneş enerji üretim santrallerinde ve bu teknolojiyi kullanmada pek çok gelişmiş ülkeye göre daha önde götürmektedirler (Mirzania vd., 2019: 1283).

IRENA 2017 rakamlarına göre Birleşik Krallık'ta birincil enerji arzının, %38'si doğal gazdan, %34'ü petrolden, %10'u nükleer enerjiden, %10'u yenilenebilir enerjiden, kalan kısmı ise kömür ve benzeri türevlerden sağlanmıştır. Görüldüğü üzere birincil enerji arzında yenilenebilir enerjinin payı nükleer enerji ile eşittir. YE'nin %10'luk payının, %63'ü biyoenerjiden, %27'si rüzgârdan, %7'si güneş enerjisinden ve %3'ü hidroelektrik ve denizden üretilmektedir. Elde edilen YE'nin %66'sı elektrik üretiminde, %33'ü biyoenerjide ve %1'i ısınmada kullanılmaktadır. Üretilen yüzde 66'lık elektrik kısmının, %37'si hane halkı tarafından, %28'i endüstriyel olarak kalan kısım ise ulaşım ve diğer farklı sektörler tarafından tüketilmektedir. 2019 yılı kapasite tahminlerinde; yüzde 51 oranda rüzgar enerjisi, yüzde 29 oranda güneş enerjisi, yüzde 15 oranda biyoenerji, kalan kısımda ise hidrolik ve diğer enerji türlerinden meydana geldiği düşünülmektedir (IRENA, 2020f).

Birleşik Krallık yatırımlarının güçlü ve zayıf yönleri hakkında fikir edinmek için aşağıdaki tabloyu incelemek mümkündür.

Tablo 7. Birleşik Krallık Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	Teknik risk olarak da düşünülebilen ve aynı zamanda tecrübesizliğin getirdiği tedirginlik yatırımcılar için söz konusu olmaktadır. Teknik gelişime kapalı olan yatırımcılar, farklı bir teknolojiye girmek yerine bildikleri teknolojide kalmayı tercih etmektedirler. Piyasada bulunan bazı önemli firmalar haricinde yenilenebilir enerjide teknik yetersizlik ve tecrübe eksikliği söz konusudur.	Destekleyici teknik alt yapı, tedarik zinciri engel olarak görülmemektedir. Teknoloji test edildiyse o tecrübe olarak görülebilmekte ve sistemi uygulama hususunda tedirginlik yoktur.

Ekonomik- Politik	Bir sürelik de olsa tarife garantilerindeki azalma ve mali teşviklerin azaltılması, projeler için uygun saha bulunamamasını da zemin hazırlamıştır. İhale sürecinde, sermaye odaklarına yüklenilmesi cihaz geliştiricilerinin yani asıl teknik edipte motivasyon kaybına sebep olmaktadır. Kuruluş maliyetinin yüksek olması yatırımcıyı korkutmaktadır. Politikada oluşabilecek istikrarsızlık, yatırımcılar için ciddi bir endişe kaynağıdır. Yatırımcıların yenilenebilir enerji destek mekanizmalarının uzun vadeli yatırım yapma hususuna olan güveni sarsmıştır. FIT(tarife garantisi de denilebilir) ön akreditasyon kaldırılmıştır.	2019 yılı itibarıyla gündemde olan destek mekanizmalarının varlığı, yatırımcıyı rahatlatmıştır. Onay ve lisanslama sürecinin hızlı ilerleyişi, engel olarak görülmemiştir. Hızlı ilerleyen bu süreç, pazara daha hızlı yayılma ve söz hakkına sahip olma imkanı tanımıştır.
Çevre- Sosyal Kabul	Birleşik Krallık, adalar ülkesi olması sebebiyle enerjisini daha çok deniz üzerine kurulu rüzgar enerjisi ya da kara rüzgar enerjileri aracılığıyla üretmektedir. Denizin durumu mevsimsel olarak enerji üretiminde istikrarı sağlayamamaktadır.	ÇED raporunun olumlu olması; temiz çevre bilinci, karbon emisyon hedefleri açısından önem arz etmektedir.

Kaynak: (Ares, 2016) (Mirzania vd., 2019) (Leete vd., 2013) (IRENA, 2020f) kaynaklarından derlenmiştir.

Ön akreditasyona hak kazanmak için, bir projenin planlama izni, çevre izinleri ve şebeke bağlantı anlaşması olması gerekir. FIT (Feed-In Tarrifs) yani tarife garantisi ön akreditasyonu, 50 kW'ın üzerinde enerji üretip planlayan ve şebeke bağlantısını sağlayan yenilenebilir enerji projelerinin, başlamadan önce garantili bir FIT seviyesi alabilmesi, FIT ayrıcalığı olarak tanımlanmaktadır (OFGEM, 2016).

3.3.2. Japonya

Japonya, yaklaşık 6850 adadan oluşan, coğrafi olarak dağlık ve nüfus olarak da bu alana bağlı olarak da dağınık bir ülkedir. Coğrafi açıdan adalar ülkesi olsa da dağlık arazileriyle göze çarpmaktadır(MOFA[Japonya Dışişleri Bakanlığı], 2021). Japonya'nın da diğer ülkelerde yapıldığı gibi, yenilenebilir enerji hususundaki yatırımlarını anlayabilmek ve değerlendirebilmek için enerji profilini incelenmelidir.

IRENA'nın 2017 verilerine göre; birincil enerji arzının yoğunluğu, fosil yakıtlardan ibarettir. Bu enerji arzının %41'i petrolden, %28'i kömür ve türevlerinden, %23'ü doğalgazdan sağlanmaktadır. 2011'de yaşanan 9.0 şiddetindeki Tōhoku depremi ve sonrasında oluşan tsunamiyle, Fukushima Nükleer Santralinde sızıntılar meydana gelmiş ve nükleer santralin kullanımı askıya alınmıştır. Nükleer sızıntının toplum üzerinde oluşturduğu endişe, nükleer enerjinin kullanımının %2'lere kadar gerilemesine sebep olmuştur. YE'ni birincil enerji arzındaki payı ise %6'dır. YE'nin %6'lık payının; %37'si biyoenerjiden, %28'i hidroelektrik santralleri ve denizden, %23'ü güneşten ve %3'ü rüzgâr

enerjisinden oluşmaktadır. YE kaynaklarından elde edilen enerjinin arz dağılımının; yüzde 37'si biyoenerjiden, yüzde 28'i hidroelektrikten, yüzde 23'ü güneş enerjisinden, yüzde 9'u jeotermal enerjiden ve yüzde 3'ü de rüzgar enerjisinden oluşturmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilen bu enerjinin yüzde 75'i elektrik olarak tüketildiği görülmektedir. Kullanılan bu elektrik enerjisinin, yüzde 42'si endüstride, yüzde 23'ü hanehalkı tarafından, yüzde 4'ü ulaşımda kullanılmaktadır. (IRENA, 2020g)

2019 verilerine göre ülkede yenilenebilir enerji kapasitesi %29, yenilenemez enerji kapasitesi ise %71 düzeyindedir. Yapılan ölçümler ve tahminlere göre bu YE enerji kapasitesinin, %63'ü güneş enerjisinden, %29'u hidroelektrik enerjiden, kalan yüzde 8'lik kısım da jeotermal enerji, rüzgâr enerjisi ve biyokütle enerjisinden oluşmaktadır (IRENA, 2020g). Japonya'da, yatırımcıların karşılaştığı ya da karşılaşılabilecekleri olası engeller ve teşvik edici unsurları; çeşitli Japon kaynaklı makalelerden ve küresel verilerden derleyerek aşağıdaki tabloda gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 8. Japonya Yenilenebilir Enerji Yatırım Engelleri ve Teşvik Edici Unsurlar

Faktörler	Yatırım Engelleri	Teşvik Edici Unsurlar
Teknik	Coğrafi olarak dağlık ve adalardan oluşması, YE için üretim santrali kurulmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısı ile dağıtım için bir şebeke oluşturulsa dahi sağlıklı iletim yapılamamaktadır.	Toplumun teknolojik yeniliklere açıktır ve bu tip teknolojilere karşı hassastır. Yükseköğrenim görmüş teknik personel mevcuttur. Hükümet; güç depolama, pil depolama sistemlerini desteklemekte, YE endüstrisine katkı sağlayacağını düşünmektedir.
Ekonomik -Politik	Bölge büyük oranda santral arazisi için uygun olmadığından, kalan bölgelere de kurulum aşırı maliyetli olmaktadır. Tarifeye göre alım garantisinde zaman içerisinde fiyat değişimi olması yatırımcıyı olumsuz etkilemektedir.	2012 yılı itibari ile (FIT) tarife garantisi uygulanmaya başlamıştır. Bu yatırımcının içini rahatlatılmaktadır. Proje için sübvansede edilirken yine projenin kendisi teminat altına alınmaktadır. Teminatı kendi kendine ödeyebilen proje bir süre sonra karın da ötesine geçebilmektedir. Fosil yakıtlar maalesef birincil enerji arzının çoğunu oluşturmakta ve bu fosil yakıtların ithal edilmesi bu ülkede yenilenebilir enerji üretimini zorunlu hale getirmeye başlamıştır.

Çevre- Sosyal Kabul	ÇED raporlarında çıkabilen bazı olumsuzluklar yatırımcıyı kısıtlamaktadır. Arazi yapısının uygun olmaması; bazı santrallerin verimli topraklarda ya da ormanlık alanlar yok edilerek kurulmaya çalışılması hususunda engel teşkil etmektedir. Nüfus yoğunluğu fazladır, enerji arz talep dengesi sıkıntı doğurabilmektedir.	Toplum olarak, çevreye olan duyarlılıkları fazladır. Depremler, tsunami gibi coğrafik etmenler, daha önce karşılaşılan kötü olayların benzeri kazalara sebep olabilir düşüncesi yenilenebilir enerjiye yönlendirmelerini hızlandırmaktadır. Karbon emisyon hedeflerini uzun vadelere yaymamakta ve bu hususta gelenekçi bir duruş göstermekte ve çevresel etkilere önem vermektedirler. Bu tip yatırımlar aynı zamanda istihdamda artış sağlamaktadır.
---------------------------	---	---

Kaynak: (Nikkei Assia, 2019) (The Institute Of Energy Economics, 2019) (IRENA, 2020g) kaynaklarından derlenmiştir.

Genel anlamda coğrafi açıdan düşünüldüğünde verimli topraklara santral kurulması sıkıntılıdır. Rüzgâr ve güneş enerjisine yatırım yapıldığı takdirde mevsimsel değişimlerden etkilenmeyeceği ortadadır ve enerji depolaması tam bir ihtiyaçtır. Bu hususta da devletin her türlü tam desteği mevcuttur. Her yıl hedefleriyle birlikte, yatırımcılara özel destek sağlanması hususunda da sürekli revizyonlar yapılmaktadır. Japon halkı gelenekçidir, çevresel tutumları, bilgin duruşları bu teknolojiye olan yatkınlıkları ile birleşmekte ve güzel işler çıkarılmaktadır (Nikkei Assia, 2019).

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışmada; gelir gruplarına göre sınıflandırılmış ülkelerin, enerji durumu incelenmiş, yenilenebilir enerji teknolojilerine olan yatkınlıkları, güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmiştir. Ülkeler arasındaki ekonomik, teknik ve sosyal kabul boyutundaki kıyaslamalar ile görülmüştür ki; ülkelerin gelir düzeyleri, yenilenebilir enerji teknolojilerine hakimiyet hususunda önemli iken, enerji üretme hassasiyeti, karşılaştıkları zorluklar, üretim ile elde edilmek istenen toplam faydalar, ele alınan tüm ülkeler için benzerlik göstermektedir. Ülkelerin hangi gelir grubunda olursa olsun; teknik bilgi yetersizliği, teknik personelin yetişmemesi, teknolojinin pahalı olması, işletme ve bakım maliyetlerinin göz korkutması, devlet kurumları arasındaki iletişimsizlik ve organizasyon eksikliği, toplumun yenilenebilir enerji alanında yeterli bilgiye sahip olmaması, tecrübe eksikliği, coğrafi şartlara bağlı olarak üretilen enerjinin iletiminde-dağıtımında ek maliyetler oluşması gibi nedenler, yatırımcılarda ve politika yapıcılarda tedirginlik oluşturmaktadır. Bunun yanında; yenilenebilir enerjinin temiz ve sürdürülebilir enerji statüsünde olması, hükümetlerce oluşturulan politikalarla teşvik edilmesi, yatırımcıları cezbetmektedir.

Gelir gruplarına göre sınıflandırılan seçili ülkeler üzerine yapılan araştırma genel olarak değerlendirildiğinde, teknik bilgi ve yetişmiş teknik personel eksikliği temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemin çözümünde hiç şüphesiz ki politika yapıcılarının, üniversitelerin ve sektördeki firmaların ortak hareket etmesi etkili olacaktır. Bir diğer etken coğrafi faktörlerdir. Yapılacak tesislerin arazi konumlandırması maliyeti etkilemektedir. Görülmüştür ki, yatırımcılar tecrübe ve maliyet krizini çözdükleri zaman yenilenebilir enerji yatırımlarını yapmaya dair tedirginlikleri kalmamaktadır.

Türkiye üzerinden değerlendirdiğimizde ise; yukarıda belirtilen pek çok kriter, benzer özellik taşımakta ve diğer ülkelerin yatırımcıları gibi ülkemiz yatırımcılarını da olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Üniversitelerde açılan yenilenebilir enerji bölümlerinin önemi ve çalışma olanakları hakkında gerekli bilgilendirmelerin yapılması hem teknik personelin yetiştirilmesinde hem de teknik bilginin üniversite bünyesinde üretilmesinde/geliştirilmesinde etkili olacaktır. Üniversitelerdeki bilgi birikiminin, sektörde yer alan firmaların sermaye gücüyle birleşmesi, enerji üretimindeki verimliliği arttıracaktır. Politika yapanlarca oluşturulan teşvik mekanizmalarının uygulanabilir olması adına prosedürlerin azaltılması, ilgili resmî kurumlar arasındaki iletişimin ve iş birliğinin artırılması önemli bir diğer husustur. Yine aynı zamanda coğrafi şartlar düşünüldüğünde; yatırımcılar tarafından yaptırılacak ön fizibilite çalışmalarıyla, yatırımların etkin ya da verimli olup olmayacağı raporlarca tespit edilecek, maliyet durumu bu raporlara göre şekillendirilmiş olacaktır. Enerji alanında dışa bağımlı bir ülke olmamız hasebiyle, öncelikli olarak enerjiyi üretmekten ziyade üretilecek enerji aksamalarına yönelmek ve bu teknolojinin geliştirilmesi için gerekli atılımları yapmak ülkemizin faydasına olacaktır. Coğrafi açıdan pek çok yenilenebilir enerjiye kaynaklık edecek potansiyele sahip durumdadır; ancak, her türlü teçhizatı yani teknolojiyi dışarıdan döviz üzerinden almak yatırımcının motivasyonunu düşürmektedir.

Son 5 yıldaki döviz kurları dalgalanmalarından en çok enerji sektörünün etkilendiği düşünüldüğünde; yapılan yatırımların, planlanan ve yapılacak diğer yatırımlara motivasyon kaynağı oluşturacağı düşünülmektedir. Kur politikalarına bağlı olarak enerji üretim politikalarının da güncellenmesi ve yatırımcının bu anlamda desteklenmesi gerekmektedir. Doğal kaynakları enerjiye çevirmek, bugün de gelecekte de yurt dışı kaynaklardan temin edilen fosil kaynaklardan çok daha iyi olabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Arafah, W., Nugroho, L., Takaya, R. and Soekapdjo, S. (2018). Marketing Strategy For Renewable Energy Development In Indonesia Context Today. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 181-186.

Ares, E. (2016). *BRIEFING PAPER- FIT and TARIFFS*. House Of Commons Library.

- Arslan, F., & Uzun, A. (2017). Yenilenebilir Enerji Yatırımlarının Sosyal Kabul Boyutu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 95-116.
- Aslani, A., Naaranoja, M. and Zakeri, B. (2012). The Prime Criteria For Private Sector Participation İn Renewable Energy İvestment İn The Middle East (Case Study: Iran). *Renewable And Sustainable Energy Reviews*, 16(4), 1977-1987.
- Ata Kılınç, N. (2015). The Impact Of Government Policies İn The Renewable Energy İvestment: Developing A Conceptual Framework And Qualitative Analysis. *Global Journal Of Management And Business Research* , 67-81.
- Atar, N. (2010). *Türk Mevzuatında Karbon Piyasalarını Etkileyebilecek Hükümler*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Batmaz, A. (2016). *Investment Decision Making In Renewable Energy Investments*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bauwens, T. (2019). Analyzing The Determinants Of The Size of İntestments by Community Renewable Energy Members: Findings and Policy İmplications From Flanders. *Energy Policy*, 841-852
- Bozkurt, A. U. (2008). *Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Enerji Verimliliği Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Britannica/Kenya. (2018, 04 13). *Brittanica*. 12.5.2020 tarihinde Brittanica\ Kenya: <https://www.britannica.com/place/Kenya> adresinden alındı
- Cheraghi, S., Choobchain, S. and Abbasi, E. (2019). Factors Affecting Decision-Making Process İn Renewable Energies İvestment İn Agricultural Sector, Iran. *Journal Of Agrikultural Science and Technology*, 1673-1689.
- Çiftçi, M. (2015). *Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Güneş Enerjisi Potansiyeli Ve Yerel Yönetimlerde Kullanımının Swot Analizi. Örnek: Bursa Gürsu Belediyesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Damuri, Y. R. and Atje, R. (2013). *Investment Incentives for Renewable Energy: Case Study of Indonesia*. The International Institute for Sustainable Development. <https://www.iisd.org>.
- Dan Chiras, *The Homeowner's Guide to Renewable Energy*, New Society Publishers, Canada, 2006, p.233
- DEK, Dünya Enerji Konseyi . (2019). *Dünya Enerji Konseyi Yenilenebilir Enerji Raporu*.
- Demographic Yearbook (2018). – Table 3: Population by sex, rate of population increase, surface area and density. *United Nations Statistics Division-2012*.

- Detert, N. and Kotani, K. (2013). Real Options Approach To Renewable Energy Investments in Mongolia. *Energy Policy*, 136-150.
- Dinçer, F., Atik, İ., Yılmaz, Ş. ve Çıngı, A. (2017). Hidrolik Enerjisinden Yararlanmada Ülkemiz ve Gelişmiş Ülkelerin Mevcut Durumlarının Analizi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 555-561.
- Döğertlioğlu Işıksungur, Ö. (2019). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Üretimine Geliştirilmesine Yönelik Düzenleyici Çerçeve. In: Kurochkin D., Shabliy E., Shittu E. (Eds) . *Yenilenebilir Enerji.*, 159-179.
- Egli, F. (2020). Renewable Energy Investment Risk: An Investigation Of Changes Over Time And The Underlying Drivers. *Energy Policy*, 1-15.
- Elavarasan, R. M., Afridhis, S., Vijayaraghavan, R. R., Subramaniam, U. and Nurunnabi, M. (2020). Swot Analysis: A Framework For Comprehensive Evaluation Of Drivers And Barriers For Renewable Energy Development İn Significant Countries. *Energy Reports*, 1838-1864.
- EMO (2020). *Elektrik Mühendisleri Odası, Türkiye'de Enerji Durum Raporu.* https://www.emo.org.tr/ekler/d6b5c1730d04923_ek.pdf?tipi=41&turu=X&sube=0 adresinden alındı (15.11.2020)
- ETKB. (2019a, 11 1). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.* 12 12, 2019 Tarihinde <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-ruzgar> adresinden alındı
- ETKB. (2019b). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.* 10 5, 2019 Tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-gunes> adresinden alındı
- ETKB. (2019c). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.* 5 1, 2020 Tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-biyokutle> adresinden alındı
- Erat, S., Telli, A., Özkendir, O., & Demir, B. (2020). Turkey's Energy Transition From Fossil-Based To Renewable Up To 2030: Milestones, Challenges And Opportunities. *Clean Technologies And Environmental Policy*.
- Guild, J. (2019). The political and institutional constraints on green finance in Indonesia. (<https://www.tandfonline.com/action/>, Dü.) *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 48-52.
- IRENA. (2020a, 09 30). *Ülkelerin Kurulu Güç Kapasiteleri* . 11 01, 2020 tarihinde INTERNATIONAL RENEWABLE ENERGY AGENCY: <https://www.irena.org/Statistics/View-Data-by-Topic/Capacity-and-Generation/Country-Rankings> adresinden alındı

- IRENA. (2020b). *Kenya Enerji Profili*. 8 1, 2020 tarihinde https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Africa/Kenya_Africa_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020c). *Moğolistan'ın Enerji Profili*. 8 5, 2020 tarihinde International Renewable Energy Agency: https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Asia/Mongolia_Asia_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020d). *Malezya'nın Enerji Profili*. 8 6, 2020 tarihinde https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Asia/Malaysia_Asia_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020e). *Endonezya'nın Enerji Profili*. 8 5, 2020 tarihinde Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı: https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Asia/Indonesia_Asia_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020f). *Birleşik Krallık'ın Enerji Profili*. 8.8.2020 tarihinde Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı: https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Europe/United%20Kingdom_Europe_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020g). *Japonya'nın Enerji Profili*. 8 9, 2020 tarihinde Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı: https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Asia/Japan_Asia_RE_SP.pdf adresinden alındı
- IRENA. (2020h). *Türkiye'nin Enerji Profili*. 8 8, 2020 tarihinde Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı: https://www.irena.org/IRENADocuments/Statistical_Profiles/Eurasia/Turkey_Eurasia_RE_SP.pdf adresinden alındı
- Lake Turkana Wind Power (2020). 11 5, 2020 tarihinde LAKE TURKANA WIND POWER: <https://ltwp.co.ke/> adresinden alındı
- Leete, S., Xu, J. and Wheeler, D. (2013). Investment Barriers And Incentives For Marine Renewable Energy in the UK: An Analysis of Investor Preferences. *Energy Policy*, 866-875.
- Masini, A. and Menichetti, E. (2013). Investment Decisions in the Renewable Energy Sector: An Analysis of Non-Financial Drivers. *Technological Forecasting And Social Change*, 510-524.
- Mbzibain, A. (2012). The Effect Of Farmer Capacities, Farm Business Resources And Perceived Support Of Family, Friends and Associational Networks On Intentions to Invest in Renewable Energy Ventures in the UK. *International Journal Of Applied Behavioural Economics*.
- Mirzania, P., Ford, A., Andrews, D., Ofori, G., & Maidment, G. (2019). The impact of policy changes: The opportunities of Community Renewable Energy projects in the UK and the barriers they face. *Energy Policy*, 1282-1296.

- MOFA, Ministry Of Foreign Affairs Of Japan, *Japonya Dış İşleri Bakanlığı*. Erişim Adresi <https://www.mofa.go.jp/> Erişim Tarihi: 21.08.2021
- Mustapa, S. I., Peng, L. Y., & Hashim, A. H. (2010). Issues and Challenges of Renewable Energy Development: A Malaysian Experience. I. o. University (Dü.). içinde (s. 1-6). Chiang Mai: PEA-AIT International Conference on Energy and Sustainable Development: Issues and Strategies.
- Nikkei Assia. (2019, 06 12). *Nikkei Assia*. 11 26, 2020 tarihinde Nikkei Assia Web Sitesi: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Environment/Japan-to-overhaul-renewable-energy-system-in-bid-to-lower-prices> adresinden alındı
- OFGEM. (2016). *Office of Gas and Electricity Markets*. 11 16, 2020 tarihinde OFGEM: <https://www.ofgem.gov.uk/> adresinden alındı
- Özbuğday, F. C. (2016, Mayıs). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Yatırımları İçin Risk Algısı. 6. Ankara, Türkiye.
- Özdamar, A. (2000). Dalga Enerjisinden Elektrik Enerjisi Eldesi Üzerine Bir Araştırma: Çeşme Örneği. *Su Ürünleri Dergisi*, C.17, S.12, 201-213
- Özer, Y. E. (2016). Türkiye'nin Yenilenebilir ve Temiz Enerji Konusunda Abd, Çin Ve Avrupa Birliği İle Karşılaştırmalı Analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 137-156.
- Polzin, F., Egli, F., Steffen, B. and Schmidt, T. S. (2019). How Do Policies Mobilize Private Finance For Renewable Energy?—A Systematic Review With An Investor Perspective. *Applied Energy*, 1249-1268.
- Pueyo, A. (2018). What constrains renewable energy investment in Sub-Saharan Africa? *World Development*, 85-100.
- Reise, C., Musshoff, O., Granoszewski, K. and Spiller, A. (2012). Which Factors Influence The Expansion Of Bioenergy? An Empirical Study Of The Investment Behaviours Of German Farmers. *Ecological Economics*, 133-141.
- Şeker, A. (2016). Yenilenebilir Enerji, Türkiyede Yenilenebilir Enerji Potansiyeli Ve Yeşil Pazarlama Ve Yenilenebilir Enerjinin Pazarlanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 809-828.
- Terzi, N. ve Suren, A. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Moğolistan. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 92-102.
- T.C.Dış İşleri Bakanlığı. (2016, 10 5). *T.C. Dış İşleri Bakanlığı*. 11 12, 2020 Tarihinde Dış İşleri: <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C.RESMİ GAZETE. (2005). 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, *Resmi Gazete*, (10/5/2005 Tertip 5, Cilt 44)

- T.C.RESMÎ GAZETE. (2011). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belgelendirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik, *Resmi Gazete*, 21/11/2011 tarihli sayı: 28001.
- The World Bank (2020). 10 13, 2020 tarihinde Dünya Bankası Web Sitesi: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> adresinden alındı
- Ulusoy, A., & Daştan Bayraktar, C. (2018). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelik Vergisel Teşviklerin Değerlendirilmesi. *Emek ve Toplum*, 123-160.
- Yang, X., He, L., Xia, Y. and Chen, Y. (2019). Effect Of Government Subsidies On Renewable Energy Investments: The Threshold Effect. *Energy Policy*, 156-166.
- Yılmaz O. ve Hotunluoğlu H. (2015). Yenilenebilir Enerjiye Yönelik Teşvikler ve Türkiye. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, 74-97.
- Yılmaz, Ş. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Birincil Enerji Arzı. *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu*, Ankara: TMMOB Oda Raporları,
- Zhu, B., Zhang, W., Du, J., Zhou, W., Qui, T. and Li, Q. (2011). Adoption Of Renewable Energy Technologies (Rets): A Survey On Rural Construction İn China. *Technology İn Society*, 223-230.

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ VERGİ AFLARININA BAKIŞ AÇILARI: VAN İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

Murat DEDEOĞLU¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, bağımsız olarak faaliyetlerini icra eden muhasebe meslek mensuplarının vergi aflarına bakış açılarını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Van ilindeki Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler hedef kitle olarak belirlenmiştir. Çalışmada birincil veri toplama aracı olan anket yöntemi tercih edilmiş ve 2020 yılı Aralık ayında uygulanmıştır. Bu yolla elde edilen veriler SPSS 20 programı ile analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde; frekans, yüzde, standart sapma, aritmetik ortalama ve anlamlılık analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, muhasebe meslek mensupları mükelleflerinin vergi afları konusunda olumsuz düşünceye sahip olduklarını bildirmişlerdir. Yapılan vergi afları, muhasebe uygulamalarında daha kaliteli ve yasalara daha uygun bilgi üretimine katkı sağlamamaktadır. Meslek mensupları vergi aflarının, devletin vergi gelirlerine olumlu yönde katkı sağladığı yönündeki ifadeleri desteklemektedirler. Katılımcıların toplam 28 sorunun 14 tanesine yani yarısına “kararsızım” şeklinde cevap vermeleri dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Affı, Muhasebe, Muhasebe Meslek Mensubu

PERSPECTIVES OF ACCOUNTING PROFESSIONALS ON TAX AMNESTY: A STUDY IN VAN PROVINCE

Abstract

The aim of this study is to reveal the perspectives of accounting professionals who perform their activities independently on tax amnesties. For this purpose, Independent Accountants and Financial Advisors in the province of Van were determined as the target audience. In the study, the survey method, which is the primary data collection tool, was preferred and applied in December 2020. The data obtained in this way were analyzed with the SPSS 20 program. In the analysis of data; frequency, percentage, standard deviation, arithmetic mean and significance analysis techniques were used. As a result of the analysis, professional accountants reported that their taxpayers had negative thoughts about tax amnesties. The tax amnesties do not contribute to the production of higher quality and more legal information in accounting practices. Members of the profession support the statements that tax amnesties contribute positively to the tax revenues of the state. It is noteworthy that the participants answered "I am undecided" to 14 of 28 questions, half of them.

Keywords: Tax Amnesty, Accounting, Professional Accountant

¹ Öğretim Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Özalp Meslek Yüksekokulu, E-posta: mdedeoglu@yyu.edu.tr, [ORCID: 0000-0002-2287-6201](https://orcid.org/0000-0002-2287-6201)

GİRİŞ

Devletin egemenlik gücüyle gerçek ve tüzel kişilerden almak istediği vergilerin tahsilinde bazen aksaklıklar olmaktadır. Söz konusu aksaklıklar bazen mükelleflerin zor durumda olmalarından kaynaklansa da bazen de mükelleflerin sorumluluklarını yerine getirmeme durumlarından kaynaklanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar baktığımızda bu durum vergi aflarının sıklıkla konuşulmasına sebep olmuştur. En sonuncusu 2020 yılında olmak üzere toplam 37 vergi affi/düzenlemesi yapılmış olup, bu düzenlemelerin olumlu ve olumsuz sonuçlarına rastlanılmıştır.

Af kavramının tarihsel sürecine bakıldığında, hep gündemde olduğunu ve güncelliğini hep koruduğuna rastlanmaktadır. Kökeni çok eski zamanlara kadar dayanan söz konusu kavramın siyasal, sosyal ve ekonomik hayatı çok yönlerden etkilediği bir gerçektir. Af kavramı hukuk alanında önemli bir yere sahip olup, devamlı gündemi meşgul etmeyi başarmış ve halen tartışmaları devam eden önemli bir kavramdır (Sözür, 2001: 219).

Vergi aflarıyla ilgili olarak gerek olumlu gerekse de olumsuz taraflarıyla alakalı bir çok çalışmaya literatür çalışmasında rastlanılmıştır. Vergi aflarının olumlu tarafları arasında; yükümlülerin geçmişleriyle ilgili temiz bir sayfa açmış olmaları sebebiyle vergi ile ilgili yükümlülüklerine daha fazla dikkat etmelerine ve böylece vergisel açıdan devletle barışın sağlanması söylenebilir. Vergi aflarının olumlu tarafının yanında olumsuz taraflarının da olabileceği muhakkaktır ve bu olumsuz taraflar arasında; sürekli afların olacağı beklentisinin doğması, vergi denetimi ve cezalarının etkinliğinin azalması ve toplum nezdinde adalet duygusunun gerilemesi sayılabilir (Demir vd. 2016: 277).

Vergi aflarının uygulanması durumunda bu uygulamadan etkilenen ve uygulamanın verimliliğinde de önemli bir rol üstlenen üç önemli kesim bulunmaktadır. Bunlar; mükellefler, vergi dairesinde görev yapanlar ve muhasebe meslek mensuplarıdır. Muhasebe meslek mensupları devletin tüzel kişiliğini temsil eden vergi idaresi ile mükellefler arasında sağlıklı bir ilişkinin sağlanmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple meslek mensuplarının vergi affi konusundaki bakış ve davranışları, vergi idaresi ile vergi yükümlüleri arasındaki güvenin tesis edilmesi ve iş birliğinin sağlanması bakımından da oldukça önemli bir işleve sahiptir (Demir vd. 2016: 278). Bu sebeple muhasebe meslek mensuplarının, vergi aflarının etkinliğine ve bu aflar sonucunda amaçlanan hedeflere ne ölçüde ulaşıp ulaşılmadığı konusundaki düşüncelerini belirlemek bu çalışmanın ortaya çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu amaca ulaşabilmek maksadıyla Van ilinde bağımsız olarak faaliyette bulunan muhasebe meslek mensuplarına yönelik bir anket çalışması yapılmış ve verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Yapılan bu çalışmada söz konusu muhasebe meslek mensuplarının vergi aflarına bakışları ve vergi aflarının etkinliği analiz edilmiş ve elde edilen bulguların sonuçları yorumlanmıştır.

1.LİTERATÜR TARAMASI

Vergi aflarının etkinliğine dair çok sayıda çalışmaya ve karşılaşılan bulgular yoluyla birçok önerilerde bulunulduğuna rastlanmaktadır. Ancak yapılan araştırma neticesinde muhasebe meslek mensuplarının bu konudaki değerlendirilmelerini ele alan 3 çalışmaya (Demir ve Eker 2017), (Tuğay 2019) ve (Hiçyorulmaz ve Akdoğan 2021) ulaşılmıştır. Bunlara ve konuya yakın diğer çalışmalara ait özet bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tunçer (2003) yapmış olduğu çalışmada, vergi aflarının vergi uyumunu sağlamasının hangi şartlarda olabileceğini araştırmıştır. Çalışma sonucunda vergi aflarının öncesinde ve sonrasında oluşabilecek durumlara karşı tedbir alınması gerektiği; sıklıkla vergi affi uygulamasına gidilmesinin yükümlüler nezdinde adalet duygusunu zedeleyebileceği ve bunun sonucunda da uzun vadede vergi kaybı riskiyle karşı karşıya kalınabileceği tespitlerinde bulunulmuştur.

Savaşan (2006) yapmış olduğu anket çalışmasında, vergi affına sık sık gidilmesinin yükümlülerde, bu uygulamanın adaletsiz olduğuna dair bir kanaat oluştuğuna ve aflar sonucunda bu düzenlemeden faydalanmış kişiler ile vergisini düzenli ödeyen kişiler arasında farklılıkların ortaya çıktığına ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Çetin (2007) yapmış olduğu çalışmada, ülkemizde yapılmış olan vergi aflarının vergi yükümlülerinin davranışları ve vergi adaleti üzerine yansımalarını ölçmeye çalışmış ve bu konudaki düşüncelerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda anketi cevaplandıran vergi yükümlülerinin % 22,9'unun vergi aflarının sıklıkla düzenlenmesinin vergi adaletini olumsuz etkilediği ve % 52,4'ünün ise vergi aflarının görevini dürüstçe yürüten yükümlülere karşı bir ceza olduğu yönünde görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır.

Er (2010) yapmış teorik çalışmasında, hayata geçirilmiş olan varlık barışı yasası ile vergi uyumu ve vergi adaletine etkilerine yönelik bir değerlendirme yapmıştır. Çalışmayla bu uygulamanın gerek vergi eşitliği ve adaleti gerekse de vergi uyumunu daha da güçleştirdiği neticesine ulaşılmıştır.

Teorik çalışmalardan bir tanesi de Kargı ve Yüksel (2010), vergi affi benzeri düzenlemelerin kamuoyunda bir beklenti olmadan ve tek sefere mahsus yapılması durumunda başarılı olabileceği ayrıca yükümlülerin inandırılmasının olumlu sonuçlar alınmasında önemli olduğu sonuçları elde etmiştir.

Kargı (2011) yaptığı çalışmada, Türkiye'de bu tür düzenlemelerin vergi gelirlerine olan etkilerini araştırmıştır. Bu araştırmada, cumhuriyetin ilan edildiği tarih olan 1923 ile 1950 arasındaki zaman aralığındaki yapılan vergi aflarının hem olumlu hem de olumsuz tarafları ile yine bu afların vergi gelirlerine olan etkileri incelenmiştir. Çalışma ile her ne kadar kısa dönemde vergi gelirlerinin arttırılması mümkün olsa da uzun dönemde beklenen düzeyde arttırmadığı sonucu elde edilmiştir.

Öz ve Buyrukoğlu (2011) yürüttükleri teorik çalışmalarda yapılan vergi affi düzenlemeleri ile bu düzenlemelerin vergileme ilkeleri arasındaki ilişkisi üzerinde durulmuştur. Çalışma ile Cumhuriyet tarihinde uygulanan vergi afları sonucunda, birçok vergi affi düzenlemesi ile arzulanan vergi gelirin sağlanamadığı ve söz konusu af dönemleri ile afların olmadığı dönemler karşılaştırıldığında elde edilen vergilerin tahakkuk eden vergiler içerisindeki payında çok fazla bir değişiklik göstermediği neticesine ulaşılmıştır.

Aygün (2012) Manisa ilinde yaptığı vergi aflarının vergi uyumuna etkisini araştırdığı ampirik çalışmada, yükümlülerin vergi affi gerçekleştikten sonra tekrardan yeni bir af çıkacağı beklentisinde oldukları ve katılımcıların çoğunluğunun vergi affi düzenlemelerinin vergi adaletine aykırı olduğu, bu tür düzenlemelerin ancak kısa dönemde gelir kaynağı olabileceği ve bunun ötesine geçemediği ayrıca vergi uyumuna olumsuz etki ile sonuçlanacağına ulaşılmıştır.

İpek ve diğerleri (2012), vergi aflarının vergi yükümlülerinin psikolojik etkisi açısından değerlendirilmesine yönelik olarak Trakya bölgesinde yaptıkları çalışmalarında, ankete katılan yükümlülerin %85'i, vergi afları ile ancak dürüst yükümlülerin cezalandırıldığını, %55'nin vergi afları neticesinde vergi ödeme konusundaki isteğinin azalacağını düşündükleri ve %44,4'ünün ise vergi affi düzenlemelerine karşı oldukları belirlenmiştir.

Şeren ve Dedebeğ (2013) yaptıkları çalışmalarında, ülkemizde 2003 yılı ile 2013 tarihleri arasında düzenlenen vergi affi benzeri çalışmalar olan varlık barışı düzenlemelerinin hangi amaçlarla çıkarıldığını incelemiştir. Yapılan çalışma ile Türkiye'nin sık sık bu tür düzenlemelere başvuran ülkeler arasında başı çektiğini, bu durumun af düzenlemelerinin temel amacının daha çok siyasi olduğu, mali gerekçelerin daha sonra geldiği algısının oluşmasına neden olduğu ve bu sebeple vergi aflarından sonraki süreçte yapılacak denetimlerin etkinliğinin ve cezai yaptırımların artırılmasının affa katılımı arttıracığı sonucu elde edilmiştir.

Edizdoğan ve Gümüş (2013) yaptıkları çalışmalarında, vergi aflarının sıklıkla başvurulması sonucunda, vergi ödeme konusundaki vatandaşlık bilincinin yok olmasına; cezaların caydırıcılığını kaybetmesine; bu sebeple vergi aflarının kayıt dışı ekonomiye destek olarak vergi ahlakının yozlaşmasına sebep olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım ve Özdemir (2014) yaptıkları çalışmada, Giresun ilindeki vergi yükümlülerin %77,3'ünün "Ülkemizde sık çıkarılan vergi afları mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu azaltmaktadır." Kanısında oldukları tespitinde bulunmuşlardır.

Demir ve diğerleri (2016) yapmış oldukları araştırmada, ankete katılan vergi dairesi çalışanlarının büyük bir kısmının yapılan vergi affi düzenlemelerinin vergi adaletini olumsuz etkilediği, bu sebeple vergi aflarına karşı oldukları, aksine vergi borcunu düzenli ödeyen yükümlülerin mutlaka teşvik edilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Demir ve Eker'in (2017) yapmış oldukları çalışmada, vergi affının devlet (vergi daireleri), mükellefler ve muhasebe meslek mensupları olmak üzere üç tarafının bulunduğu vurgulanmıştır. Söz konusu çalışma Sivas ilinde yapılmış olup, bu çalışmaya göre, muhasebe meslek mensupları vergi aflarına karşı olumlu bir tutum ortaya koymaktadır. Vergi aflarının uygulanması ile yasalara uygun davranışların artma eğiliminde olduğu böylece kaliteli bilgi üretiminde ve devlet gelirlerinde artış, kayıt dışı ekonomide ise azalış çabalarına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tuğay(2019) yapmış olduğu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının vergi affı ile alakalı genel düşüncelere katılım düzeylerinin incelenmesi sonucunda, ankete katılanların yapılan vergi affı uygulamasının, kamunun almada zorlandığı vergi alacaklarının tahsiline olanak sağladığı (%84,9)sonucuna varılmıştır. Kamu kesiminin finansman sağlama bakımından yararlı olduğunu (%74,6) ve vergi affının yerinde bir işlem olduğu (%67,7), görüşlerine büyük bir oranda katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Hiçyorulmaz ve Akdoğan (2021) Çorum ilinde yaptıkları çalışmada, muhasebe meslek mensuplarından elde edilen cevaplar ışığında vergi affına karşı olmadıkları ve farklı değişkenler arasında farklı görüşlere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu tür düzenlemelerin genel anlamda meslek mensupları için iş yükü yaratmasına vesile olması sebebiyle vergi affına karşı olabilecekleri düşünülmüş olsa bile, gerçeğin düşünüldüğü gibi olmadığı ve vergi aflarına olumlu baktıkları sonucu da elde edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının yapmış oldukları mesleğin bilincinde oldukları ve bu sebeple genel ekonomiyi ön plana koymalarından dolayı vergi affı düzenlemelerinin yükümlülere bir dizi kolaylıklar sağlaması sebebiyle af benzeri düzenlemelere olumlu baktıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Af Kavramı

Af kavramının tarihsel sürecine bakıldığında, hep gündemde olduğunu ve güncelliğini hep koruduğuna rastlanmaktadır. Kökeni çok eski zamanlara kadar dayanan söz konusu kavramın siyasal, sosyal ve ekonomik hayatı çok yönlerden etkilediği bir gerçektir. Af kavramı hukuk alanında önemli bir yere sahip olup, devamlı gündemi meşgul etmeyi başarmış ve halen tartışmaları devam eden önemli bir konudur (Sözür, 2001: 219).

Af kelimesinin kökeni Arapça olup, sözcük anlamı itibariyle; “bir suçu, bir kusuru veya hatayı bağışlama, cezadan vazgeçme, mazur görme veya görülme, bir iş veya vazifeden çıkarılma, uzaklaştırılma, azil anlamlarında kullanılan” geniş boyutlu bir kavramdır (Bayhan, 2003: 11). Af, suç eyleminde bulunan bir kişinin kamu gücünün kullanılması ile takip edilip cezai müeyyideden “adalet” ve “genel fayda” kastiyle vazgeçilmesidir (Kuzu, 2001: 254).

Türk Dil Kurumuna göre ise af kavramı “Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama” olarak tanımlanır. Sözlükte “yok etmek, silip süpürmek; fazlalık, artık” gibi anlamlar ifade den af, bir hukuk ve ahlâk terimi olarak da genellikle, “kötülük ve haksızlık edeni, suç veya günah işleyeni bağışlama, cezalandırmaktan vazgeçme” anlamlarında kullanılmaktadır.

Dar açıdan bakıldığında af; devletin cezalandırma hakkından, geçici olarak ve sadece belirli suç ve suçlularla sınırlı olmak şartıyla vazgeçmesidir (Ağa, 2008: 9). Geniş açıdan bakıldığında ise af kavramı; bir suçu işleyen bireyin takip edilmesi ve cezalandırılması yolu ile toplumsal güce ilişkin hakkın kullanılması ile adalet ve genel fayda düşüncesi esas tutularak verilen cezalardan kısmen veya tamamen vazgeçilmesi anlamına gelmektedir (Dursun 2009, 373).

2.2.Vergi Affi Kavramı

Mali kaynaklar içerisinde bulunan önemli konulardan birisi vergi aflarıdır. Buna rağmen vergi affının ne olduğu mevzusunda kesin bir tanım yapılmamış olup bu konuyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ceza hukuku kapsamında af çoğunlukla bütün kaynaklarda yer bulmuş olmasına karşın vergi affı konusunda aynı netlikte bir tanıma rastlamak çok fazla söz konusu değildir. Bu sebeple vergi yasalarına bakıldığında af kelimesine dair bir ibare yer almamaktadır (Şenlik 2008, 7).

Vergi gelirinin kısmen ya da tamamen alınmaması anlamına gelen vergi affı ile ilgili değişik şekilde tanımlar yapılabilir. Vergi affı kavramını dar anlamda, “devletin çıkardığı kanunla vergi alacağından kısmen veya tamamen vazgeçmesi” olarak tanımlanabilir (Öz ve Buyrukoğlu 2011, 90). Hukuki açıdan vergi affı ile devlet, cezalandırma hakkından ve dolayısıyla affın düzenlenmesiyle bütçeye katacağı gelirden feragat etmektedir (Kargı 2011, 103; Öz ve Buyrukoğlu 2011, 2). Vergi Usul Kanunu’nda af ile alakalı herhangi bir bilgi olmamasına karşın, vergi ve cezaların affı bir yasaya dayanılarak yürütüldüğünden af ile alakalı düzenlemeler ayrı yasalarda düzenlenmiştir (Aslan 2008, 89).

Ülkemizde ilki 17 Mayıs 1924’te, sonuncusu 17 Ekim 2020 tarihinde olmak üzere toplam 37 vergi affı düzenlemesine gidilmiştir(Hiçyorulmaz ve Akdoğan 2021, 891-892).

2.3.VERGİ AFFININ GEREKÇELERİ VE ÖZELLİKLERİ

2.3.1.Vergi Affının Gerekçeleri

Af yasalarında genel anlamda kamu yararı ön planda olsa da bu tarz düzenlemelerde politik nedenlerin de bulunması ve af yasalarının çıkarılmış olduğu dönemin özelliklerini taşıması, vergi aflarıyla alakalı araştırmalar yapılırken her bir af yasasının kendi iç dinamikleri içinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bu duruma gidilmesi ancak istisnai bir hal olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda vergi aflarına sebep olacak çok çeşitli gerekçeler ortaya çıkmaktadır (Taşkın 2010, 127). Çok sayıda ülkede çıkarılan vergi aflarını ‘kaçınılmaz’ kılan sebepler arasında;

mali, sosyal, ekonomik, siyasi, teknik, idari ve psikolojik gerekçelerden bahsedilebilir (Savaşan 2006, 43).

2.3.1.1.Mali Gerekçeler

Devletin bütçe dengesini sağlaması ve gelir elde etmedeki sıkıntılarında kurtulmasının yollarından biri olarak vergi affı düşünülebilir.

Söz konusu af kanunlarıyla; bir taraftan önlenebilen vergi kaçakçılarının kendi iradeleri ile ortaya çıkması, diğer taraftan da kaçırılmış olan vergilerin kendiliğinden beyan edilmesi şartıyla cezalarının dikkate alınmayacağına bildirilmesi ile tahsil edilmesi zor olan vergilerin bu şekilde tahsil edilmesi amaçlanmaktadır (Dönmez 1990, 78). Bu durumda bir yandan kaçırılan vergiler ekonomiyeye kazandırılmış diğer yandan da vergisini ödemiş ve böylelikle kayıtlandırılmış yükümlü sayısında artış gerçekleşmektedir. Kamu da böylece vergi gelirlerini artırmış ve bu sebeple gelir ihtiyacının finansmanı karşılamış olmaktadır. Ancak bunun bir de olumsuz tarafı var ki; devletin söz konusu yöntemle bir yandan vergi kaçakçılığının önüne geçmeye çalışması diğer yandan da vergi affı sayesinde vergisini düzenli olarak ödemiş olan dürüst yükümlülere olumsuz etkileyerek onları kayıt dışına yönlendirmiş olma ihtimalinin ortaya çıkmasıdır (Yelman 2017, 22).

2.3.1.2.Sosyal Gerekçeler

Vergi affına gidilmesinin iki temel nedene dayandığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerden birincisi, vergi konusundaki sorumluluklarını zamanında yerine getiremeyen ve vergi idare tarafından tespit edilememiş yükümlülerle, vergiyle ilgili mükellefiyetlerini zamanında yerine getirmiş olan ve vergi idaresi tarafından denetlenebilen çok az sayıdaki yükümlüler arasında ortaya çıkan eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıdır (Keleş 2002, 77).

Nedenlerden ikincisi ise, beyan esaslı olarak gerçekleşen vergi sisteminin, hem idare kaynaklı hem de yargı kaynaklı yaşanan çeşitli sorunlar sebebiyle etkili bir şekilde uygulayamayan ülkelerde sık sık karşılaşılan idari ve yargı hatalarının neden olduğu adaletsizlikleri ortadan kaldırma çabasıdır. Bu sebeple sosyal gerekçelerle düzenlenen aflar, geçmişte bilerek vergi kaçırarak veya finansal sıkıntılardan ötürü vergi mükellefiyetlerini gerçekleştirememiş ya da eksik olarak gerçekleştirmiş yükümlülerin bu konuda yeni bir sayfa açmaları sağlanmış olmaktadır (Ayrançöl ve Tekdere, 2013, 259).

2.3.1.3.Ekonomik Gerekçeler

Devletin devamlı artış gösteren kamu gereksinimlerinin gerektirdiği maliyetlere gönüllü katılımların yetersiz kalması nedeniyle artış gösteren gelir gereksinimi karşılamaktır. Ülkede yaşanan ekonomik krizler sebebiyle işletmelerin finansal yeterliliklerinin zayıflamış olması ve vergi borçlarını ödeyememeleri vergi affının çıkarılması için gerekçe oluşturmuştur. Piyasayı canlandırmak için zaman zaman hükümetler af düzenlemelerine gitmektedir. Ekonomik hayata olumsuz etkileri olan kara

paranın ÷lke ekonomisine katılması da vergi affına gidilmesi nedenlerindedir. Vergi affı düzenlemeleriyle beyan edilen gizli varlıklar çok düşük oranlarda vergilendirildiğinden, cezaların ortadan kaldırılmasıyla gizli varlıklar gün yüzüne çıkarılmaktadır (Çetin, 2007:173).

2.3.1.4.Siyasi Gerekçeler

Siyasi saiklerle ortaya çıkan afların doğal olarak siyasi nedenleri söz konusu olmaktadır. Ülkede söz konusu olan siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle, toplumda baş gösteren gerginliğin yumuşatılması, hükümet ile seçmen arasında toplumsal uzlaşmanın elde edilmesi, düzenlenen kanun değişiklikleriyle yeni hale uyum sağlanması, kısa dönemde devletin gelir elde etme ihtiyacının karşılanması gibi nedenlerle af düzenlemelerine gidilebilmektedir (Taşkın 2010, 125-126).

Düzenlenecek olan affa karar vermek, siyasi bir takdir işlemini gerekli kılar. Devleti yöneten irade, piyasayı canlandırmak ve böylece siyasi-ekonomik krizlerin atlatılmasında bu tür düzenlemeleri tercih etmektedir.(Duran 2003, 207). Halktan oy alarak iktidara gelen Siyasi güç hem zamanında vergisini veren mükelleflerin haklarını korumak hem de kayıt dışı kalmış vergi affıyla sisteme dahil olacak olan mükellefler arasında denge sağlamayı başarabilmeliler.

2.3.1.5.İdari ve Teknik Gerekçeler

Zamanla mükellef sayılarındaki artış ve gittikçe ihtilafli dosyaların çoğalması sebebiyle yargıya intikal etmesi neticesinde vergi idaresi ile vergi yargısının gitgide artış gösteren dosyaların incelemesi açısından yeterli çalışma ortamının bulunmaması ve vergi idaresinin gerek nitel ve gerekse de nicel olarak çalışanlarının yeterli kalmaması birlikte iş yükünün artış göstermesine sebebiyet vermiştir. Buna ilaveten vergi dairelerinin fiziksel ve teknik açıdan yetersizlik halinde bulunması, kapasitelerinin fevkinde çalışmaları, işlevlerini yerine getirememesine ve bu sebeple iş yükünün artması neticesini vermektedir (Doğan ve Besen 2008, 30).

Ülkelerdeki vergi sisteminin söz konusu sıkıntıları gidermek maksadıyla mevcut yapının aksayan yönlerini düzeltmek ve kapsamlı bir değişiklik yapmaya zemin hazırlamak için vergi affı düzenlemeleri yardımıyla geçmişe ait dönemlerin tasfiyesi sağlanabilir (Edizdoğan ve Gümüş 2013, 103). Gerek vergi idaresi gerekse de vergi yargısının çok yoğun bir iş yükü altında olması, kamuya ait alacaklarının takip ve tahsilinin, ihtilafli kamu alacaklarının yargı tarafından çözülerek tahsil aşamasına gelmesinin çok uzun zaman alması da affın teknik nedeni olarak değerlendirilebilir (Çetin 2007: 173).

2.3.1.6.Psikolojik Gerekçeler

Psikolojik gerekçelerin altında yatan sebep, bu düzenlemeler ile yükümlüleri etkileyerek vergi aflarının diğer gerekçelerine ait olan hedefleri elde etme hususunda başarı elde edebilmektir (Çil 2012, 12).

Vergi aflarının psikolojik nedenlerinin bir diğeri ise, vergi ile ilgili mükellefiyetlerini yerine getirmeyen yükümlülerin çeşitli müeyyidelerle karşı karşıya kalmaları ve yeni yükümlülüklerle karşılaşmaları sonucu çalışma isteklerinin azalması ve bu sebeple sisteme karşı olan olumsuzluklarının da gitgide artış göstermesidir. Bu şartlar altında düzenlenecek bir afla gerek bu kişilerin dürüst birer bireyler olmaları ve ekonomik hayata katılımları sağlanacak gerekse de herhangi bir cezai yaptırımın olmaksızın kendilerini eskiye oranla daha fazla vergi ile uyumu sağlamak zorunda hissetmeleri mümkün hale gelmiş olacaktır (Ayrangöl ve Tekdere 2013, 460).

2.3.2.Vergi Affının Özellikleri

Vergi aflarıyla hedeflenen yararların elde edilmesi maksadıyla vergi aflarında bulunması gereken bir dizi özellikler söz konusudur. Bu özellikler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Yaraşır 2013, 177; Sharan and Sobel 2007; Aygün 2012, 89);

- Vergi aflarının çıkartılması ancak yasa ile olur.
- Vergi aflarından yararlanmak isteyen mükellefler açısından başvuru süresi iki-üç ay gibi kısıtlı bir zaman dilimini kapsamaktadır.
- Aftan faydalanmak gönüllülük esasına bağlanmıştır.
- Düzenlenen vergi affı yasası ile kamu kendi gelirlerinden feragat etmek suretiyle alacaklarının bir kısmından ya da tümünden vazgeçmektedir.
- Vergi af yasaları geçmişe dönük de yürütülebildiğinden geçmiş döneme veya olaylarla ilgili alacaklara ilişkin düzenlemeler yapılabilmektedir.
- Çıkarılan af yasaları ile devlet, cezalandırma yetkisini kullanmaktan kısmen ya da tamamen vazgeçmekle beraber, verginin aslından asla feragat etmemektedir.

2.4.VERGİ AFFININ OLUMLU VE OLUMSUZ YÖNLERİ

Devamlı tartışılan konulardan olan Vergi aflarının olumlu taraflarının yanında olumsuz taraflarının da olması gayet normal bir durumdur.

Vergi aflarından kaynaklanabilecek olumlu durumlar aşağıdaki biçimde sıralanabilir (Ayrangöl ve Tekdere, 2013:261):

- Devlet bu sayede vergi kaynaklı gelirlerinde artış sağlamış olmaktadır.
- Vergi affı düzenlemesi sayesinde yönetimden kaynaklanan maliyetlerin ve mahkemelerin iş yükü azalmış olur.
- Kayıt dışı olan yükümlülerin bu tür düzenlemeler ile kayıt altına alınması ve kayıtları düzenli hale gelmesiyle yükümlülerin vergi ile uyumu sağlanmış olur.

- Düzenlenen aflar vergi sisteminin güçlendirerek bu sayede eşit hak ve müeyyidelere sebep olmak suretiyle vergiye olan uyumun artırılmasını sağlar.

- Tabana verginin yayılması konusunda katkı sağlamış olur.

- Kasıtlı hataları nedeniyle vergi kusuru işleyen yükümlülere ödemede uygun seçenekler sunar.

- Geçmiş dönemlerde vergi yükümlülüklerini bilerek ödemeyen veya mali sıkıntılar nedeniyle ödeyemeyen yükümlülerin kayıt altına alınması yolunda mesafe kaydedilmiş olur.

- Vergi aflarının çıkarılmasıyla, bir taraftan hükümetlere acil gelir sağlarken diğer taraftan vergi uyumunu kolaylaştırır ve böylece daha fazla sayıda yükümlünün kayıt dışı olmasının önüne geçen ve yeni vergi düzenlemelerini kapsayan bir vergi sistemine geçmeyi kolaylaştırır.

Vergi aflarına karşı çıkan ve bu durumun olumsuz sonuçlarının olacağını savunan görüşler de vardır.

Vergi aflarından kaynaklanabilen olumsuz durumlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kargı, 2010:33):

- Sık sık vergi affı düzenlemesi yoluna gitmek, kişilerde devamlı bir beklenti oluşturmak suretiyle yükümlülerin ödeme yapma konusundaki isteklerinde gerilemeye sebep olur ve bundan dolayı vergi suçlarının tekrarlanmasına sebebiyet verir.

- Af çıkarma yetkisinin siyasi malzeme olacak şekilde suiistimali veya buna sık sık başvurulması, olumsuzluklar oluşturarak ahlaki çöküntüye neden olur.

- Bu aflar, adaletin yerine getirilmesini keyfi bir merhamet gösterisi haline dönüştürebilir ve işlenen her suçun mutlaka cezalandırılacağı kaidelerini zedeler. Bu sebeple kişilerin ceza görmeme ümidi yükselmiş olur. Yasalara olan güvenin zedelenmesine ve dejenerasyona sebebiyet vererek vergi kaçakçılığının normalleştirilmesine ve bu konuda bağışıklığa yol açar.

- Vergi aflarının sık sık uygulanması, denetim yetersizliği ve hesap sorulmayan kamu harcamaları ile bir araya geldiğinde, vergi ile ilgili sorumluluklardan kaçınan bir toplum kitlesi yaratılmış olur.

- Vergi kanunlarında yeri olmayan ve arızı tedbirler olarak nitelendirilen afların, artık mevzuata eklendirilmiş bir parça haline gelmesi ve bu sebeple olağan bir durum haline dönüştürülmesi vergi kaybını artırır.

Yukardaki izahatlar ışığında sık sık tekrarlanan vergi aflarının mükellefin hükümete duyduğu güveni zedelemesi ve böylece mükelleflerin vergiye ilişkin gönüllü uyumunu bozması ve geleceğe dönük afların çıkacağı beklentisi vergi gelirlerinde özümsemeyecek kayıplara sebep olması durumu her zaman söz konusu olacaktır.

3.YÖNTEM

3.1.Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, meslek mensuplarının vergi affi düzenlemelerinin etkinliğine dönük düşüncelerini tespit etmektir. Daha önce de izah edildiği gibi vergi aflarıyla ilgili düzenlemelerde üç ana paydaş yer almaktadır. Bu paydaşlar: Devlet (vergi dairesi), vergi yükümlüleri ve muhasebe meslek mensuplarıdır. Vergi aflarının; vergi dairesinde çalışanlar, vergi yükümlüleri, vergi kaçakçılığı ve vergi uyumuna etkisi gibi açılardan ele alan çok sayıda gerek teorik ve gerekse de ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara karşın vergi aflarının üçüncü paydaşı bulunan serbest muhasebeci ve mali müşavirler açısından vergi aflarını çeşitli yönleriyle araştıran çalışmalara çok sayıda yapılan literatür taraması sırasında az sayıda rastlanılmıştır. (Demir ve Eker, 2017: 238). Bu sebeple bu araştırmanın vergi aflarının etkinliği konusunda meslek elemanları yönünden ele alan bir kaç çalışmadan biri olduğu söylenebilir.

3.2.Çalışma Grubu

Bu çalışmanın ana kütlesini Van ilinde (merkez ve ilçe) bağımsız olarak faaliyette bulunan serbest muhasebeci ve mali müşavirler teşkil etmektedir. 2020 yılı Aralık ayı itibariyle Van İli Odası'na kayıtlı ve mesleğini fiilen yürüten 250 üye bulunmaktadır. Araştırma amacına ulaşabilmek amacıyla anket yöntemi yapılmıştır. “Kolayda Örnekleme” yöntemiyle araştırma evreninde yer alan SMMM'lere bizzat ulaşılmış; bu kişilerden elde edilen anketler analize uygunluğu araştırılmış; bu şekilde 100 adet anket yardımıyla istatistiki analizler yapılmıştır. Örneklemin tüm evreni temsil etme oranı ise %40' tır.

3.3.Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anket formatı oluşturulurken daha önceden yapılmış konu ile alakalı bir yüksek lisans tezindeki anket formu dikkate alınmıştır.(Yılmaz, 2018). Çalışmada kullanılan anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, ankete katılan SMMM'lerin demografik özelliklerinin saptanması amacıyla 6 sorudan; ikinci kısım ise ankete katılanların vergi aflarına dönük düşüncelerini tespit etmek amacıyla “5’li likert” tarzında düzenlenmiş 28 ifadeden oluşmaktadır. İfadeler “5 Kesinlikle Katılıyorum”dan “1 Kesinlikle Katılmıyorum” aralığında bulunmaktadır.

3.4.Kullanılan İstatistiksel Metodlar

Anket güvenilirliğinde önemli bir ölçü olan iç tutarlılığı belirlemek amacıyla “Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı” hesaplanmıştır. Ankette yer alan maddelerin çeşitli demografik değişkenler itibariyle incelenmesi aşamasında öncelikle elde edilen verilerin “Kolmogorov-Smirnov” testi ile normallik sınaması yapılmıştır. Ankete katılan deneklerin, ankette bulunan her bir ifadeye, hangi düzeyde katıldığı ya da görüşlerinin “Kesinlikle Katılıyorum (5)”, “Katılıyorum (4)”, “Kararsızım (3)”, “Katılmıyorum (2)” ve “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” nitelendirmelerinden, hangisine dâhil olduğu

yapılan bir sınıflama ölçeği ile belirlenmiştir. Sınıflama ölçeğinin oluşturulmasında; “Aralık Genişliği (a) = Dizi Genişliği ÷ Yapılacak Grup Sayısı” formülü kullanılmıştır (Tekin, 1987:262). Buna göre oluşturulan ölçekte; nitelik düzeyi ve puan değerleri ile değer aralıkları Tablo 1’de gösterilmiştir. $a = \frac{4}{5} = 0,80$ bulunur.

Tablo 1: Anket Maddelerinin Nitelik Düzeyleri Puan Değerleri Değer Aralıkları Nitelik Düzeyi

Aralık Genişliği	Katılım Düzeyi
1,00 – 1,79	Kesinlikle Katılmıyorum
1,80 – 2,59	Katılmıyorum
2,60 – 3,39	Kararsızım
3,40 – 4,19	Katılıyorum
4,20 – 5,00	Kesinlikle Katılıyorum

4.BULGULAR

4.1.Anketin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Güvenirlik analizi, “ölçmede kullanılan araçların güvenilirliğini değerlendirmek maksadıyla geliştirilmiş bir yöntemdir”. Cronbach Alfa Katsayısı da güvenilirliği ölçmede kullanılan yöntemlerden biridir. “Bu yöntem, ölçekte yer alan k sorunun homojen bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını araştırır”. Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısının aralıkları ve bu aralığa göre ölçeğin güvenilirlik durumu şöyledir (<https://kemaldoymus.files.wordpress.com>):

“ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir”,

“ $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir”,

“ $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir”,

“ $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir” bir ölçektir.

Ankete katılan katılımcılara uygulanan anket formunun geçerlilik ve güvenilirliğinin istenen değerlerde olup olmadığı “Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısı” ile tespit edilmeye çalışılmış ve çıkan analiz sonucu Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısı

	Madde Sayısı	İç Tutarlılık Katsayısı	Güvenilirlik Durumu
Anket Formu	28	0,829	Yüksek derecede güvenilir

Yukarıda görüldüğü gibi Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısı 0,829 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre söz konusu 28 ifadenin bir bütün olarak, ölçülmek istenen olguyu ölçmede “yüksek derecede güvenilir” olduğu söylenebilir.

4.2. Anket İfadelerine İlişkin Bulgular

Aralık 2020 tarihlerinde, anket kapsamındaki SMMM'lere toplam 35 soru/ifadeden oluşan anket formu verilmiştir. Söz konusu anket formunda katılımcıların demografik özelliklerini tespit için 6 soru; SMMM'lerin vergi aflarına dönük düşüncelerini belirlemek için de 28 ifade yer almaktadır.

4.3. Demografik Yapıya İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılım sağlayan katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve sektördeki iş tecrübesi demografik özelliklerin yüzde ve frekans dağılımları yapılmıştır. Demografik yapıyla alakalı veriler Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Toplam	
		f	%
Cinsiyet	Erkek	89	89,0
	Kadın	11	11,0
Yaş	25-30	15	15,0
	31-40	46	46,0
	41-50	25	25,0
	51-60	13	13,0
	60 ve +	1	1,0
Eğitim	Lise	3	1,0
	Ön Lisans	6	6,0
	Lisans	62	62,0
	Y. Lisans	29	29,0
Personel Sayısı	0-3	82	82,0
	4-6	14	14,0
	7-9	2	2,0
	10 ve +	2	2,0
Mesleki Deneyim	1-5	28	28,0
	6-10	23	23,0
	11-15	18	18,0
	16-20	15	15,0
	21-25	5	5,0
	25 ve +	11	11,0
Müşteri Sayısı	1-25	21	21,0
	26-50	22	22,0
	51-75	22	22,0
	76-100	14	14,0
	101 ve +	21	21,0

Tablo 3'e göre katılımcıların % 89'u (89 kişi) erkek; % 46'sı (46 kişi) 31-40 yaş arasında; % 62'ü (62 kişi) lisans mezunu ve % 28'i (28 kişi) 1-5 yıl arasında iş tecrübesine sahiptir. Ankete katılanların % 82'i (82 kişi) 0-3 arasında personel istihdam ediyorken; % 22'si (22 kişi) 26-50 ve 51-75 arasında müşterilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

4.4. Anket İfadelerine İlişkin Bulgular

Anketlerde yer alan ikinci kısımdaki 28 ifade, SMMM'lerin vergi aflarına dönük bakış açılarını ortaya çıkarma açısından önemlidir. Aşağıdaki Tablo 4'te, deneklerin 28 ifade için bildirdikleri görüşlerinin aritmetik ortalama (\bar{x}), standart sapma (ss) ve bu değerlerin hangi katılım düzeyine girdiği

yer almaktadır. Tablo 4 oluşturulurken aritmetik ortalaması en düşükten en yükseğe doğru sıralanmıştır.

Tablo 4: Katılımcıların Vergi Affına Bakışları

S. No	İfade Metni	f	\bar{x}	ss	Katılım Düzeyi
1	Türkiye’de vergi mükellefleri vergilerini tam ve zamanında öder.	100	2,17	1,00559	Katılmıyorum
2	Türkiye’de vergi sistemi adildir.	100	2,18	1,31333	Katılmıyorum
3	Türkiye’de vergi kaçırınlar yakalanır.	100	2,67	1,18964	Kararsızım
4	Vergi affı uygulamasına karşıyım.	100	2,68	1,38447	Kararsızım
5	Türkiye’de vergi affı yeni vergi reformu yapmak için yapılır.	100	2,74	1,22779	Kararsızım
6	Türkiye’de vergi kaçırın mükellefin ödeyeceği mali cezalar caydırıcıdır.	100	2,86	1,28723	Kararsızım
7	Türkiye’de vergi affı vergi idaresinin yükünü hafifletmek için yapılır.	100	2,88	1,30485	Kararsızım
8	Türkiye’de vergi affı mükellefe temiz bir sayfa hazırlamak için yapılır.	100	3,00	1,31809	Kararsızım
9	Vergi afları yararlıdır.	100	3,04	1,42077	Kararsızım
10	Vergi affı belirli aralıklarla tekrarlanmalıdır.	100	3,08	1,28456	Kararsızım
11	Meslektaşlarımız arasında ödemesi gerekenin altında vergi ödeyenler vardır.	100	3,14	1,30283	Kararsızım
12	Türkiye’de vergi affı bazı mükellefleri kayırmak için yapılır.	100	3,21	1,24961	Kararsızım
13	Vergi afları devlete olan güveni sarsar.	100	3,34	1,30438	Kararsızım
14	Türkiye’de vergi affı çok sık tekrarlanır.	100	3,37	1,20315	Kararsızım
15	Türkiye’de vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırır.	100	3,37	1,33072	Kararsızım
16	Türkiye’de vergi denetimleri yetersizdir.	100	3,38	1,30097	Kararsızım
17	Türkiye’de vergi istisnalarının yaygınlığı vergi sisteminin adil olmasını engeller.	100	3,43	1,20818	Katılıyorum
18	Türkiye’de vergi sistemi karmaşıktır	100	3,44	1,43773	Katılıyorum
19	Türkiye’de vergi afları dürüst mükellefler açısından vergi bilincini zedeler.	100	3,46	1,28252	Katılıyorum
20	Türkiye’de vergi afları dürüst mükellefler açısından ödeme şevkini düşürür.	100	3,47	1,28279	Katılıyorum
21	Türkiye’de vergi kaçakçılığı yaygındır.	100	3,49	1,16771	Katılıyorum
22	Vergi afları vergi ödeme isteğini azaltır.	100	3,49	1,35955	Katılıyorum
23	Vergi afları vergi adaletini olumsuz etkiler.	100	3,50	1,25126	Katılıyorum
24	Türkiye’de vergi affı devlete gelir sağlamak için yapılır.	100	3,57	1,27331	Katılıyorum
25	Vergi afları dürüst mükellefi cezalandırır.	100	3,61	1,24637	Katılıyorum
26	Türkiye’de vergi oranları ödeme gücünün üzerindedir.	100	3,71	1,27363	Katılıyorum
27	Türkiye’de vergilerini tam ve zamanında ödemeyen vergi mükellefleri dürüst mükellefler açısından haksızlık yaratır.	100	3,73	1,30929	Katılıyorum
28	Vergi affı yeni vergi aflarının beklenmesine sebep olur.	100	3,78	1,26794	Katılıyorum
	Toplam	100	3,20	1,2781	Kararsızım
(1,00–1,79) Kesinlikle Katılmıyorum		(1,80–2,59) Katılmıyorum		(2,60–3,39) Kararsızım	
(3,40–4,19) Katılıyorum		(4,20–5,00) Kesinlikle Katılıyorum			

Tablo 4' bakıldığında ankete cevap verenlerin, ankette yer alan 28 ifadenin bütününe yönelik toplam katılım düzeyleri “kararsızım” şeklinde olduğu görülmektedir. Buna karşın aritmetik ortalama değerinin (3,20) “katılıyorum” düzeyinden sadece 0,20 puan geride olduğu göz önüne alınırsa bir bütün olarak meslek mensuplarının vergi aflarına karşı olmadıkları sonucuna da ulaşılabilir.

Yapılan çalışma ışığında en düşük puanların 1. ve 2. ifadelerine verildiği göz önüne alındığında, mükelleflerin vergilerini zamanında ödemedikleri ve vergi sisteminin adil olmadığı anlayışının meslek mensupları arasında yaygın olduğu görüşünde oldukları söylenebilir. Bu durumun, mükellefler nezdinde değiştirilmesi yolunda kamu otoritesinin çaba sarf etmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir. Zira adaletli olmadığına inandıkları bir sisteme uyulması konusunda elbette aksamalar, görmezden gelmeler ve çeşitli suiistimler yaşanacaktır.

Bu araştırma sonuçlarına bakıldığında ve 17. ifade ile 28. ifade aralığındaki cevapların “Katılıyorum” şeklinde olduğu dikkate alındığında; sağlanan vergi istisnalarının vergi adaletini olumsuz etkilediği, mevcut vergi sisteminin karmaşık algılandığı, vergi aflarının vergi bilinci ve ödeme şevkini düşürdüğü sonuçlarına ulaşıldığı söylenebilir. Ayrıca bu sonuçlardan hareketle ülkemizdeki vergi oranlarının ödeme gücünün üzerinde olduğunu ve bu durumun da vergi kaçakçılığının yaygın olmasına sebebiyet veren etmenler arasında olabileceğini söylemek zor olmayacaktır. Dolayısıyla bu konuda her üç kesimin ortak görüşlerini ifade eden düzenleme ve uygulamalar yapılması yerinde olacaktır.

Gerçekleştirilen bu çalışmayla en yüksek puanlara sahip olan 26., 27. ve 28. ifadelerine verilen cevaplar göz önüne alındığında; her vergi affının yeni bir vergi affı beklentisine sebep olacağı, vergi aflarının vergisini zamanında ödeyen mükellefler açısından haksızlık doğurduğu ve yine Türkiye’de vergi oranlarının ödeme gücünün üzerinde olduğu cevapları dikkati çekmektedir.

Katılımcıların toplam 28 ifadenin 14 tanesine (3.-16. Aralığındaki ifadeler) bir diğer ifade ile yarısına “kararsızım” yönünde cevap verdikleri görülmektedir. Mevcut ifadelerden “katılmıyorum” cevabına daha yakın olan 2 ile 7 no.lu aralıktaki ifadeler dikkat edildiğinde; vergi kaçırıcıların yakalanamadığına, vergi cezalarının caydırıcı olmadığına ve söz konusu afların vergi idaresinin yükünü hafifletmediği sonuçlarına ulaşılabilir. Kararsız olarak cevaplanan ifadelerin “katılıyorum” düzeyine daha yakın olan 8 - 16 aralığındaki ifadeler bakıldığında ise vergi aflarının bazı kişileri kayırmak için çıkarıldığı ve bu sebeple çıkarılan afların devlete olan güveni zedelediği, vergi denetimlerinin yetersiz olduğu yönünde görüşlerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bir diğer husus ise toplam soruların 12 tanesine “katılıyorum” ve 2 soruya “katılmıyorum” şeklinde cevap verildiği tespit edilmiştir.

5.SONUÇ

Geçmişten bu güne çok sayıda vergi affının çıkarılmış olduğu bir gerçektir. Vergi aflarının çıkarılmasının sadece siyasi gerekçelere bağlanması düşüncesi hâkim olsa da gerekçenin sadece bu konuyla sınırlı tutulması yaklaşımı doğru bir yaklaşım değildir.

Af, maddi konularla sınırlı tutulmayıp eğitim, hapis vb. mevzularda da gündemde kalmayı hep başarmış, ilgili konularda da aflara gidilmiştir. Vergi affı yapılmasındaki temel nedenin devletle mükellef arasındaki barışını sağlamak olsa da, bunu yanında gerek devlet gerekse de firmalar nezdinde özellikle maddi konulardaki sorunları en aza indirmek, firma sahipleri ve yönetenlerinin iş yapma, büyüme tarzı konularda motivasyonlarını artırma, ekonominin kayıt dışılığıyla mücadele, yükümlülerin vergi ile uyumunu sağlama gibi, ekonomik, mali, psikolojik, sosyolojik, idari ve teknik gerekçeleri de bulunmaktadır.

Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının vergi aflarının etkinliğine dair görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için Van ilinde, 2020 yılının Aralık ayında 100 meslek mensubuyla bir anket çalışması yapılmıştır.

Genel olarak analiz edilen anket sonuçlarına bakıldığında muhasebe meslek elemanlarının, vergi affı düzenlemeleri olumlu bir uygulama şeklinde görmedikleri söylenebilir.

Yapılan araştırma sonuçları ile ortaya çıkmış olan bulgular aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Söz konusu muhasebe meslek elemanlarının, yükümlüler açısından vergi aflarına bakışlarında olumsuz düşünceler ön plana çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında vergi afları, muhasebe uygulamalarında kanunlara daha uygun ve kaliteli bilgi üretimine katkı sağlamamaktadır. Meslek elemanları vergi aflarının, devletin vergi gelirlerini artırdığı yönündeki ifadeleri desteklemektedirler. Katılımcıların toplam 28 sorunun 14 tanesine yani yarısına “kararsızım” diye cevap vermeleri görüş belirtmek istememeleri olarak yorumlanabilir. Düzenlenmiş vergi aflarının bağımsız faaliyet yürüten meslek mensupları açısından etkinliğini ölçmeyi amaçlayan çok az sayıda çalışmaya yapılan araştırmalar sonucunda rastlanılmıştır. Bu sebeple yapılan bu çalışmanın daha geniş bir kitle ve örneklem üzerinde ele alınacak yeni çalışmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağa, H., 2008. Af Yasaları ve Polis: Ankara Asayiş ve Terörle Mücadele Polisinin Af Algılaması, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Aslan, M. 2008. Türk Vergi Sisteminde Cezai Yaptırımların Etkinliği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Aygün, R. 2012. “Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi”, Vergi Dünyası Dergisi, 369.

- Ayranğöl, Z. & Tekdere, M. (2013). "Potansiyel Etkileri ve Gönüllü Uyum Açısından Vergi Afları: 6111 Sayılı Kanunun İrdelenmesi". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2: 249-270.
- Bayhan K. 2003. *Polisin Af Kavramına Bakışı*, Ankara, Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Büyük, Ş. 2005. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çetin, G. (2007). "Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi". *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2: 172-187.
- Çil, G. Y. 2012. *Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi: Edirne İline Yönelik Bir Çalışma*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Demir, M.; Demirgil, B. & Mazman İtik, Ü. & Deniz, Y. (2016). "Vergi Dairesi Personeli Açısından Vergi Aflarının Etkinliği: Sivas İlinde Bir Araştırma". *Cü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2: 275302.
- Demir, M. ve Eker, A. (2017). "Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Aflarının Etkinliğine Yönelik Görüşleri: Sivas İlinde Bir Araştırma", *International Journal of Academic Value Studies*, C:3, S:14; ss:237-248 (ISSN:2149-8598).
- Doğan, Z. ve R. Besen. 2008. "Vergi Aflarının Nedenleri ve Mükellefler Üzerindeki Etkileri", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 1 (1).
- Dönmez, R. 1990. *Teoride ve Uygulamada Vergi Afları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Duran, B. 2003. "Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri – I", *Yaklaşım Dergisi*, 131.
- Dursun, H. (2009). *Af Kavramına Genel Bir Bakış*. *Tbb Dergisi* , 373-402.
- Edizdoğan, N. & Gümüş, E. (2013). "Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi". *Maliye Dergisi*. 164: 99-119 Kargı, Veli (2011). "Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi". *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 13: 101-115.
- Eker, C. 2006. *Türkiye’de Vergi Aflarının Sosyal ve Ekonomik Etkileri*, Bursa.
- Er, S. 2010. "Varlık Barışı Kanunu ve Kod Listesi Uygulamasının Vergi Adaleti ve Uyumuna Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2).
- Hiçyorulmaz, E, ve Akdoğan, H. 2021. "Vergi Affına Muhasebe Meslek Mensuplarının Bakış Açısı: Çorum İli Uygulaması", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3).

- İpek, S., E. Aktaş ve İ. Kaynar. 2012. “Demografik Faktörlerin Vergi Affına Bakış Üzerindeki Etkileri: Trakya Bölgesinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama”, İktisat Fakültesi Mecmuası, 62 (2).
- Kalaycı, Ş. 2008. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Karatay, Ö. ve A. Karatay. 2011. “Türkiye’de Vergi Afları ve 6111 Sayılı Kanunun Değerlendirilmesi: Bayburt İli Örneği”, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3 (2).
- Kargı, V. 2011. “Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirine Etkisi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (13).
- Kargı, V. & Yüksel, C. (2010). “ Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Adaleti ve Mükellefler Üzerine Etkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları” 54. Seri, 23-44.
- Keleş, Y. 2002. “Yine mi Af? Mükellefler Ne Zaman Vergi Öderler ?”, Vergi Dünyası Dergisi, 249.
- Kuzu, B. 2001. “Af Müessesesi ve Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü”, Anayasa Yargısı Dergisi, 18 (254).
- Öncel, M., A. Kumrulu ve N. Çağan. 2017. Vergi Hukuku, Gözden geçirilmiş Değişiklikler İşlenmiş 26. Baskı, Turhan Kitabevi.
- Öz, E. & Buyrukoğlu, S. (2011). “Cumhuriyet Tarihinde Vergi Afları: Maddi ve Manevi Erozyonlar”. Vergi Sorunları Dergisi. 272: 89-104.
- Özdamar, K. 1999. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Savaşan, F. (2006). “ Vergi Afları: Teori ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları)”. Afyon Koca Tepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 1: 45-61.
- Sekaran, U. 2000. Research Methods For Business, A Skill Building Approach. New York, John Wiley, Sons Inc.
- Sharan, H. L. And R.I.S. Sobel. 2007. “The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties”, Public Budgeting & Finance, 27 (3).
- Sözüer, A. 2001. “Türk Hukukunda Af, 4454 ve 4616 Sayılı Kanunlarda Öngörülen Şartla Salıverilme ve Ertelemeye İlişkin Hükümlerin Hukuksal Niteliği İle Bu Hükümlerin Anayasa'ya Uygunluğu Sorunu”, Anayasa Yargısı Dergisi, 18.
- Şenlik, K. 2008. Türk Ceza Kanunu Açısından Vergi Afları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Şeren, G. Y. ve E. Dedebeğ. 2013. “Yeni Varlık Barışı, IAAOJ International Anatolia Academic Online Jurnal, / Sosyal Bilimler Dergisi 1 (1), (<http://dergipark.gov.tr/iaaoj/issue/36917>, Erişim 14.09.2018).
- Taşkın, Yasemin (2010).“Vergi Aflarının Hukuki Niteliği ve Gerekçeleri”. Sosyal Bilimler Dergisi. 2: 122-128.
- Tekin, Halil (1987).Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Mesa Yayınları.
- Tuğay, O. ve M. B. Kılıç. 2017. “Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiğine Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik Ve Güvenirlik Çalışması”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 19 (3).
- Tunçer, M. (2003). “Vergi Ahlakı Vergi Uyumunu İlişkisi ve Türkiye”. Vergi Sorunları Dergisi. 181: 91-114.
- Ustasüleyman, T. 2008. “Çevikliğin İşletme Performansına Etkisine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi”, Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (2).
- Yaşar Çil, G. (2012). “ Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkileri: Edirne İline Yönelik Bir Çalışma. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi. Çanakkale.
- Yaraşır, S. (2013).“Vergi Afları ve Türkiye’deki Vergi Aflarının Değerlendirilmesi”. Vergi Dünyası Dergisi. 379: 175-187.
- Yazıcıoğlu, Y. ve S. Erdoğan. 2004. SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Yelman, E. 2017. “Türkiye’de Çıkarılan Vergi Aflarının Nedenleri ve 6736 Sayılı Kanun’un Mali Yönden İncelenmesi”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (15).
- Yıldırım, M. ve M. Özdemir. 2014. “Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Kayıp ve Kaçağı ile Mücadeledeki Rolü Üzerine Bir Araştırma, Giresun Örneği”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (5).
- Yılmaz, Semiha. 2018. “Türkiye’de Vergi affı Uygulamaları ve Kuşaklar Açısından Mükelleflerin Vergi Affından Etkilenmeleri Konusunda Nicel Bir Araştırma”(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

<http://www.istatistikanaliz.com>

<https://kemaldoymus.files.wordpress.com>

<http://mustafaotrar.net>

ALİ FUAT CEBESÖY'UN GÖZÜNDEN DERSİM

Mehmet PINAR¹

Öz

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e asayiş ihlal eden ve sorun teşkil eden coğrafyaların başında Dersim gelmekteydi. Cumhuriyet'in kuruluşuyla yeni rejim ulus-kimliği bağlamında türdeş bir toplum oluşturmak için milli bir inşa süreci başlattı. Cumhuriyet'in imparatorluk bakiyeleri üzerine kurulmuş olması bu düşüncenin pratiğe dökülmesini zorlaştırdı. Yeni rejim bu zorluğun üstesinden gelmek adına farklı uygulamaları hayata geçirmeye çalıştı. Aşiret yapılanmasının, farklı etnik kimliklerin ve nüfuzlu ailelerin olduğu coğrafyada ortak bir vatandaşlık modeli oluşturmak rejimin zorlandığı konular arasındaydı. Tek parti döneminde problemi çözme noktasında bir dizi raporlar hazırlandı. Bu raporların ağırlık noktasını asayiş sağlayacak askeri tedbirler oldu. Raporlar içinde en farklı olanı askeri çözümlerden ziyade bölge halkıyla iletişim kanallarının açık tutulmasını isteyen Cemal Bardakçı'nın raporu oldu. Ali Fuat Cebesoy'un jandarmaya teşkilatına dayandırdığı rapor bölgeyle ilgili ayrıntılı bilgiler sunar. Bölgede asilik faaliyetlerinde bulunanların fiziksel özelliklerinden kullandıkları silahlardan, taktik anlayışlarından geniş bir şekilde söz eder. Coğrafyaya hâkim olmanın Türk birliklerine önemli bir avantaj kazandıracığını ısrarla savunur. Asilerin hareket tarzlarına benzer taktikler geliştirilmesini önemser. Raporu diğer çalışmalardan farklı kılan yön planlı ve programlı bir şekilde süreci sükunetleştirme ve tedip diye ikiye ayırmasıdır. Coğrafyada Türk birliklerinin üstünlüğü ele geçirmesini stratejik yerlere kurulacak havzlara bağladı. Bu havzlar vasıtasıyla propagandalarla ve askeri tedbirlerle asilerin kabiliyet alanı daraltılacaktı. Raporda dikkat çeken konulardan biri de devletle işbirliği yapan aşiretlere şüpheli yaklaşımdı.

Anahtar Kelimeler: *Ali Fuat Cebesoy, Dersim, Doğu Anadolu, Rapor*

DERSIM FROM ALİ FUAT CEBESÖY'S EYES

Abstract

Dersim was one of the geographies that violated the security and posed problems from the Ottoman Empire to the Republic. With the establishment of the Republic, the new regime started a national construction process to create a homogeneous society in the context of nation-identity. The fact that the Republic was founded on the remnants of the empire made it difficult to put this idea into practice. The new regime tried to implement different practices in order to overcome this difficulty. Creating a common citizenship model in a geography with tribal structuring, different ethnic identities and influential families was among the issues that the regime

¹ Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Bölümü, Kurumu, E-posta: mehmetpinar@yyu.edu.tr, [ORCID: 0000-0001-5416-5220](https://orcid.org/0000-0001-5416-5220)

Atf: Pınar, M. (2022). Ali Fuat Cebesoy'un gözünden Dersim. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(3). 48-62

DOI: 10.54831/vanyuiibfd.1090118

had difficulties. During the one-party period, a series of reports were prepared to solve the problem. The focus of these reports was military measures to ensure public order. The most different among the reports was the report of Cemal Bardakçı, who wanted to keep communication channels open with the people of the region rather than military solutions. The report that Ali Fuat Cebesoy based on the gendarmerie provided detailed information about the region. He extensively talks about the physical characteristics of those engaged in rebellious activities in the region, the weapons they use, and their tactical understanding. He insistently argues that having a command of geography will give Turkish troops a significant advantage. It attaches importance to the development of tactics similar to the behavior of the rebels. What makes the report different from other studies is that it divides the process into two as calming and reparation in a planned and programmed way. He attributed the dominance of the Turkish troops in the geography to the basins to be established in strategic places. Through these basins, the area of capability of the rebels would be narrowed by propaganda and military measures. One of the issues that drew attention in the report was the suspicious approach to the tribes cooperating with the state.

Keywords: *Ali Fuat Cebesoy, Dersim, Eastern Anatolia, Report*

Giriş

Tek parti kadroları, merkezle aynı düşünen, birlikte hareket eden ve ortak aidiyetler bağlamında bileşenleri çoğunlukta olan homojen bir toplum oluşturma gayesi içinde oldular. Aşiret yapılanması, farklı etnik kimlikler ve nüfuzlu ailelerin varlığı, rejimin amacına ulaşmasındaki en büyük engellerdi. Farklılıklara karşın ortak bir vatandaşlık bağıyla ulus-devlet çatısı altında toplumu birleştirme, birinci öncelikler arasında yer aldı. Doğu'daki en önemli başlıklardan biri Dersim coğrafyasının ıslahı konusu oldu. Doğu bölgesiyle ilgili hazırlanan raporların ağırlık noktasını Dersim coğrafyası oluşturdu.

Raporlarda benzerlikler yanında farklılıklar da dikkat çekti. Şükrü Kaya raporunda Dersim coğrafyasında hükümet otoritesinin zayıf olduğunu, aşiretlerin otorite dışı hareket ettiğini, halkın hem hükümete hem de aşiretlere vergi verdiğini, hükümet aygıtlarının bu coğrafyada etkin olamamasından aşiretlerin nüfuzunu arttırdığı kanaatindeydi. Ona göre bütün bunlara karşın aşiretler arasındaki rekabet/çatışma ortamının olduğu da bir realiteydi. Seyit Rıza'nın önlenemez yükselişi bölge için büyük bir tehdit unsuruydu. Bölgenin en büyük sorunu silahlı güce sahip aşiretlerdi. Aşiretlerde 18.000 ile 20.000 arasında silah bulunduğu tahmin ediliyordu. Dersim'in ıslahı, içinde ve bilhassa dışında yaşayan halkın saldırılardan korunması için her şeyden evvel bölgenin silahlardan arındırılması ve aşiret reislerinin bölgeden uzaklaştırılması gerekiyordu. Aşiretlerin bölgeden uzaklaştırıldıktan sonra topraksız köylüye arazi verilmesi şarttı. Ona göre bu ortamı oluşturmak için de Çemişgezek, Kemaliye, Sansa ve Kemah Boğazı'nda askeri kuvvet bulundurarak bölgeye acilen askeri harekât düzenlemek gerekliydi. (Ulutin, 2016:307). İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya göre, hükümet Dersim'de otoritesini tam olarak tesis edemediğinden ve sadece silahsız halk üzerinde etkili olduğundan aşiret ve ağaların nüfuzu artmaya devam etti.

Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, sorunun çözümünü militarist uygulamalarda göyerek “*Dersim Cumhuriyet hükümetinin bir çıbanıdır, bu çıban üzerinde kesin ameliyat yapılmalıdır.*” Bölgede okul açmak, yol yapmak, fabrikalar tesis etmek ve ıslah çalışmalarında bulunmanın çözüme katkı sunmayacağı görüşündeydi. Bölgede Türklük mefkûresini yerleştirdikten sonra okul, fabrika vb alanlara yönelmenin daha akılcı olacağı fikrindeydi. İsyân emaresi gösterenlerin ağalık, şeyhlik makamlarından beslendiğini, bu makamlara son vermenin yanında bölgedeki silahların toplanmasıyla bölgede asayişin tesis edileceği kanaatindeydi. (Kalman, 1995:125; Dersim, 2010:225-226). Devlet otoritesi tesis edilmeden eğitim, bayındırlık ve ekonomik yatırımların yapılmasını makul bir adım olarak görmedi.

İbrahim Tali (Öngören) Bey de benzer şekilde Dersim’de çözümü silahların toplanmasını ve aşiret reislerinin/ağalarının bölgeden sürülmesinde gördü. Silah toplamanın geçici bir çözüm olduğunu, askeri güç kullanılarak kesin sonuca gidilmesi gerektiği görüşündeydi. Ağalık sistemine son verilmeden bölgede asayişin sağlanamayacağı inancındaydı. Fevzi (Çakmak) Paşa da ağa, seyit, aşiret takımının batıya sürülmesi eğilimindeydi. Ona göre, Kürt kökenli yerli memurların bile bölgeden çıkartılması gerekliydi. Dersim’in okşamakla kazanılamayacağı çözümün askeri müdahalelerde olduğu inancındaydı. Bu raporların aksine seyit ve ağaların göç ettirilmesi, yeni seyitleri ve ağaları doğuracağından bu fikre sıcak bakmadı. Batıya sürülmelerinin zorluğu üzerinde durarak farklı bir öneride bulunarak Beyşehir Gölü içindeki adaya yerleştirmelerine raporunda yer verdi (Yayman, 2011:102-105). İsmet (İnönü) Paşa, Dersim’de yetkililerin asker kökenli olmasını, memurların yerel halktan olmaması gerektiğinin altını çizerek idari makamlar aracılığıyla bölgedeki silahların toplanmasının önemine dikkat çekti (BCA.030.10/111.743.11). Silahsızlanma için üç yıl beklenilmesini gerekli gördü. Bölgedeki valilik makamının çok geniş yetkilerle donatılmasını istedi. Valilik makamının ordu karargahı gibi kullanılmasının yanında bu makama idam yetkisinin verilmesini de planlamaya dâhil etti (Öztürk,2007:57). Cumhuriyet kadroları, ağa ve aşiretlere yönelik olarak Osmanlı’dan farklı yeni bir düzen kurulduğunu, yeni rejimin bu yapılanmalara karşı sert önlemler alacağı noktasında kararlı bir duruş ortaya koydular (Talu, 1937:2). Raporların ortak noktası asayişin sağlanması için ağalık/şeyhlik sistemine son verilerek silahların toplanmasıydı.

Farklı bir mecradan soruna yaklaşan Vali Cemal (Bardakçı) Bey, bölgenin Türk coğrafyası olduğunu, bölgede asayişin temin etmek için silahların toplanmasının gerekli olduğunu, bunu askeri güç kullanarak yapmanın askeri kayıp ve ciddi maliyet gerektiğinden bölge halkıyla diyalog geliştirerek sorunları çözümlenmenin daha sağlıklı olacağı eğilimindeydi (BCA.30.10/126.901-7). Okullaşma ve kültür çalışmalarlarıyla mezhep vb ayrıkçı eylemlerin önüne geçilerek sistemle birlikte hareket eden bir toplum oluşturulacağı inancındaydı. Dersim’de Alevi Türkmen ögesini vurgulu bir şekilde öne çıkartarak diğer Kürt isyanlarıyla karıştırılmaması gerektiği kanaatindeydi. Raporda Dersim’de Türkçe bilmeyene ve Kürt tipine rastlamadığını savunması bu düşünceye paralel ayrıntılardı. Cemal Bey, çözümün kaynağını militarist araçlardan ziyade bölge halkıyla kurulacak sağlıklı bir rabitayla

sağlanacağı inancındaydı. Bu yönüyle de diğer bölgeyle ilgili rapor hazırlayanlardan farklı bir profil sergiledi.

3. Ordu Kumandanı Halis Paşa raporunda Dersim halkının çoğunluğunun devlete bağlılık arz ettiğini, eşkıyalıktan uzak bir şekilde vergilerini verdiklerini belirtti. Ona göre halkı seyit ve ağaların etkisinden kurtarmak için Türk kültürünü bölgede daha fazla yaygınlaştırmak gerekliydi. Pülümür'deki okulda öğrencilerin Türklük telkin eden kitapları okuması bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalardan biriydi. Sorunun kaynağını Türklük, Sünnilik ve Alevilik olarak görmediğinden asayişli sağlayacak, aşiretleri dizginleyecek bir politika izlenmesi gerektiği kanaatindeydi. Ağa ve şeyhlik düzenini kırmak için bölgeye Türkçeyi iyi konuşan liyakatli memurların gönderilmesi önemliydi.(Dersim, 2010: 252-253) Türklük vurgusu kendini bu coğrafyada daha fazla hissettirdi. Kazım (Karabekir) Paşa, Dersimlilerin atalarının Maveraya'yı Türkistan'dan geldiğini ve çoğunluğunun Türk olduğunu ifade etti (Karabekir, 2004: 88). İçişleri Bakanı Şükrü Kaya raporunda Dersim ve civarının çoğunlukla Türk olduğunu, bu doğrultuda çalışma yapılmasının gerekliliğine vurgu yaptı (BCA.030.10/110.740.22-3). Bu görüşlerin aksine Türk Ocağı Müfettişi Hasan Reşit Tankut, Dersim ve Ovacık'ta yaptığı incelemelerde bölgedeki gençlerin kendilerini Horasan'dan gelen Türkler olarak tanımlamalarına karşın onları samimi bulmadığını, "Kızılbaşların sahte Türkçülük" yaptığını belirtti (BCA.30.10/115.797.16-6).

Abidin Özmen ise soruna farklı bir açıdan yaklaşarak bölgede sorunun kaynağını aşiret/ağa/Kürtçülükten ziyade sınır dışında (Erivan-Suriye) yabancı ülkeler (Fransa-Rusya) tarafından üretilip Türkiye'ye sokulan bir konu olarak gördü (Umumi Müfettişler, :102; Öztürk, 2007:75). Ahmet Emin Yalman, Dersim ile ilgili hazırlanan raporlarda ortak noktanın yol yapmak, okul açmak, ağa ve aşiretleri bölgeden uzaklaştırmak olarak görülmesine karşın yazılanların kâğıt üzerinde kaldığını pratiğe dökülmediği eleştirisinde bulundu (Yalman, 1937:1). Tek parti döneminde hazırlanan raporlar ile Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın muhtemelen jandarmanın hazırladığı rapora dayandırdığı metinle askeri tedbirlerin alınması ve aşiretlerin kontrol altında tutulması noktasında benzerlikler dikkat çekmekteydi. Bu çalışmamızda raporun muhteviyatının yanında Dersim coğrafyasına yönelik askeri hareketlerde nasıl bir karşılık bulunduğunu irdelemeye çalışacağız.

Ali Fuat Cebesoy'un Hayat Hikayesi

1882 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Anne tarafından dedesi Doksan Üç Harbi'nin ünlü kumandanlarından Mehmed Ali Paşa, babası Büyük Millet Meclisi'nin ilk Nafia Vekili İsmail Fâzıl Paşa'dır (Özçelik, 1993:194-195). İlköğrenimini Erzincan'da, orta öğrenimini İstanbul'da bulunan Saint Joseph Lisesi'nde tamamlar (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15; Cebesoy, 2011:34). Mustafa Kemal Paşa ile Harp Okulu'nda tanışan Ali Fuat Cebesoy'un uzun yıllar başlayacak dostluğun temelleri atılır.

1907 yılı Haziran ayında stajını tamamlayan Ali Fuat, Paşa, 3.Ordu Kurmay Dairesi'ne atanır. Kolağası olan Ali Fuat Paşa, kısa bir süre sonra Karaferye bölgesindeki ayaklanmaları bastırmak adına görevlendirilir. Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fuat Paşa İttihat ve Terakki'ye katılırlar (Çoşkun, 2009:21). Karaferye isyanından birkaç ay sonra Selanik'te bulunan 3.Süvari Tümeni Kurmay Başkanlığı'na atanan Ali Fuat, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalışmaya başlar (Talu, 2020:9). Meşrutiyet ilan edildikten sonra Ali Fuat Paşa, Roma'da ataşemiliter olarak görev alır. Trablusgarp Savaşı ile birlikte İstanbul'a çağrılarak Manastır'da kurulacak ordunun kurmay kuruluna atanır. Üsküp'te 7. Kolordu bünyesinde şube müdürlüğü görevinde bulunur. Arnavutluk isyanında Yakova ve İpek'i asilerden temizler. Balkan savaşlarının başlaması üzerine Ali Fuat Paşa önce Karadağ'a karşı konuşlanan kolorduya komuta eder. 29 Eylül 1912'de de Yanya Kolordusunun Kurmay Başkanlığı görevine getirilir (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15).

I.Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde görev yapar. Doğu Cephesinde Çapakçur bölgesinde Ruslar ile mücadele eder (Cebesoy, 2011:34). 1917'de Filistin Cephesinde görev yapar. 20. Kolordu Kumandanı olarak Gazze Muharebeleri ve Kudüs müdafasında önemli rol üstlenerek İngilizleri yenilgiye uğratar. Sina Cephesinde Nablus civarında İngilizleri durdurur (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15; Özçelik, 1993:194-195).

Savaş sonrası imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile birlikte başlayan Milli Mücadele'ye aktif bir şekilde katılır. Amasya Genelgesi'nin imzalanmasında önemli görev üstlenir. Erzurum ve Sivas Kongrelerine destek verir (Tağmat, 2015: 256). Temsil Heyeti tarafından Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığı'na getirilir (BCA.030.18.12/1.3.19; TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15). Geyve Boğazı'ndan Adapazarı'na kadar uzanan bölgede görevlendirilir (Atatürk, 2007:305). Anzavur, Düzce-Hendek isyanlarına karşı mücadele eder. Bu mücadelede İsmet Paşa'dan farklı olarak düzenli birliklerin iç isyanlarda görev almasını doğru bulmaz (Cebesoy, 2000:404).

TBMM açıldıktan sonra Ankara'dan milletvekili seçilir. Yunanlılara karşı başlattığı Gediz taarruzunda başarısız olmasıyla birlikte görevinden alınarak Moskova Büyükelçiliği görevine atanır (BCA.030.18.12/1.18.1).² Ali Fuat Paşa'nın Büyükelçi olarak Moskova'ya atanması Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir dönemi açmıştı.(Afşar, 2019:141). Ali Fuat Paşa, 16 Mart 1921'de TBMM adına Moskova Antlaşması'nı imzalar (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15 Tağmat, 2015: 256). Nitekim bu Antlaşma yeni devletin siyasi arenada tanınırlığının artmasına önemli ölçüde etki eder (Özalper, 2019:495).

Elçilik görevinden sonra 1923'de ikinci defa Ankara Milletvekili olarak meclise girer. Askerlik görevini bırakarak siyasi hayatı tercih eder (BCA.030.10/4.23.41). Aynı yıl TBMM'nin ikinci

² Özgeçmişinde Yunan ordusunu durdurduğundan söz eder. (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15.) Mustafa Kemal Paşa ise artık Batı Cephesine komuta edemeyeceği görüşünde olduğundan Moskova'ya gönderdiğini yazar. (Atatürk, 2007:343.) Kılıç Ali, Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'yı çok sevdiği için vefa örneği göstererek Moskova Elçiliğine gönderdiğini yazar. (Turgut, 2005:129).

başkanlığına seçilir (BOA. HR.İM. 20.91; TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Dosyası, No:15). 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alır (Afşar, 2020:1354; Özalper, 2014:122). 1926 yılında İzmir Suikastı nedeniyle tutuklanmasına karşın serbest bırakılır (Günay, 2020:16-18). Ali Fuat Paşa, bu olayda İstiklal Mahkemesi'nin iftirasından kendilerini Mustafa Kemal Paşa'nın kurtardığını söyler (Orbay, 2000: 241). 1933'te Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine boşalan Konya Milletvekilliğine seçilir. Beşinci dönemde tekrardan Konya Milletvekili olur (Cebesoy, 2011:37).

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı yıllarında tekrar siyasete geri döner. 1939-1943 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı yaptığı dönemde Çukurova, Ege bölgesinin yanında Konya ve Bursa ovalarında verimin artırılması noktasında tetkik seyahatleri düzenler (BCA.030.10./199.361.7-3). 1947-1950 yılları arasında TBMM Başkanlığı yapar. 1950 Genel Seçimlerinde İstanbul ve Eskişehir'den milletvekili seçilmesine karşın Eskişehir Milletvekilliğini tercih eder (BCA.030.10./77.513.2-2). 1954 ve 1957'de İstanbul Milletvekilliğini yürütür (Cebesoy, 2011:37).

27 Mayıs 1960 İhtilâli'nden sonra aktif siyasî hayattan çekilir. 10 Ocak 1968'de vefat eder. Vasiyeti üzerine Sakarya'nın Geyve ilçesine bağlı Ali Fuat Paşa adıyla anılan kasabaya defnedilir (Özçelik, 1993:194-195).

Cumhuriyet Döneminde Dersim (Tunçeli) İsyanları ve Alınan Önlemler

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dersim³ merkezi hükümetler için sorun olan bir coğrafya olarak görüldü. Tanzimat dönemiyle merkezîyetçi teamüllerin bölgede etkisini hissettirmesiyle otoriteye karşı duruşlar kendini hissettirmeye başladı. Milli Mücadele döneminde bölgedeki otorite karşıtı duruş, Sünni akım dışında Alevi desteğinin olduğu Kocgiri isyanıyla farklı bir boyut kazanarak farklı bir sürece evrildi. Cumhuriyet rejimi bölgede otoritesini tesis etmek için kültür, eğitim, ekonomi başlıklarını ve askeri tedbirler dâhil bütün seçenekleri gündeminde tuttu. Çözümüne yönelik hazırlanan raporların ağırlık noktasını Dersim bölgesi oluşturdu. Şeyh Said isyanından sonra bölgede hareketlilik başlamasına karşın Dersim isyanı, coğrafya ve mezhepsel farklılıklar nedeniyle diğer başkaldırlardan farklı bir durum arz etti. 1926'da Koçuşağı isyanı, iktidarların Dersim coğrafyasına planlı bir şekilde eğilmesinin önünü açtı. 1934 İskân Kanunu asayişini sağlama ve tek ulus paradigması oluşturma amacına yönelik ideal bir yasaydı. Yeni rejim, otoritesini kurmak ve homojen ulus oluşturmak için bölgede farklı pratikleri uygulasa da aşiretler arasındaki rabıtayı kesemediğinden nüfuzunu yeterli ölçüde tesis edemedi. Demenan, Hayderan, Kureyşan, Yusufan, Bahtiyaran ve Abasan Aşiretleri, Seyit Rıza ile birlikte hareket ederek ortak bir damar oluşturdular.

³ Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Mamûretülaziz vilayetine bağlı bir sancak idi. Güney ve batıdan Harput sancağı, kuzeyinde Erzurum vilayeti, doğudan da Erzurum ve Diyarbekir vilayetleriyle çevriliydi. Hozat, Ovacık, Çemişkezek, Çarsacak, Mazgirt, Kızıl kilise ve Pah ismiyle sekiz kazaya ayrılmış ve 533 köyü bulunmaktaydı. (Zengin, 2020:470.) 1925 ile 1938 yılları arasında çeşitli Kürt isyanları meydana gelmesine karşın bu şiddet patlamaları dağınık ve eşgüdümsüzdür. Kürtler arasındaki aşiretsel, dinsel ve bölgesel ayrılıklar cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren merkezi yapıyı tehdit etmeye devam etti. (Yeşilbursa- Babaoğlu, 2016:53).

Seyit Rıza'nın bölgede aşiretler üzerinde nüfuzu, öldürülen oğlunun intikamını almak için Kırgan Aşireti'ne yönelik yaptığı baskılarla/saldırılarıyla daha da arttı (BCA.030.10./113.779.1). Yoğun bir propaganda faaliyetine girişerek kadınların namusunun tehlikede olduğunu, karakollar kurularak baskıların artacağını söyleyerek sisteme karşı bir duruş geliştirdi (Akgül, 1992:124). Seyit Rıza'nın bölgede gücünü arttırmasıyla hükümet/rejim karşıtı karşı duruşlar artmaya başladı. Bölgede asayiş ihlal eden vakalarda artış gözlemlendi.

Bölgede hükümet otoritesinin sarsılmaya başlamasıyla birlikte 25 Aralık 1935'te çıkartılan Tunceli Kanunu 2 Ocak 1936'da Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. (Resmi Gazete, 2 Kanunisani 1936). Bu kanunla birlikte Dersim'in adı Tunceli olarak değiştirildi. Birinci Genel Müfettişlik kapsamında bulunan Elazığ, Tunceli, Erzincan ve Bingöl'ü içeren Elazığ merkezli 4. Genel Müfettişlik 6 Ocak 1936'da kuruldu.

Gelişmeler karşısında 1937'den itibaren devlet/hükümet aleyhinde propagandaların arttığı görüldü. Aşiret düzenini sürdürmek istediklerinden dağınık köylerin hükümet tarafından birleştirileceği, arazileri fazla olanın elinden alınacağını, karakollar vasıtasıyla aşiretlerin silahlarının toplanacağı, evlenecek çiftlerin tartılarak aynı kiloda olmayanlara izin verilmeyeceği yönünde kışkırtıcı bir dil kullandıkları raporlarda yer aldı (BCA,030-0-010/111-743-18). Yabancı basın da Dersim coğrafyasının inkılaplardan uzak kalmış, derebeylik idaresi altında yaşamak isteyenlerin bir isyanı olarak tanımladı (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16-B, D 65, F14-117). Bütün bunların neticesinde, 20-21 Mart 1937'de Harçık çayı üzerindeki Pah köprüsünün yakılmasıyla Cumhuriyet tarihinin en kanlı olayı başlamış oldu BCA, 030-0-010-000-000-111-743-19:Akyürekli, 2010:108). Yabancı basına göre Seyid Rıza'nın başını çektiği bu isyan bilinçli/organizeli hareket etme açısından diğer Kürt isyanlarından farklı bir tablo sergiledi (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16, D 65, F14-106).

Asiler, isyan başlangıcında karakol ve köprüleri hedef aldılar (BCA, 030-0-010-000-000-111-744-3;-Akşam, 16 Haziran 1937). 22 Mayıs 1937'den itibaren Kutuderesi ve Sultandağı Türk birlikleri tarafından abluka altına alındı. Uçakların akınları ile mağaralar vurulmaya devam etti. Hükümet müdahalesi karşısında aşiretlerde dağılma süreci başladı (Son Telgraf, 17 Haziran 1937). *Başbakan İsmet Paşa, ağalık, derebeylik, şeyhlik sisteminin bölgede kaldırılacağını, Dersim'de imar işleri ve vergi sisteminin düzene sokulacağını, Dersim'de asayiş ihlal edenlerin bölgeden sürüleceği kararlılığını dile getirdi* (Cumhuriyet, 17 Haziran 1937). Türk birlikleri hava desteğiyle birlikte isyana katılan aşiretlere karşı büyük bir üstünlük sağladı. Seyid Rıza'nın teslimi ve akabinde bazı aşiret reisleriyle birlikte idamıyla ilk dönem sona erdi.

Başbakan İsmet Paşa, bu süreçte askeri operasyonları önemserken bölgede imar ve eğitim çalışmalarının sürdürülmesini gerekli gördü (Akşam, 15 Haziran 1937;Vakit, 19 Eylül 1937). 1937'de öncelikle devlete karşı silah kullanan muhalif altı aşiret hedeflenmişti. Yapılan operasyonla altı aşiret sindirilmiş, reisleri ve ileri gelen önderleri idam edilmiş veya öldürülmüştü. Celal Bayar'ın başbakanlık dönemiyle başlatılan operasyon, Tenkil (Tepeleme) ve Tedip (Terbiye) etme harekâtının

devamı niteliğindedir. Bu hareketin birinci aşaması 1937 Ekiminde son bulurken ikinci aşama için 1938 baharı planlandı (Akyürekli, 2010:115). 1938 yılına gelindiğinde devlet otoritesinin özellikle ilçelerde hissedilir olması aşiretleri hala rahatsız ediyordu. Bunun yanında Seyit Rıza'nın idam edilmesine rağmen Tunceli'deki karışıklıklar giderilemediği gibi, bölge aşiretlerinin devlet otoritesini tanımama kararlılığı da devam ediyordu.

İkinci harekât elde edilen tecrübe ve coğrafyayı iyi tanımanın verdiği avantajla daha seri sürdürüldü. İkinci hareket belli başlı aşiret liderlerinin ön plana çıkmadığı isyandan kalan bakiyeleri temizleme harekâtı olarak gerçekleşti.

Ali Fuat Cebesoy'un Gözünden Dersim

Ali Fuat Cebesoy, Konya Milletvekilliği döneminde Dersim ile ilgili görüşlerini İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya, Dördüncü Umumi Müfettişliğine, Genelkurmay Başkanlığına ve Başbakanlığa bir rapor şeklinde sundu. Rapor daha çok Dersim üzerine yazılan kitabın tanıtımı ve kritiği şeklindeydi.

Ali Fuat Cebesoy, İçişleri Bakanlığı tarafından kaleme alınan ve Dersim hakkında yapılan çalışmanın tarihsel tecrübenin ve birikimin bir eseri olduğu kanaatindeydi. Ona göre bu çalışmanın bölgede görev yapan memur ve ordu mensuplarına rehber olacağına şüphe yoktu: *"Bu eser her yeni bilgi ve tecrübe ile geliştirilecek olursa daha kıymetli istifadeler sağlayacaktır. Bu eser aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunda, Arnavutluk, Yemen, Havran, Dersim gibi vaktiyle yetişmiş sahte uzmanlar gibi yenilerin türemelerinin önüne geçmeye ve bundan böyle Dersim'e tayin olunacak her yeni memur ve komutanı az zamanda uzman olarak yetiştirmeye yardım edecektir."* (BCA.030.10/111.745.3-2). Bölgedeki sorunun çözümünün önemli aşaması olarak iyi yetişmiş kadroların varlığını gerekli gördü.

Ortaya konulan bu eserle birlikte hükümetin planlayacağı iyileştirme ve sakinleştirme programıyla doğru bir adım atılarak Dersim'de sükûnetin sağlanacağına inancı tamdı. Böyle bir adımın atılmaması durumunda Dersim'de sorunun uzun bir süre daha devam edeceği kanaatindeydi.

Dersim'de yapılan askeri hatalardan biri bölgede görev yapan seyyar- sabit jandarma ve ordu birliklerinin karşılardaki asi kuvvetlerinin silahlarını, kabiliyet tarzlarını, bölgenin coğrafi durumunu dikkate almadan hareket etmeleriydi. Ali Fuat Paşa, çete savaşı yapanlarla dışarıda farklı ülkelerle yapılan mücadelelerin bir tutulmaması gerektiğini, aralarında birçok farklı noktaların olduğunun dikkate alınarak bütün birliklerin mahalli mücadele usullerine göre donatılmasının gerekliliğine vurgu yaptı. Çete savaşçılarına karşı yerel mücadele modelinin kullanılması durumunda birçok alanda başarının kendiliğinden geleceğinden ümit vardı (BCA.030.10/111.745.3-2). Bölgenin coğrafi dokusunun ve asilerin hareket tarzlarının, mücadele biçimlerinin dikkate alınmasını önemsendi.

Ali Fuat Paşa, bu planlamada bazı durumlara dikkat çekti. Ona göre, Dersim'deki asilerin fert ve topluluk olarak çarpışma ve dayanma yeteneklerinin tespiti önemliydi. Bölgenin tarihsel süreçte sürekli direnen, asilik yapan bir coğrafya olması itibarıyla buna meyilli olan halkın cesaret ve gurura kapılması da ciddi bir problemdi. Bölgenin coğrafi koşulları, korunaklı alanların çokluğu da eklenince

asilerin teslim olması uzun bir zaman alacaktı. Asilerin ailelerine korunma ve sığınma alanları oluşturmaları teslim olma alternatifini zayıflatmaktaydı. Coğrafyanın vermiş olduğu avantajla vücut yapılarının sağlamlığı da dikkate alınmalıydı. Asilerin ele geçirdiği mavzer, tüfek ve cephaneye karşın tüfekten başka silah kullanmamaları ve süngü-bombayı düzenli birlikler gibi kullanamamaları bir dezavantajdı. İyi nişancı oldukları da yadsınamaz bir gerçeklikti. *“Çok uzaktan görmek ve çok yürümek gibi özellikleri varmış. Karşısındakini şaşirtma ve moralini bozma konusunda çok ustalıkla davranırlarmış. Saldırı hareketini, gündüz çok kuvvet göstererek yapmak ve gece özellikle arkadan basturmak suretiyle uyguluyorlarmış. Ulaşım yolları üzerindeki zayıf kuvvetlere gündüz de saldırdıkları olmuştur.* Bölgedeki tahta köprüleri kolay bir şekilde imha ederlerken taş köprüleri tahrip etmede zorlanmaktaydılar. Hâkim mevzileri ve bir hat üzerinde coğrafi konumu kendileri açısından elverişli köyleri daha uzun zaman savundukları görülmekteydi. Bu mevzilerin Kutu ve Ali boğazı dereleri gibi sağlam korunma alanlarında olması durumunda savunma daha uzun sürebiliyordu (BCA.030.10/111.745.3-2). Asilerin hareket kabiliyetlerinin yakından bilinmesi avantajlı pozisyonlarını dezavantaja dönüştürebilirdi. Ali Fuat Paşa, yapılacak planların uygulanabilirliğine göre hareket edilmesi gerektiğini savunurken hayata geçirilecek yöntemle de ilgili bilgiler verdi.

Asayiş Berkemal: Sükunetleştirme Dönemi

Bölgedeki ıslahat hareketlerinden taviz verilmemesi gerektiğinin altını çizdi. Yapılacak ıslahat hareketinin bütün bölgeyi kapsamasını önemsemesine karşın korunaklı yerlerde bunun zor olduğu gerçeğini de göz ardı etmedi. Ona göre, asilerin elindeki tüfeğe karşı Türk birliklerinin hafif ve ağır makinalı silahların atış kapasitesi ve hızı bir avantajdı. Oluşturulacak karakollarla ve bomba taşıyan devriyelerle kalabalık asi grupları etkisiz hale getirilebilirdi. Geceleri projektörlerle tehlikeli yerlerin aydınlatılması ve asilerde bulunmayıp Türk birliklerinin elinde bulunan birçok teknik araç sayesinde az kuvvetle çok sayıda asiye karşı dayanmak ve üstünlük kurmak mümkündü. Teknik araçların tecrübeli askerler tarafından kullanılması durumunda asilere karşı üstünlük daha belirgin bir hale gelebilirdi. Aynı zamanda bölgeye takviye kuvvetlerin sevk edilmesi, Türk birliklerine zaman kazandıracığı gibi sarp araziye hâkim olmanın önünü açacaktı. Sarp arazinin iç kesimlerine hâkim olunması durumunda buralara blok havzlar yapılarak cephane, yiyecek ve su depolanabilirdi. Bu blok havzlar zamanla Dersim çevresinde birer kale haline dönüştürülebilirdi. Bu depolama ve savunma kaleleri, tarihsel süreçte sürekli asayiş ihlal eden asilerin direncini kıracağı gibi, asiler üzerinde bir caydırıcılık da oluşturabilirdi. Bu havzların tek bir standartta yapılmasının doğru olmadığını, Dersim'deki yerin önemine ve uygunluğuna göre havz yapılmasını gerekli gördü. Hâkim noktalara inşa edilecek havzlarda yükseklik göze çarpmayacak ve köşeleri belirgin olmayacak derecede yapılmalıydı. Vadilere yapılacak havzlarda ise aksine yükseklik belirgin olmalıydı. Birliklerin fazla yorulmaması için blok havzların etrafı tel örgülerle çevrilmeliydi. Blok havzların sükunetleştirme devrinde diğer önemli görevi buradaki kumandanlar vasıtasıyla dere yataklarına nerelerden gizli olarak girilebileceğini ve nerelerinde gizlice sığınıp korunabileceğini keşfetmekti. Bunun sağlanması

durumunda ailelerini ve erzağını buralara sevk etmeleri durumunda asilerin tespiti mümkün olabilirdi. Havzlar etrafında yapılacak keşif çalışmalarıyla asilerin hareket kabiliyetleri, sığınacakları noktalar önceden tespit edilebilirdi. Silahlı mücadelenin yanında havzlarda bulundurulacak uzman kişiler vasıtasıyla asiler üzerinde propaganda çalışmaları bile yürütülebilirdi. Bundan başka, yaralı olan kimseler, ıslahat çerçevesinde asiler üzerinde propaganda yapabilmek için blok havzlarda bulundurulmalıydı. “*Bu blok havzlarda, ıslahat (düzeltme, iyileştirme) ve sükunetleştirme ile vazifeli olan memur ve komutanların birer kaptan kulesi olması ve buraya sık sık gelerek vazifelerini iyi uygulamak için buralardan incelemeler yapmalı ve işlerini bu surette yoluna koymuş olmalıdırlar.*” (BCA.030.10/111.745.3-4). Blok havzlar araçların gelip-gidebildiği güzergâh noktalarına yapılmalıydı. Bu araçlar aynı zamanda yollarda kontrolü sağlayabilirdi. Rapor bu noktada bölgeyle ilgili hazırlanan diğer çalışmalara paralel şekilde sorunun militarist üstünlükle çözüleceği eğilimindeydi. Havzlarda, devriye gezen birliklerin arttırılmasıyla ve silah üstünlüğünün sağlanması durumunda asilerin kabiliyet alanı daraltılabilirdi.

Dersim akarsuların yonttuğu vadiler, yerleşim yerleri ve yüksek düzlükleri birbirine bağlayan geçitlerden oluşmaktaydı. Bölgedeki sarplık askerî hareketleri kısıtlayacak derecedeydi. Vadilerin ulaşımı oldukça zordu. Sert uçurum ve vadilerin asi yapısı yaşam kadar operasyonları da güçleştirmekteydi (Akyürekli, 2010:8).

Ali Fuat Paşa, Dersim’de kontrolü sağlamak için bazı çalışmaların yapılmasını gerekli gördü. Yapılacak çalışmaların iki kategoride ele alınmasıyla daha sağlıklı sonuçlar ortaya çıkabilirdi. Sükunetleştirme ve Tedip (edeplendirme) dönemi. Askeri hareketten sonra hâkimiyetin tesisi için tedip döneminin zamana yayılarak planlı bir şekilde uygulanmasını değerli buldu.

Tedip döneminden önce asayişi sağlamak için sükunetleştirme evresinin önemine vurgu yaptı. Sükunetleştirme döneminin ayrıntılarına şu şekilde yer verdi: Siperlere yerleştirilecek iki makinalı tüfeğin yana doğru ateş açacak bir açığa yerleştirilmesiyle güvenlik sağlanarak gece Türk birliklerinin dinlenmesi sağlanabilirdi. Blok havzların inşasının tehlikeli bölgelerden başlatılması durumunda küçük çaplı topların buralara yerleştirilebileceğine de raporunda yer verdi. Bir ayaklanma karşısında geriden yardım kuvvetleri gelinceye kadar ileri birliklerin direnip dayanması iki şeyle elde edilebilirdi. Bunlardan biri fazla yorulmamaları, ötekisi dinlenmeye geçecekleri zaman diliminde güvenilecekleri sığınakların bulunmasıydı. Oluşturulacak sığınıklarla devriye gezen seyyar birliklerin saldırılar karşısında direnci ve taarruz gücü arttırılabilirdi. Devriye gezen birliklerin geceleri sığınaklarda dinlenmeleri, gündüz yapılan operasyonları kolaylaştıracaktı. Böylelikle asilerin hareket alanı daralacaktı. Birlikler arasında bağlantıyı sağlayan yol güzergâhlarında silahlı zırhlı araçların devriye gezmesi birliklerin güvenliğini sağladığı gibi moral motivasyonunu da arttıracaktı. Zırhlı araçlarla birlikte konvoy şeklinde kamyonlara yerleştirilecek askerlerle asilerin direnci kırılabilirdi (BCA.030.10/111.745.3-5). Sığınaklarla ve modern silahlarla coğrafya daraltılarak asilerin mobilize olmalarının önüne geçilecekti.

Sükunetleştirme devrinde hükümet konağı, karakol, okul, köprü vs. savunma odaklı/özellikli yapılmalıydı (Son Telgraf, 30 Haziran 1938). Sahada asilere karşı bomba kullanılması en etkili silahlardan biriydi. Bölgeye gönderilecek öğretmen ve memurların silah ve bomba kullanması gerekebileceğinden bu minvalde yetişmiş kişilerden seçilmesi önemliydi.

Hükümet 1936'dan itibaren kışlaların yanında dağların geçit kısımlarını gözlemleyecek karakollar yapmaya başladı (Tarih Vakfı Necmeddin Sahir Sılan Arşivi, 2012:324). Merkez ve ilçelerde köprü, yol yapımına hız verildi (Akşam, 13 Eylül 1937; Ulus, 5 Temmuz 1937). Tunceli merkezde de ordunun lojistiğinin sağlanması için büyük bir kışlanın yapılması planlandı (Tan, 22 Haziran 1937). Kâğıt üzerinde teoride tartışılan sorunların pratikte de bir karşılık bulduğu dönemler de yaşandı.

Tedip Dönemi

Sükunetleştirme devrinde tedibe dair hazırlıkların eksiksiz bir biçimde tamamlanmış olması önemliydi. Bu hazırlıklar belli plan dâhilinde yapılmalıydı. Bölgede alınacak önlemlerle/kurulacak düzenle bölgeye dışarıdan silah ve cephaneye getirilmesine imkân verilmemeliydi. Bu noktaya dikkat edilmemesi, yeni silah ve cephanenin sokulması durumunda sükunetleştirme döneminin uzayacağı gibi yeni ölümleri ve masrafı beraberinde getirecekti (BCA.030.10/111.745.3-6). Asayiş sağlanmadan bölgeye yönelik her türlü yatırım sonuçsuz kalacaktı. Bu yönüyle Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in tespitleriyle benzerlik arz etmekteydi.

Dersim'e dışarıdan asilere destek olmak ve dayanışmayı arttırmak için propaganda amaçlı kişilerin engellenmesi birinci öncelikler arasında yer almalıydı. Bölgeye dışarıdan tedibi sağlama amaçlı birliklerin gönderilmesinin hazırlıkları önceden planlanmalıydı. Tedibe karar verildiğinde bu birlikler vakit kaybetmeden bölgeye intikal ettirilmeliydi. Bunun sağlanması durumunda asilerin harekât alanı kısıtlanabilirdi. Bölgeye sevk edilecek birliklerin bölgeyi bilmesi ve dağcılık eğitimi alması önemli bir ayrıntıydı. Dağcılık eğitimi alan birliklerin bulunmaması durumunda dağcılıktan anlayan uzman kılavuz kişilerin birliklerle birlikte hareket etmesi şarttı (BCA.030.10/111.745.3-7). Yalman, tedip döneminde köylerin ve ekin alanlarının yakılması durumunda asilerin mukavemet direncini arttıracığından bu tür eylemlerden uzak durulması gerektiğini belirtti (Yalman, 1937:1).

Asilere destek veren aşiretlerin tespiti önemliydi: 1) Kutu deresinin batı ve kuzeyinde, 2) Kalan deresi batı ve kuzeyinde 3) Kalan deresinin Munzur çayı ile birleştiği noktadan itibaren Munzur çayının batısına uzanan kısmının güneyinde 4) Ali Boğazı kuzey ve güneyinde oturan aşiretlerdir ki bunlar ayaklandıkları zaman köylerini boşaltarak ailelerini ve mallarını kendi bölgelerinde barındıracak yerler bulabiliyorlardı. Bu gibi elverişli yerler daha önceden asilerin elinden alınabilmiş olunsaydı aile ve mallarını ortada bırakma paniğine düşebilirlerdi. Korunma güdüsünden mahrum hissettikleri anda da otoriteye boyun eğeceklerdi. Buradan hareketle tedip hareketlerinin ulaştırabileceği bölgelerde barınacak yerlerin girişleri tutulmalı ve oralara zamanla blok havzlar yapılmalıydı. Kutu deresinin güney ve kuzey ağızlarının uygun noktalarına, Sin beldesinde barınak oluşturulacak muhtemel yerlere, Ali boğazına hâkim olabilecek noktaya birer blok havzın yapılması

sükunetleştirme-tedip devirlerinin sağlıklı atlatılması bakımından çok faydalı olacaktır. Bunlardan başka Kahmut ve Sin beldesi gibi tedip hareketlerine baz olabilecek yerlere de birer blok havz yapılmalıydı (BCA.030.10/111.745.3-9). Rapor aşiretlerin yayılma alanlarını en ince ayrıntısına kadar detaylandırmaktaydı. Ali Boğazı gibi stratejik yerlerin kontrol edilmesi durumunda asilerin ailelerini muhafaza/koruma çabaları sonuçsuz kalacaktı.

Tedip devrinin plan bakımından özellikleri şunlardı: Dersim'de görev yapan birlikler tedip devrinde tecrübe edindiklerinden güvenilir gibi gözükken aşiretlerin kılavuzluğuna ihtiyaç kalmayacaktı. Özellikle boğazlar bölgesinde kılavuza ihtiyaç kalmaması önemli bir noktaydı: *“Mühim boğazlar, geldikleri ileri mevziler ve asilerin kaçabilecekleri istikametlerin en önemlileri önceden birliklerimiz tarafından ele geçirilmiş bulunacağından dost gibi görünen aşiretlerin ve kabilelerin yardımlarına başvurmaya lüzum kalmayacak ve bunların ihanetine şimdiye kadar olduğu gibi maruz kalınmayacaktır.”* (BCA.030.10/111.745.3-9).

Asiler, tedip hareketlerinde direniş gösterdikleri hâkim ve zorlu yerlere nerelerden kolayca girilebileceğini ve nerelerden çevrilebileceklerini ince ayrıntısına kadar keşfettiklerinden onlara kayıp verdirmek zorlaşıyordu. Asilerin sahadaki bu pratikleri kendilerine zaman kazandırdığı gibi, Türk birliklerini de uğraştırmıştı. Sükunetleştirme döneminde Dersim arazisi iyice tetkik edilmediğinden ve dağ donanımlı birliklerin oluşturulmasında yaşanan sıkıntılar tedip dönemini etkilemişti. Dersim'in kendine özgü coğrafyası iyi analiz edilmediği ve coğrafyayı bilen tecrübeli askerler (dağ birlikleri) bölgeye sevk edilmediği sürece sayıca üstün birlikler kullanılsa bile sonuca gidilemeyeceği ve tedip sürecini sekteye uğratacağı endişesi sürekli paylaşıldı. Cumhuriyet iradesinin Dersim coğrafyasında başlatmış olduğu tedip sürecinin başarıya ulaşması planlı ve bu sayılan araçların yerinde kullanılmasıyla mümkün olacağı önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Sonuç

Tek parti iktidarının bölgede devlet otoritesini tesis etmeye yönelik reflekslerinin yanında rejimin arzu ettiği vatandaş modelini oluşturmak için de kültürel faaliyetleri de sürdürmekten geri durmadı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e asayiş ihlalleriyle ön planda olan Dersim tek parti döneminde hazırlanan raporlarda sorunun çözümüne yönelik tespitlerle öne çıktı. Raporların genel olarak ortak noktası, militarist tedbirlerle bölgede asayişin tesis edilmesiydi. Aşiret ve ağalık sisteminin törpülenmesiyle bölgede hükümet otoritesi güçlenecekti. Diyarbakır Valisi Cemal Bey (Bardakçı) farklı olarak askeri çözümler yerine bölge halkıyla iletişim kanallarının açık tutulması gerektiği yönünde bir tavır ortaya koydu.

Ali Fuat Paşa'nın Dersim sorununa yaklaşımı daha çok İçişleri Bakanlığı tarafından kaleme alınan raporun aktarımı şeklindeydi. Raporda isyancıların ne gibi silah ve teçhizata sahip olduğu, yörenin coğrafi yapısının bölgeye düzenlenecek operasyonları güçleştireceği öne çıkan konulardı. Bu durum karşısında bölgeye düzenlenecek girişimlerde devletin askerlerinin nasıl bir yol izleyeceği önemli bir parametreyi oluşturmaktaydı. Ali Fuat Paşa bu çalışmanın bölgede görev yapan sivil/askeri

çalışanlara yol göstereceği konusunda ümitliydi. Eserden hareketle bölgedeki en büyük sorunu, görev yapan ordu mensuplarının coğrafyayı iyi bilmediği gibi asilerin hareket kabiliyetlerini/planlamalarını iyi analiz edememesi olarak gördü. Dağcı birliklerin bölgede istihdam edilmesiyle coğrafi üstünlük Türk birliklerine geçecekti. Bölgenin coğrafi dokusuna uygun ve düzensiz/çete mücadelesiyle hareket eden asilere karşı benzer stratejiler pratiğe dökülmeliydi. Rapordan hareketle planlı işler yapmak adına sükunetleştirme ve tedip dönemi olarak sürecin ikiye ayrılmasını olumladı. Bölgede bulunan sükunetleştirme döneminde asilerin bölgeyi iyi bilme avantajına karşın teknik donanım açısından Türk kuvvetlerinin üstünlüğü belirgindi. Raporun üzerinde durduğu en önemli nokta blok havzlar meselesi oldu. İnşa edilecek havzlarla gıda ve cephane stoku yapılabileceği gibi bölgede devriye atan birlikler arasında da koordinasyon sağlanacaktı. Stratejik noktalara yapılacak havzlarla asilerin sığınak alanları da kontrol edilebilecekti. Havzlarda askeri operasyonların alt yapısı sağlanacağı gibi burada istihdam ettirilecek uzmanlarla asilere yönelik propaganda faaliyetleri de yürütülebilecekti. Bölgeye gönderilecek devlet memurlarının silah ve bomba kullanmayı bilenlerden seçilmesi önemli bir konuydu. Yol, köprü ve karakol yapımına hız verilmeliydi. Tedip döneminin en önemli süreci bölgeye dışardan gelecek silahların ve propaganda yapma amacıyla olanların engellenmesiydi. Bu süreçte asilere destek veren aşiretlerin tespit edilmesi hassas bir konuydu. Tedip döneminde askeri birliklerin tecrübe kazanmasıyla bölgede birliklere kılavuzluk yapan aşiretlere ihtiyaç kalmayacaktı. Bu bilgiden hareketle hükümet aygıtlarının bölgede işbirliği yaptığı aşiretlere bile güvenmeyip mesafeli bir duruş sergilediği anlamı çıkmaktaydı.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

TBMM Arşivi

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, 2 Kanunisani 1936, Sayı:3195.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

Vakit

Araştırma Eserler

Afşar, E., (2019). “*Türk Dış Politikasına Tarihsel Bir Bakış: Türk-Rus İlişkileri (1919-1925)*” Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (7) , 135-148.

Afşar, E., (2020), “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın “Programları” Ekseninde Mukayesesi*”, History Studies, 12/4, Ağustos 2020, ss. 1351-1380.

Akgül, S., (1992). *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Akyürekli, M., (2010). “*Dersim Sorunu (1937-1938)*”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Atatürk, K., (2007). *Nutuk 1919-1927*, Haz: Zeynep Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (2005). Der: Hulusi Turgut, İş Bankası İstanbul: Kültür Yayınları.

Cebesoy, A.F., (2000). *Milli Mücadele Hatıraları*, Editör: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları.

Cebesoy, A.F., (2011). *Siyasi Hatıralar I*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları.

Coşkun, A., (2008). “*Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay*”, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları.

Dersim raporu. (2011). Haz: İzzettin Çalışlar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Talu, E., (1937). “Dersim Meselesi Tarihe Karışmıştır”, Son Posta, 17 Haziran.

Günay, E., (2020). “*Bir Hürriyet Hikayesi*”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kalman, M., (1997). *Belge Tanık ve Yaşayanlarıyla Ağrı Direnişi (1926-1930)* Peri Yayınları. İstanbul.

Karabekir, K., (2004). *Kürt Meselesi*. Özergin, F. (Haz.) İstanbul: Emre Yayınları.

Orbay, R., (2000). *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım II*, Emre Yayınları, İstanbul.

Özalper, M., (2019). “*Millî Mücadele Döneminde İki Hariciye Bakanı: Bekir Sami Bey (Kunduh) ve Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk)*”, *Tanzimat'tan Günümüze Olaylar ve Kişiler Ekseninde Türk Hariciyesi*, Ed. İ.S. Yuca, H. Kara, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- Özalper, M., (2014). “Bir Muhalefet Partisi’nin İlgası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, S.1.
- Özçelik, A., (1993).“Cebesoy, Ali Fuat”, *DİA.*, Cilt: 7, İstanbul. 194-195.
- Öztürk, S.1, (2012). İsmet Paşa’nın Kürt Raporu, İstanbul: Doğan Kitap.
- Tağmat, Ç. D. (2015). “Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları”, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Talu, M., (2020) “General Ali Fuat Cebesoy’un Hayatı”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tarih Vakfı Necmeddin Sahir Sılan Arşivi, (2012). Doğu Sorunu Necmeddin Sahir Sılan Raporları (1939-1953), Derleyen: Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Ulutin, H.H., (2016). II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Döneminde Dersim, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Varlık, B.(Haz), (2010). Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları İle Rapor Ve Hülasası, Ankara: Başvekâlet Matbaası,
- Yalman, A.E., (1937). “Yüz Senelik Dersim İşi Şifa Yolunda” Tan 15 Haziran.
- Yayman, H., (2011) Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası, Ankara: Seta Yayınları,
- Yeşilbursa, E.G.-Babaoğlu, R., (2016).“Atatürk-İnönü Ayrılığı ve Dersim Olayları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 58.
- Zengin, E., (2020).“Tarihsel Süreçte Dersim Meselesi”, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 64.

BİTCOİN İŞLEM HACİMLERİ İLE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ MEVDUAT HACMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: 2017:01 – 2021:12

Ozan KAYMAK¹
Mustafa BEYBUR²

Öz

2008 yılında Bitcoin icat edilmiş ve kısa zaman içinde çok sayıda yatırımcının ilgisini çekmeyi başarmıştır. Zaman ilerledikçe Bitcoin dışında başka kripto paralar işlem görmeye başlamışlardır. 2012 yılından günümüze kadar kripto paralarla gerçekleşen işlem hacimleri önemli boyutlara gelmiş durumdadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kripto paralar yatırımcıların ilgisini çeken varlıklar olarak görülmektedir. Bu çalışmada Bitcoin İşlem hacimleri ile Türk bankacılık sektöründeki mevduatlar arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Engle-Granger eşbütünleşme testi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, Bitcoin işlem hacimlerinin artış göstermesi ile Türk bankacılık sektöründeki mevduat hacimlerinin azalması yönünde uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Bankacılık, Mevduat Hacmi, Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

Jel Kodları : G21, E47, F31

THE RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN TRADING VOLUME AND THE DEPOSIT VOLUME IN THE TURKISH BANKING SECTOR: 2017:01 – 2021:12

Abstract

Bitcoin was invented in 2008 and has managed to attract the attention of many investors in a short time. As time progressed, various cryptocurrencies other than Bitcoin began to be traded. Transaction volumes with cryptocurrencies since 2012 have reached significant proportions. Cryptocurrencies are seen as assets that attract the attention of investors in our country as well as all over the world. In this study, whether there is a long-term relationship between Bitcoin transaction volumes and deposits in the Turkish banking sector is examined using Engle-Granger cointegration analysis. As a result of the analysis, it has been determined that there is a long-term relationship between the increase in Bitcoin transaction volumes and the decrease in deposit volumes in the Turkish banking sector.

Keywords: Bitcoin, Banking, Deposit Volume, Engle-Granger Cointegration Test

Jel Classification : G21, E47, F31

¹ Öğr. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Çermik Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, E-posta: ozankaymak@dicle.edu.tr, [ORCID: 0000-0001-5492-2877](https://orcid.org/0000-0001-5492-2877)

² Öğr. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Çermik Meslek Yüksekokulu Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, E-posta: mustafa.beybur@dicle.edu.tr, [ORCID: 0000-0003-0538-7155](https://orcid.org/0000-0003-0538-7155)

Atf: Kaymak, O., Beybur, M. (2022). Bitcoin işlem hacimleri ile Türk bankacılık sektöründeki mevduat hacmi arasındaki ilişki: 2017:01 – 2021:12. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(13). 63-73

GİRİŞ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve kısa süre içinde tüm dünyada etkisi gösteren Mortgage krizinde çok sayıda yatırımcının önemli sermaye kayıpları yaşamasına neden olmuştur. Aynı dönemde Bitcoin'nin Stoshi Nakomoto tarafından icat edildiği çeşitli kesimler tarafından ileri sürülmektedir. Bitcoin, şifrelenmiş bir algoritmik tabana sahip, merkeziyetsiz bir yapıda işlemlerin gerçekleşmesine olanak tanıyan dijital bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Bitcoin'nin altında yatan teknoloji blokzincir sistemidir. Blokzincir teknolojisi ağ içinde gerçekleşecek işlemlerin algoritmik uzlaşma mekanizmaları tarafından onaylanabildiği bir sistemdir. Bu sayede Bitcoin ile yapılacak olan işlemlerin merkezi bir otorite tarafından yönetilmesine ve denetlenmesine karşı ihtiyaç söz konusu değildir.

Dünya genelinde yaşanan ekonomik krizlerin merkez bankaları tarafından etkin biçimde yönetilmediği algısı 2008 Mortgage krizinden itibaren yatırımcı kesimleri arasında kendini göstermeye başlamıştır. Kripto paraların merkeziyetsiz bir yapıya sahip olmaları ve enflasyon riski taşımamaları yatırımcıların bu varlıklara daha fazla ilgi göstermelerine neden olmuştur. Özellikle 2012 yılından itibaren Bitcoin ve diğer kripto paralarla gerçekleşen işlem hacimleri dramatik bir biçimde artış göstermişlerdir.

Bu çalışmada Bitcoin işlem hacimlerinin zamana göre sergilediği değişim ile Türk bankacılık mevduatları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı incelenmiştir. En çok yatırımcı sayısına sahip olan Bit-x, Bitfinex, Bitstamp, Cex.io, Coinbase, Gemini, Hitbtc, Itbit, Kraken ve Binance isimli kripto para borsalarında 01/01/2017 ile 01/12/2021 tarihleri arasında gerçekleşen Bitcoin işlem hacimlerinin toplamı data.bitcoinity.org isimli kripto para platformundan elde edilmiştir. Türk bankacılık mevduat hacimleri verilerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'dan temin edilmiş ve veri seti oluşturulmuştur. Oluşturulan veri seti ile değişkenlere ait serilerin ADF ve PP birim kök testleri yapılmış ve serilerin entegrasyon dereceleri hesaplanmıştır. Belirlenen durağanlık derecelerine göre, değişkenlere ait seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin incelenmesine yönelik Engle-Granger eşbütünlük yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir.

PARA NEDİR?

Para; mal ve hizmetlerin alışverişinde bir ödeme aracı olarak geniş kesimler tarafından tanınan ve kabul edilen, servet saklama kabiliyetine sahip olan bir varlıktır. Günümüz koşullarında para banknot ve bozuk para biçiminde kullanılan bir ödeme aracıdır. Herhangi bir hükümet veya yetkili banka tarafından kâğıt biçiminde basılan paraya kâğıt para ve banknot denilmektedir. Herhangi bir devlet otoritesine ait simgeleri üzerinde taşıyan altın, gümüş, bakır ve nikel benzeri değerli madenler emtia paralar olarak değerlendirilirler. Emtia paraların kendi yapılarından kaynaklanan değerleri temsil ettikleri değerden farklılık gösterebilmektedir (Manea, 2006). Herhangi bir varlığın para olarak nitelendirilmesi için bu varlığın hesap birimi olarak kullanılabilmesi, geniş kesimler tarafından kabul

edilmesi, kolay bir biçimde bölünebilir olması ve zamana bağlı olarak kendi değerini muhafaza edebilmesi gerekmektedir.

Emtia Paralar

Bu paralar ilk başlarda değerli metallerin eritilmesi veya nadir bulunan kâğıt ve taşların kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Emtia paranın sahip olduğu satın alma gücü ile emtia değerinin birbirine eşit olduğu varsayılmaktadır. Bir emtianın başka bir mal veya hizmetin satın alınmasında takas aracı olarak kullanılması bu emtianın para olarak kabuk değerlendirilmesi için yeterli görülmektedir (Selgin, 2015).

Temsili Paralar

Herhangi bir devletin yetki alanı içinde gerçekleşen ticari faaliyetlerde bu devlet tarafından arz edilen banknotlar ve bozuk paralar temsili paralar olarak değerlendirilir. Bu paraların devletin yetki alanı içinde genel kabul görmesi bir zorunluluktur. Söz konusu paranın emisyon miktarı onu basan devlet tarafından belirlenmektedir. Bu paralar ülkelerin makro ekonomik göstergelerinden dolaysız bir şekilde etkilenmektedirler (Jevons, 1919).

Elektronik Paralar

Bu varlıklar temsili para birimlerinin elektronik fon transferi yöntemiyle temsil edilmelerine olanak veren teknolojisi yüksek paralardır. Elektronik paralar temsili paraların satın alma güçlerini herhangi bir kayıp olmaksızın temsil edebilirler. Elektronik paraların en yaygın kullanım biçimleri, bankalardaki mevduatlar, banka ve kredi kartlarıdır. (Gogoski, 2012).

Dijital ve Kripto Paralar

Dijital paralar mevcut finansal sistemin mekanizmalarından oldukça farklı süreçler içinde işletilen varlıklarıdır. Gerçekleşen işlemlerin güvenilirliği diğer varlıklarla yapılan işlemlere göre daha fazla olduğu iddia edilmektedir. Bunun nedeni gerçekleşen işlemlerin tamamının herkes tarafından izlenebiliyor olması ve geriye dönük kayıtlar üzerinden değişiklik yapılmasının mümkün olmamasıdır.

Kripto paralar blok zincir teknolojisi tabanlı işletilen varlıklar olarak tanımlanabilir. İşlem gerçekleştirmek isteyen taraflar birimler arası karşılaştırma mekanizmaları denilen P2P teknolojisi ile gerçekleşmektedir. Tarafların doğrudan bir şekilde karşı karşıya gelmeleri sayesinde, gerçekleştirilmek istenen işlemlerde düzenleyici bir merkezi kuruluşa ve aracılara olan ihtiyaç kalkmaktadır. Bu durum kripto varlıklar ile yapılan işlemlerde işlem maliyetlerinin oldukça düşük seviyelerde kalmasına imkân sağlamaktadır. (Corbet, 2018).

ÖDEME SİSTEMLERİ

Günümüzde her ekonomi içinde mal ve hizmetlerin alım satımına yönelik çok sayıda işlem gerçekleşmektedir. Bu işlemlerdeki esas faaliyetler mal ve hizmetlerin teslim edilmesi ve fonların

transfer edilmesi süreçleridir. Bu sürecin devamlılığını sağlayan ödemelerin etkin bir şekilde gerçekleşmesiyle ilişkilidir. Ödeme; alışverişlerde alıcı tarafın satıcı tarafa karşı taşıdığı yükümlülüğü yerine getirmesidir. Bu sürecin işletilmesinde en önemli rolü ödeme araçları üstlenmiştir. Ödeme sistemlerinde kullanılan yöntemler aşağıda yer almaktadır.
<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/paymentsystem201009en.pdf> Erişim Tarihi: 16/03/2022

/Nakit Ödemeler: Bu yöntem genellikle yüz yüze gerçekleşen ve düşük hacimli işlemlerde kullanılmaktadır. Bu yöntemde genellikle banknot ve bozuk paralar ödeme aracı olarak kullanılırlar.

Nakit Dışı Ödemeler: Bu çeşit ödeme yöntemlerinde kâğıt varlıklar ve elektronik ödeme araçları kullanılmaktadır. Ayrıca bu yöntemde ödemelerin daha sonradan yapılmasını öngören kredili satış ve ödeme yaklaşımları da kullanılır.

Elektronik Ödemeler: Herhangi bir elektronik hafızada depolanan parasal bir değeri temsil eden varlıklardır. Bu yöntemde en fazla kullanılan ödeme araçları banka kartları, kredi kartları ve elektronik çeklerdir.

Ödeme sistemlerinin zaman içinde sergiledikleri gelişimlere göre emtia paralar, temsili paralar, elektronik fon transferleri ve dijital veya kripto paralar kullanılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatür araştırmasında Bitcoin işlem hacimleri ile Türk bankacılık sektöründeki mevduat arasındaki ilişkinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamakla birlikte, araştırmaların büyük bir bölümünün Bitcoin ile döviz kurları veya farklı para birimleri ile ilişkisinin incelenmesine yönelik olduğu gözlenmektedir. Bitcoin'in yabancı para birimleri ve döviz kurları ile ilişkisinin araştırıldığı çalışmalar şöyledir;

Yermack (2015); 2010-2014 yılları arasında EUR, JPY, CHF, GBP ve Bitcoin arasında ilişkiyi korelasyon testi ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda Bitcoin ile araştırmada kullanılan para birimleri arasında herhangi bir korelasyon olmadığını belirtmiştir.

Atik, Köse, Yılmaz ve Sağlam (2015); EUR, GBP, JPY, CAD ve AUD çapraz döviz kurları ile Bitcoin fiyatları arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile araştırmışlardır. Araştırma sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu ve JPY'den Bitcoine doğru nedensellik ilişkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Song (2016); CNY ve USD para birimleri ile Bitcoin arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi ve/ VAR analizi kullanarak analiz etmiştir. Analiz sonucunda CNY ve USD ile Bitcoin fiyatları arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir.

Szetela, Mentel ve Gędek (2016); ARMA ve GARCH modellerini kullanarak Bitcoin ile farklı para birimleri arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Araştırmada USD, EURO, Sterlin, Yuan

ve Zloti para birimleri değişken olarak kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Bitcoin ile USD, EURO ve Yuan arasında ilişki olduğunu, buna karşılık Bitcoin ile Sterlin ve Zloti arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir.

Carrick (2016); 2011:01 – 2015:12 tarihleri arasındaki günlük verileri kullanarak korelasyon analizi ile Bitcoin'in gelişmekte olan piyasa para birimleri ile ilişkisini analiz etmiştir. Analiz sonucunda Bitcoin'in gelişmekte olan piyasa para birimleriyle eşbütünlük olduğunu, korelasyon analizi sonucunda Yuan haricindeki diğer para birimlerinin Bitcoin ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmiştir.

Bhattacharjee (2016); USD, EUR ve RUB ile bitcoin arasındaki ilişkiyi GARCH yöntemiyle istatistiksel açıdan incelemiştir. Analiz sonucunda Bitcoin değerinin çalışmada incelenen para birimleri ile herhangi bir ilişki içerisinde olmadığını belirtmiştir.

Şarkaya İçelliöğlü ve Engin Öztürk (2018); Bitcoin ile USD, EURO, Sterlin, Yen ve Yuan arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünlük analizi ve Granger nedensellik testlerini kullanarak araştırmışlardır. Araştırmada 2017-2017 yılları arasındaki verilerden yararlanmışlardır. Yapılan analiz sonucunda değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli herhangi bir ilişkiye rastlanmadığını belirtmişlerdir.

Çütücü ve Kılıç (2018); 2013:11 – 2018:03 dönemleri arasındaki verileri kullanarak USD kuru ile Bitcoin fiyatları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmada Maki eşbütünlük testi ve Hacker-Hatemi-J Bootstrap nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda USD kuru ile Bitcoin fiyatı arasında yapısal kırılmalarla uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve USD kurundan Bitcoin fiyatına doğru %1 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Güleç, Çevik ve Bahadır (2018); 2012:03 – 2018:05 dönemleri arasındaki verilerle Johansen eşbütünlük ve Granger nedensellik testlerini kullanarak Bitcoin ile USD kuru arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda Bitcoin ile USD kuru arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ancak nedensellik ilişkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Panagiotidis, Stengos and Vravosinos (2019); VAR ve FAVAR modellerini kullanarak Bitcoin getirileri ile döviz piyasaları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonucunda Bitcoin ile döviz piyasaları arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Topaloğlu (2019); 2012:02-2017:10 arasındaki verileri kullanarak EUR, JPY, GBP, AUD, CAD, CHF, CNY ve SEK ile Bitcoin arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada Gregory-Hansen eşbütünlük testi ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda tüm para birimleri ile Bitcoin fiyatının uzun dönemde eşbütünlük olduğunu ve CNY/USD'den Bitcoin'e doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu belirtmiştir.

Telek ve Şit (2020); 2012-2019 yılları arasındaki aylık verilerle ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak Bitcoin ile döviz fiyatları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda Bitcoin fiyatları ile döviz fiyatları arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu belirtmişlerdir.

Çevik, Çalışkan ve Çevik (2021); 2011:06 – 2021:08 tarihleri arasındaki günlük verileri kullanarak Bitcoin ile EUR/USD, GBP/USD, CAD/USD, JPY/USD ve CNY/USD arasındaki ilişkiyi varyansta nedensellik yöntemini kullanarak analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda EUR, CAD ve GBP'den Bitcoin'e yönelik tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte CNY ve CAD'ın varyansta Bitcoin ile nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Doğan ve Yamak (2021); 2013:05 – 2020:02 tarihleri arasındaki verileri kullanarak Bitcoin ve USD endeksi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda Bitcoin fiyatından USD'ye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu belirtilmiştir.

Koç ve Çaykara (2021); 2015-2019 dönemleri arasında USD/TRY ve EUR/TRY ile Bitcoin fiyatı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Engle-Granger eşbütünlük testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda USD/TRY ve EUR/TRY'nin uzun vadede Bitcoin fiyatı eşbütünlük olduğunu belirtmişlerdir.

METODOLOJİ VE BULGULAR

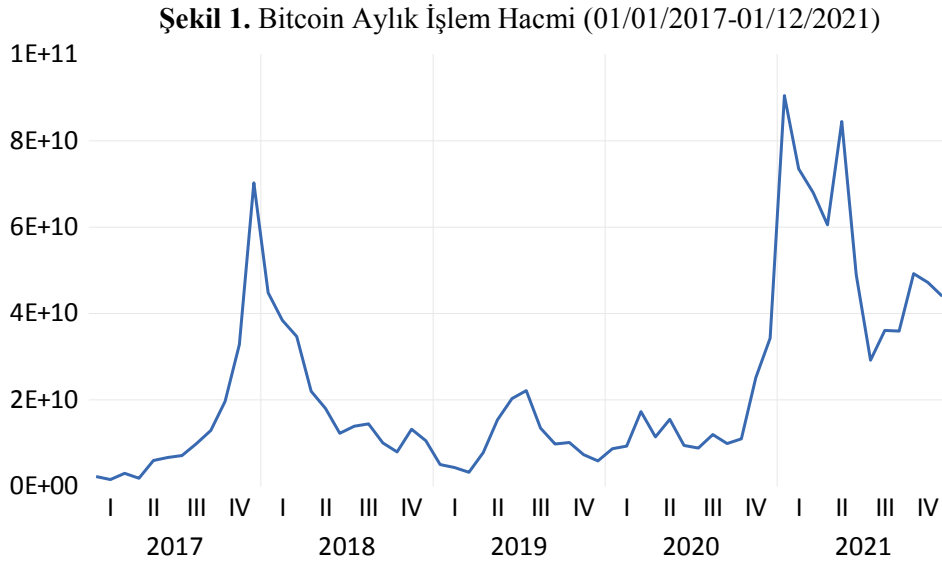
Bitcoin işlem hacimlerinin aylık değişimleri ile Türk bankacılık mevduat hacimlerinin aylık değerleri arasında uzun dönemli bir eşbütünlük ilişkisinin var olup / olmadığı incelenecektir. Öncelikle değişkenlere ait serilerin birim kök testlerinin yapılması gerekmektedir. Birim kök testleri ile serilerin durağanlık dereceleri tespit edilecek ve elde edilen entegrasyon derecesi sonuçlarına göre eşbütünlük analizlerinden hangi yöntemin kullanılması gerektiği belirlenecektir. Uygun görülen eşbütünlük analizi uygulandıktan sonra değişkenlere ait seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığı analiz edilecek ve değerlendirilecektir.

Veri Seti

Bit-x, Bitfinex, Bitstamp, Cex.io, Coinbase, Gemini, Hitbtc, Itbit, Kraken ve Binance isimli kripto para borsalarında 01.01.2017 ile 01.12.2021 tarihleri arasında gerçekleşen Bitcoin işlem hacimlerinin Amerikan Doları (USD) cinsinden aylık toplam değerleri data.bitcoinity.org isimli kripto para platformundan elde edilmiştir. Türk bankacılık mevduat hacimleri aylık verilerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'dan Türk Lirası (TL) cinsinden temin edilmiş ve veri seti oluşturulmuştur.

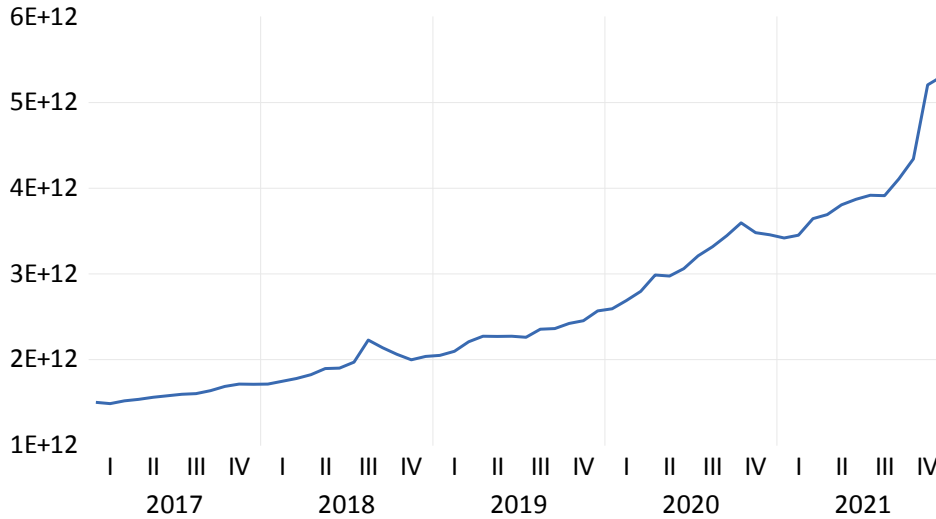
Öncelikle değişkenlere ait serilerin 01.01.2017 ile 01.12.2021 tarihleri arasında izledikleri seyrin ön değerlendirmesinin yapılabilmesi için serilere ait grafikler oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir. Aşağıda Bitcoin aylık işlem hacimlerinin 01.01.2017 ile 01.12.2021 tarihleri

arasında göstermiş olduğu değişimin grafiği ile Türk bankacılık aylık mevduat hacimlerinin 01/01/2017 ile 01/12/2021 tarihleri arasındaki zamana bağlı değişimini temsil eden grafik yer almaktadır.

Şekil 1. incelendiğinde Bitcoin işlem hacimlerinin şiddetli değişimler gösterdiği görülebilmektedir. 2017 yılının 2. çeyreğinde ve 2020 yılının 2. çeyreğinde önemli ve ani artışlar sergilediği görülebilmektedir. Ayrıca 2021 yılının ilk çeyreğinde seri üzerinde aşağı yönlü ani bir kırılma gerçekleşmiştir.

Şekil 2. Türk Bankacılık Aylık Mevduat Hacimleri (01/01/2017-01/12/2021)

Şekil 2. İncelendiğinde 2017 ile 2021 yılları arasında aylık Türk bankacılık mevduat hacimlerinin yukarı yönlü bir trende sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ancak 2021 yılının 1. çeyreğinde yukarı yönlü yapısal bir kırılma gerçekleştiği dikkati çeken bir durumdur.

Birim Kök Testleri

Finansal ve ekonomik zaman serileri analizleri yapılırken öncelikle değişkenlere ait serilerin durağanlık derecelerinin (entegrasyon dereceleri) tespit edilmesi gerekmektedir. Serilerin hangi mertebeden durağan hale geldikleri belirlendikten sonra uygulanması düşünülen eşbütünleşme analizlerinde kullanılacak yöntemin belirlenmesi daha güvenilir sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle çalışmamızdaki değişkenler olan Bitcoin aylık işlem hacimleri (BTCH) ile Türk bankacılık aylık mevduat hacimleri (TM) serilerinin Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ve Phillips-Perron (PP) birim kök testi yapılacak ve elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

Tablo 1.'de değişkenlere ait serilerin ADF ve PP birim kök testleri yaklaşımlarına göre elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 1. BTCH ve TM Serilerine ait ADF ve PP Birim Kök Testleri

Augmented Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi				
Değişkenler	LEVEL		1. Dereceden Fark	
	ADF t-istatistik Değeri	%5 Kritik Değer	ADF t-istatistik Değeri	%5 Kritik Değer
BTCH	0.815 (0)	-1.946	-7.317 (0)	-1.947
TM	4.858 (0)	-1.946	-5.000 (0)	-1.947
BTCH ^a	-2.166 (0)	-2.912	-7.381 (0)	-2.913
TM ^a	1.725 (0)	-2.912	-6.572 (0)	-2.913
BTCH ^b	-2.277 (0)	-3.488	-7.369 (0)	-3.489
TM ^b	-1.119 (0)	-3.488	-6.818 (0)	-3.489
Phillips-Perron (PP) Birim Kök Testi				
Değişkenler	LEVEL		1. Dereceden Fark	
	ADF t-istatistik Değeri	%5 Kritik Değer	ADF t-istatistik Değeri	%5 Kritik Değer
BTCH	0.804 (1)	-1.946	-7.344 (2)	-1.947
TM	4.574 (3)	-1.946	-4.951 (1)	-1.947
BTCH ^a	-2.195 (1)	-2.912	-7.383 (1)	-2.913
TM ^a	1.985 (5)	-2.912	-6.526 (4)	-2.913
BTCH ^b	-2.449 (2)	-3.488	-7.371 (1)	-3.489
TM ^b	-1.359 (3)	-3.488	-6.791 (6)	-3.489

Not: Değişkenlere ait serilerin “a” ile gösterilmesi, serilerin birim kök analizleri yapılırken sabitli modelin kullanıldığını temsil etmektedir. Değişkenlere ait serilerin “b” üst karakteri ile gösterilmesi serilerin birim kök analizlerinde sabitin ve trendin olduğu modele göre uygulama yapıldığını temsil etmektedir. ADF birim kök analizlerinde maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak belirlenmiş ve Schwarz bilgi kriteri kullanılmıştır. PP birim kök testlerinde Bartlett Kernell yöntemi kullanılmıştır. Bant genişliği Newey-West yöntemine göre belirlenmiştir. Parantez içindeki değerler ADF birim kök analizlerinde hesaplanan gecikme uzunluklarını, PP birim kök analizlerinde ise hesaplanan bant genişliğini temsil etmektedir.

Değişkenlere ait serilerin ADF ve PP birim kök analizlerinden elde edilen sonuçlar Tablo 1.'de yer almaktadır. Hesaplanan sonuçlara göre; değişkenlere ait serilerin tamamının ADF ve PP yöntemlerine göre kendi düzeylerinde (level) birim kök içerdikleri sonucu elde edilmiştir. Ancak değişkenlere ait serilerin tamamının ADF ve PP yöntemlerine göre yapılan birim kök analizlerinden

elde edilen sonuçlara göre; serilerin 1. Dereceden farkları alındığında durağan hale geldikleri yani birim kök içermedikleri sonucu elde edilmiştir. Bu durum değişkenlere ait serilerin entegrasyon derecelerinin 1 olduğunu I(1) göstermektedir.

Birim kök analizlerinde serilerin entegrasyon derecelerinin 1, I(1) olması uygulanacak eş bütünleşme analizinde en uygun yöntemin Engle-Granger eşbütünleşme analizi olduğunu göstermektedir. Engle-Granger eşbütünleşme analizlerinde; entegrasyon dereceleri sıfırdan farklı ve birbirine eşit olan iki değişken arasında uzun dönemli ilişkilerin incelenmesi mümkündür.

Engle Granger Eşbütünleşme Analizleri

Değişkenlere ait serilerin birim kök testleri uygulanarak entegrasyon derecelerinin 1 olduğu I(1) durumlarda iki değişken arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığının tespit edilmesinde Engle-Granger birim kök testlerinden faydalanılır. Hata terimleri katsayılarının En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmesinden sonra hata terimleri üzerinde ADF birim kök analizleri yapılır. Yapılan ADF birim kök testinde hata terimlerinin kendi düzeylerinde (level) durağan oldukları tespit edilirse, söz konusu iki değişkenin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu sonucu elde edilmiş olur (Engle & Granger, 1987: 268).

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 x_t + \varepsilon_{1,t} \quad (1)$$

$$x_t = a_0 + a_1 y_t + \varepsilon_{2,t} \quad (2)$$

Tablo 2.'de BTCH ve TM serilerine ait Engle-Granger eşbütünleşme analizinden elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 2. BTCH ile TM Değişkenleri Arasında Engle-Granger Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF t-istatistik Değeri	Mac Kinnon Kritik Değeri	Gecikme Uzunluğu	Eşbütünleşme Derecesi
ε_1	-7.481	-1.946549	0	I (0)
ε_2	-6.662	-1.946549	0	I (0)

Not: ε_1 terimi bağımsız değişkenin BTCH olduğu durumdaki hata terimini temsil etmektedir. ε_2 terimi TL Mevduat hacimlerinin hata terimlerini temsil etmektedir. Değişkenlerin tamamı ADF birim kök analizlerinde trendin ve sabitin olmadığı modelde incelenmiştir. Gecikme uzunlukları ve t istatistik değerleri Schwarz bilgi kriterinden faydalanılarak belirlenmiştir.

Tablo 2.'deki sonuçlara göre Bitcoin İşlem Hacimleri (BTCH) ile Türk bankaları mevduat hacimleri (TM) serileri arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu sonucu elde edilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kripto paralar 2008 yılında ortaya çıkmalarıyla birlikte yatırımcıların ilgisini çekmeyi başarmış ve bu varlıklar önemli derecede yüksek işlem hacimleri gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde Bitcoin işlem hacmi ve yatırımcı sayısı bakımından diğer kripto paralara nazaran yüksek değerlere sahiptir. Bu

durum Bitcoin'nin kripto para piyasalarını domine etmesine bir başka değişle bu piyasaların konjonktür seyrinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaya devam etmektedir.

Bu çalışmada; yatırımcı sayısı ve gerçekleşen işlem hacmi bakımından oldukça fazla ilgi gören Bitcoin Türkiye'deki tasarruf sahipleri için bir yatırım seçeneği olup olmadığı incelenmek istenmiştir. Bu nedenle aylık Bitcoin işlem hacimleri ile Türk bankalarının aylık mevduat hacimlerinin uzun dönemde anlamlı bir ilişkiye sahip olup / olmadıklarını tespit etmek üzere eşbütünleşme analizleri uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda aylık Bitcoin işlem hacimlerinin değişimi ile Türk bankacılık aylık mevduat hacimleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durum; Türkiye'deki bazı tasarrufların kripto para piyasalarında değerlendirilmek üzere azalma yönünde değişim gösterdiğini ifade etmektedir.

Kripto paraların işlem hacimlerinin ileri zamanda daha fazla artış göstermesi durumunda Türkiye'deki bankaların mevduat hacimlerinin bu gelişmeden olumsuz yönde etkilenebileceğini gösterebilir. Kripto paraların merkeziyetsiz yapıları ve enflasyondan etkilenmeme durumu zamanla daha fazla yatırımcının bankalardaki tasarruflarını kripto piyasalarda değerlendirebileceklerini göstermektedir. Türk bankalarının ellerindeki mevduatların hacim olarak eksilmemesi için alternatif yatırım ürünleri geliştirmeli ve yatırımcıların ilgilerini çekmeye çalışmalıdırlar. Daha inovatif ve daha teknolojik yatırım araçlarının icat edilmesi gelecekte yatırımcıların yatırım yapma alışkanlıklarını değiştirmelerine neden olabilecektir. Ekonomik karar vericiler ve politika belirleyen kesimler kripto paraların gelecekte ulaşabilecekleri potansiyelin fark edilmesine yönelik araştırma faaliyetlerine önem vermeleri önemli kazanımların elde edilmesine imkan sağlayabilir. Lisans ve lisansüstü eğitim müfredatları kripto paraların incelendiği ve öğretildiği biçimde güncellenmelidir. Ayrıca kripto paraların altında yatan teknoloji olan blokzincir teknolojisi sadece kripto para uygulamalarında değil bir çok karmaşık iş süreçlerinin yönetilmesinde fayda sağlamaktadır. Bu teknolojinin öğretilmesi ve geliştirilmesine yönelik eğitim ve AR-GE politikaları gelecekte ülkemiz adına faydaları sonuçlar elde edilmesine yardımcı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Atik, M., Köse, Y., Yılmaz, B., & Sağlam, F. (2015). Kripto Para: Bitcoin ve Döviz Kurları Üzerine Etkileri. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(11), 247-262.
- Bhattacharjee, S. (2016). A statistical analysis of bitcoin transactions during 2012 to 2013 in Terms of Premier Currencies: Dollar, Euro and Rubles. *Vidwat*, 9(1), 8-16.
- Carrick, J. (2016). Bitcoin as a Complement to Emerging Market Currencies. *Emerging Markets Finance & Trade*(52), 2321-2334. doi:10.1080/1540496X.2016.1193002
- Çevik, E., Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2021). Bitcoin ile Önemli Döviz Kurları Arasında Nedensellik İlişkisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(ICOME ÖZEL Sayısı), 108-130. doi:10.54600/igdirsosbilder.991733

- Çütücü, İ., & Kılıç, Y. (2018). Bitcoin Fiyatları ile Dolar Kuru Arasındaki İlişki: Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 349-366. doi:10.11611/yead.474993
- Doğan, S., & Yamak, N. (2021). Kripto Para Fiyatları ile Dolar Endeksi Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Bankacılar Dergisi*, 118, 105-123.
- European Central Bank. (2010, 01 01). *European Central Bank, Eurosystem*. 01 2022, 16 tarihinde European Central Bank: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/paymentsystem201009en.pdf> adresinden alındı
- Gogoski, R. (2012). Payment Systems in Economy - Present End Future Tendencies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 44(1), 436-445.
- Güleç, Ö. F., Çevik, E., & Bahadır, N. (2018). Bitcoin ile Finansal Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 18-37.
- Jevons, W. S. (1919). *Money and the Mechanism of Exchange*. Indianapolis: D. Appleton and Company.
- Koç, S., & Çaykara, U. (2021). An Empirical Application on the Causality Relationship Between Selected Crypto Coins and Exchange Rates. *International Journal of Economic and Administrative Academic Research*, 1(2), 113-134.
- Manea, C. M. (2006, 01 01). *MONEY What is money?* 02 16, 2022 tarihinde researchgate: [file:///C:/Users/Ozan%20KYMK/Downloads/Money%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Ozan%20KYMK/Downloads/Money%20(2).pdf) adresinden alındı
- Panagiotidis, T., Stengos, T., & Vravosinos, O. (2019). The Effects of Markets, Uncertainty and Search Intensity on Bitcoin Returns. *International Review of Financial Analysis*, 63, 220-242. doi:10.1016/j.irfa.2018.11.002
- Selgin, G. (2015). Synthetic commodity money. *Journal of Financial Stability*, 17(3), 92-99.
- Shaen Corbet, B. L. (2019). Cryptocurrencies as a Financial Asset: A Systematic Analysis. *International Review of Financial Analysis*, 62(1), 182-199.
- Song, Y. (2016). A Study of Bitcoin Price's Relationship With Local Currency Exchange Rate and Stock Market Index in Emerging Economies Using VECM. *Phd. Thesis*. ETD Collection for Fordham University.
- Szetela, B., Mentel, G., & Gędek, S. (2016). Dependency Analysis between Bitcoin and Selected Global Currencies. *Dynamic Econometric Models*, 16(1), 133-144. doi:10.12775/DEM.2016.009
- Şarkaya İçellioğlu, C., & Engin Öztürk, M. B. (2018). Bitcoin ile Seçili Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Araştırılması: 2013-2017 Dönemi için Johansen Testi ve Granger Nedensellik Testi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(109), 51-70. doi:10.33203/mfy.343217
- Telek, C., & Şit, A. (2020). Kripto Paraların Altın ve Dövizle İlişkisi: Bitcoin Örneği. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 15(2), 913-924.
- Topaloğlu, E. E. (2019). Kripto Para Bitcoin Ve Döviz Kurları İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Eşbütünlük ve Nedensellik Analizi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 367-382. doi:10.18026/cbayarsos.585306
- Yermack, D. (2015). Is Bitcoin a Real Currency? An Economic Appraisal. D. L. Chuen (Dü.) içinde, *Handbook of Digital Currency - Bitcoin, Innovation, Financial Instruments, and Big Data* (s. 31-43). Academic Press. doi:10.1016/B978-0-12-802117-0.00002-3

BRICS-T ÜLKELERİNDE ENFLASYONUN GENÇ KADIN İŞSİZLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ (2000-2019) ¹

Kerem ÖZEN²

Cemalettin LEVENT³

Öz

İktisat literatüründe önemli makroekonomik sorunlarından birinin de işsizlik olduğu bilinmektedir. Üretim sürecindeki aktifliğiyle yapacağı katkılar düşünüldüğünde genç nüfusun işsizlik konusunda odaklanması gereken temel bir konu olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle literatürde çok sayıda bu konu ile ilgili çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak karşılaştırmalı ülke analizi açısından yapılan çalışmalar oldukça az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Türkiye) ülkelerinde enflasyonun genç kadın işsizliği üzerindeki etkileri incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada panel veri analiz yöntemi uygulanmıştır. Çalışma için 2000-2019 dönemini kapsayan veriler OECD STAT' tan temin edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre enflasyondan genç kadın işsizliğine doğru %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunurken genç kadın işsizliğinden enflasyon değişkenine doğru herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanılmamıştır. Bu bağlamda enflasyondan genç kadın işsizliğine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Kadın İşsizliği, BRICS-T

Jel Kodları: A10, A14

THE EFFECT OF INFLATION ON UNEMPLOYMENT OF YOUTH WOMEN IN BRICS-T COUNTRIES (2000-2019)

Abstract

It is known in the economics literature that one of the important macroeconomic problems is unemployment. Considering the contribution it will make with its activeness in the production process, it is thought that the young population is a basic issue that should be focused on unemployment. For this reason, there are many studies on this subject in the literature. However, it is seen that there are very few comparative studies in terms of country groups. Inflation and youth unemployment have become very important problems for almost all developing and developed countries. To experience these problems deeply and find solutions, each country applies different policies according to its structure. However, it is almost impossible to find solutions to both inflation and unemployment problems together. There is an inverse relationship between inflation and

¹ Çalışma 1. Uluslararası Artuklu İktisadi İdari ve Siyasi Bilimler Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, keremozen5@gmail.com. Orcid ID: 0000-0003-2264-2787

³ Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE, İktisat ABD, cemalettin_65@hotmail.com. Orcid ID: 0000-0001-7147-1027

Atıf: Özen, K., Levent, C. (2022). BRICS-T ülkelerinde enflasyonun genç kadın işsizliği üzerine etkisi (2000-2019). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(13). 74-89

unemployment. Generally speaking, this inverse relationship between two variables is analyzed with the Phillips curve. On the other hand, it is seen that the relationship between the variables is low when inflation is high, and unemployment is high when inflation is low. The recent increase in young female unemployment has become a very important economic problem. It is known that this increase also causes economic and social problems. In this context, it is aimed to examine the effects of inflation on youth unemployment in BRICS-T (Brazil, Russia, India, China, South Africa, Turkey) countries. In the study, data between the years 2000-2019 was used, and the data obtained were obtained from WORD BANK and OECD STAT. According to the data obtained as a result of the analysis, although there was a statistically significant causality finding at the level of 1% from inflation to unemployment of young women, no causality finding was found from unemployment of young women to the inflation variable. In this context, it can be said that there is a one-way causality relationship between inflation and unemployment of young women.

Keywords: Inflation, Women's Unemployment, BRICS-T

Jel Classification: A10, A14

GİRİŞ

İşsizlik ve enflasyon gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde önemli ekonomik sorunların başında yer almaktadır. Bu sebepten dolayı ekonominin sürekliliğinin sağlanmasında istihdama teşvik edici fiyat istikrarlarına yönelik politikalar uygulanmaktadır. Fakat işsizlik ve enflasyon arasındaki ters yönlü ilişkiden dolayı bu politikalar zaman zaman birbiri ile çatışmaktadır. Çoğu defa işsizliği düşürmeye yönelik olan politikalar enflasyonu arttırmaktadır. Tam tersi durumlarda da enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan politikalarda talebi kısmaktan dolayı işsizliği arttırdığı görülmektedir. İşsizlik ve enflasyonun ters yönlü bir ilişkiye sahip olması Philips eğrisi olarak adlandırılmaktadır. Enflasyon ve işsizlik değişkenlerinde ortaya çıkan gelişmeler ihracat, tasarruf ve yatırım gibi göstergeler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Enflasyon artışı bireylerin satın alma gücünün düşmesinin yanında aynı zamanda refah seviyesinin düşmesine sebep olmaktadır. Aynı zamanda işsizliğin yüksek olması bireylerin gittikçe iş arama kriterlerinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı enflasyon ve işsizlik oranlarının düşürülmesine yönelik para ve maliye politikaları genişletilmiştir. (Eygü, 2018; 97) Ancak Phillips eğrisinin varlığından dolayı bu amaçlara pek ulaşılamamıştır. Geçmişe doğru bakıldığında 1970'li yılların başında meydana gelen gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen işsizliğin artmasıyla bugün hemen hemen tüm dünyada etkili olmaya başlayan bir küresel durum olmaya başlamıştır. ILO' (Dünya Sağlık Örgütü) nun açıklamalarına göre bugün dünya üzerinde 15 yaşından büyük 188 milyon işsiz bireyin varlığından söz etmektedir. Türkiye' de ise 2019 yılı baz alınarak 15 yaş üstü yaklaşık olarak 5 milyon işsiz bireyin olduğu açıklanmaktadır (TÜİK, 2020). 2008 Küresel krizin başlamasıyla dünyadaki çoğu ülkede işsizlik oranlarının arttığı görülmüştür. Geçmişe yönelik işsizlik artışlarının sebeplerine bakıldığında hükümetlerin uygulamış olduğu ekonomik politikalar olduğu görülmektedir. Hükümetler tarafından uygulanan politikalar dünya üzerinde serbest piyasa ekonomisinin daha da yaygınlaşmasına sebep

olmuştur. Hükümetler uyguladıkları politikaların ülke ekonomisini büyüterek istihdamı artıracağını öne sürmüşlerdir. (Şahin, 2018; 64)

Bir ülkede genç nüfus sayısı ne kadar fazla ise ülke dinamik ve üretici bir potansiyele sahiptir demektir. Ülke ekonomisinin kalkınmasında dinamik ve üretici bir potansiyelin çok önemli motive edici bir güce sahip olduğu söylenilebilir.

Dinamik ve öğretici bir nüfus her zaman ülke ekonomisini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Bundan dolayı genç işgücü bir ülkenin kalkınmasında oldukça önemli olduğu söylenilebilir. Ceterus paribus varsayımı gereği genç nüfus sayısı fazla olan ülkenin diğer ülkelere göre avantajlı olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda genç nüfus ülke için potansiyel bir güçtür. Bu bağlamda bu çalışmada enflasyonun genç kadın işsizliği üzerindeki etkileri araştırılarak BRISC-T ülke gurupları üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada ele alınan BRICS-T ülkeleri konu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların daha az olduğundan ve gelişmiş ülkeler kategorisinden olmalarından ötürü çalışmada BRICS-T ülke grubu ele alınmıştır.

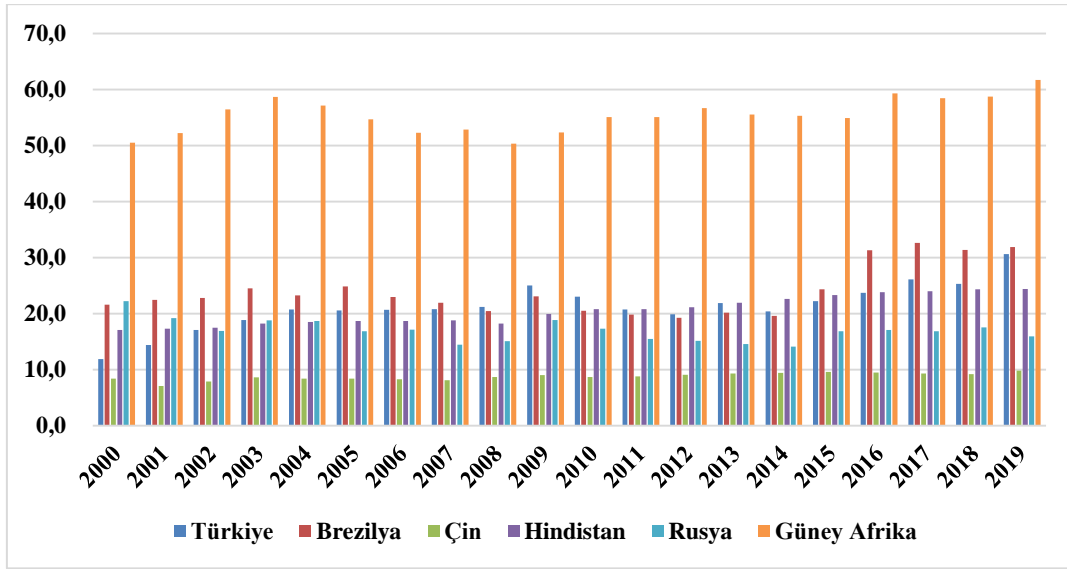
1. GENÇ İŞSİZLİK VE ENFLASYON

Dünya bankasından alınan Dünya işsizlik verilerine bakıldığında genç işsizlik oranlarının toplam işsizlik oranlarının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Bundan dolayı genç işsizlik oranlarında meydana gelen herhangi bir azalma toplam işsizlik oranlarında da azalmaya sebep olacağı düşünülmektedir. Genç işsizlik oranlarının düşürülmesi için öncelikle genç işsizliğe sebep olan faktörlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında genç işsizliğe sebep olan birden fazla faktörün olduğu görülmektedir. İşgücü piyasalarının yapısal özellikleri, makro faktörler, mikro faktörler gibi faktörler genç işsizliğini etkileyen faktörler arasında sayılabilir. Ekonominin durgun olduğu dönemlerde veya ekonomik kriz dönemlerinde bu dönemden olumsuz etkilenen işverenler bu süreçten sonra toparlanabilmesi adına daha az tecrübeye sahip olan gençleri işten çıkarma durumunda kalmaktadır. Bundan dolayı konjonktürel işsizliğin genç işsizlik üzerinde önemli bir yerinin olabileceği düşünülmektedir. Öte yandan konjonktürel işsizlik kavramı hemen hemen toplumun geneli üzerinde etkili olmasına rağmen genç işsizler üzerindeki etkisi daha da büyüktür. Aynı zaman da yapısal işsizlik genç işsizliğe sebep olan bir diğer faktördür. Bir ülkede beşeri sermayenin eksik kalması genç işsizlerin istihdam alanının daha da daralmasına sebep olmaktadır. Genç işsizlik üzerinde etkili olan mikro faktörler şöyle sıralanabilir; gençlerin beceri ve tecrübeye sahip olmaması, gençlerin çalışma eğilimleri, gençlerin ilk kez iş hayatına atılması, etnik köken vb. (Güvenoğlu ve Bayır, 2020; 22).

2019 yılı itibari ile genç işsizlerin oranı 13,6 olarak ILO tarafından belirlenmiştir. Bu oran aynı zamanda genel işsizlik oranının üç katı olduğu söylenilebilir. Genç işsizliğin bu kadar yüksek olması gençleri bazı sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Bu bağlamda gençler kalitesi daha düşük işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Aynı zamanda okuldan işe geçiş sürecinde gençler artan

işgücü piyasasından kopmayla yüz yüze kalmıştır (Elder and Kring, 2016:5). Genç işsizlerin çalışma olanakları bulması yetişkinlere göre daha düşük olduğu için genç işsizlik ekonomik dalgalanmalar ve krizlerde daha çabuk etkilenmektedirler. Sadece gençlerin yükseköğretime başlamasıyla gençlerin işsizlik sorununu ortadan kalkmamaktadır. Dünya genelinde son yıllarda genç işsizlik oranlarına bakıldığında gençlerin hayatlarının çoğunun eğitimle geçirdiğini görebilmekteyiz. Bu durumda gençlerin işgücüne katılım oranları oldukça düşmüş olacaktır. Ancak bunların yanında gençleri asıl işgücü piyasasından eden temel sorun güvencesizlik olmuştur. Genç işsizliğin giderek artması ve istihdam alanlarının daralması gençleri gelişen ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru beyin göçü yaşamasına sebep olmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 1994:196).

Şekil-1: BRICS-T Ülkelerinde Genç Kadın İşsizliği (2000-2019)

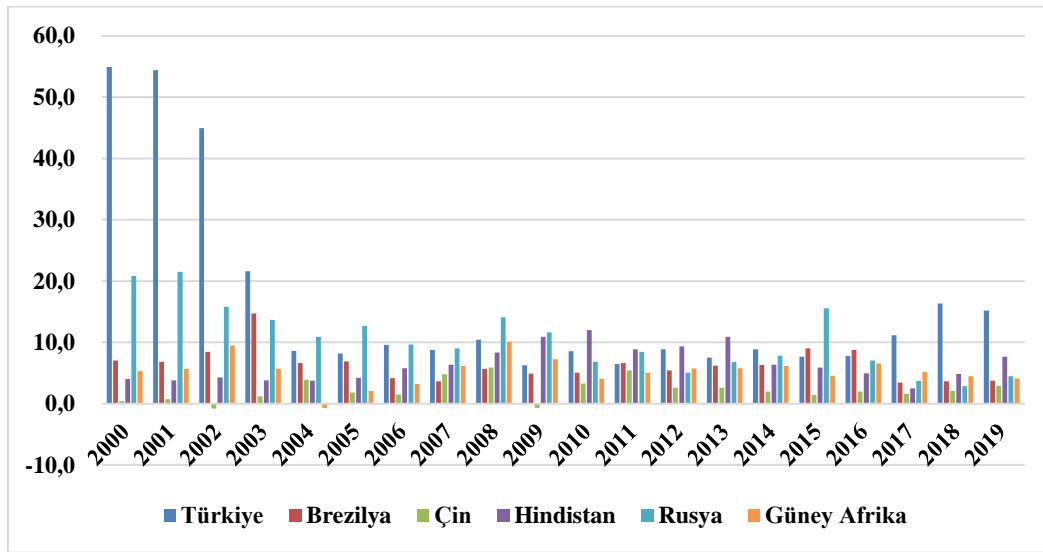
Kaynak: OECD STAT

Şekil 1’ de BRICS-T ülkelerindeki genç kadın işsizlik ait yüzdeler gösterilmiştir. Şekil 1’ deki verilere bakıldığında 2000-2019 yılları arasında yıllar itibari ile genç kadın işsizliğin en yüksek olduğu ülke Güney Afrika olduğu görülmektedir. Güney Afrika’nın ilgili yıllarda genç kadın işsizliğinin en yüksek olduğu yıl %61,7 olarak 2019 yılı olmuştur. Bu bağlamda Güney Afrika ülkesinde işgücü piyasasının oldukça dar bir yapıda ve genel gelişmişlik düzeyinin ise düşük olduğu söylenebilir. Genç kadın işsizliğin en düşük olduğu sırasıyla Çin, Rusya, Türkiye ülkelerinde ise durum tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç kadın işsizliğin en düşük olduğu ülkeye baktığımızda ise %8,1 ile Çin olduğu tablodaki istatistik verilerden görülmektedir. Genç kadın işsizliğin az olduğu bu ülkelerde gelişmişlik seviyelerinin oldukça yüksek olduğu ve iş gücü piyasasında gençlerin aktif olarak rol aldığı görülmektedir. BRICS-T ülke grubundaki gelişmişlik düzeylerine bakıldığında gelişmişlik seviyeleri ile genç istihdam alanlarının paralel bir şekilde arttığı söylenebilir. Çünkü gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde genç işsizlik oranlarının oldukça düşük

çıkmasına rağmen gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde bu oranın çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Enflasyon kavramına baktığımızda iktisat literatüründe çeşitli tanımlarına rastlamak mümkündür. Ama genel kabul görmüş tanımı ile enflasyon; fiyatlar da gördüğümüz seviyelerin meydana getirdiği devamlı artışlar olarak gösterilmektedir. Enflasyon'u değerlendirdiğimizde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta fiyat artışı ile enflasyon arasındaki farkın birbirinden ayrılmasıdır. Aslında bazı malların fiyatlarının sürekli artması enflasyon olarak tanımlanamaz. Meydana gelen fiyat artışlarının enflasyon olarak kabul edilebilmesi için; fiyat artışlarındaki hareketlilik mal ve hizmet fiyatlarına yansımalıdır, fiyat artışları süreklilik arz etmektedir, fiyat artışları ekonomi piyasasında etki yaratıcı bir şekilde olmalıdır. Fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen minimal değişimler enflasyon olarak nitelendirilemez. Enflasyon oranı ve fiyatlar genel seviyesi fiyat endeksiyle ölçülmektedir. Aynı zamanda belirlenen bir mal sepetinin fiyat endeksinde cari yıl fiyatlarının tekrar aynı sepetin gösterdiği oranlarını temel bir yıldaki fiyatlarını göstermektedir. Alban Williams Phillips tarafından oluşturulan Phillips Eğrisi bu gibi temel sorunların çözümü için ele alınan çalışmaların başında gelmektedir. Toplam arz ile toplam talep arasındaki fiyat düzeyi ve istihdam ilişkisini ele alarak bu eğrinin değişkenler arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil- 2: BRICS-T Ülkelerinde Enflasyon Oranları

Kaynak: OECD STAT

Şekil 2' de BRICS-T ülkelerindeki enflasyonun 2000-2019 yılları arasındaki seyri gösterilmiştir. Şekil 2' deki verilere bakıldığında 2000-2019 yılları arasında yıllar itibari ile enflasyon oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye olduğu görülmektedir. Türkiye' de 2000'li yıllarda enflasyon oranlarının çok yüksek olduğu ancak yıllar itibari ile gerçekleşen düşüşün ardından günümüz şartlarında yine yükseliş eğilimine geçtiğini görebilmekteyiz. Türkiye' de ilgili yıllarda enflasyonun en yüksek olduğu yıl %54,9 olarak 2000 yılı olmuştur. Bu bağlamda ilgili yıllarda satın alma gücünde

meydana gelen azalışlar kriz ortamının varlığını ifade etmektedir. Güney Afrika ve Çin'in enflasyon yüzdelerine bakıldığında Güney Afrika 2004 yılında %-0.1 olarak enflasyonun en az olduğu dönem olmuştur. Söz konusu enflasyonist ortamda Philips eğrisinin ortaya koymuş olduğu iki değişken arasındaki ters ilişkiden ötürü genel işsizliğin aynı zaman da genç işsizlik oranlarının azalma eğilimine geçeceği söylenebilmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Genç kadın işsizliği ile ilgili literatürde ele alınmış çalışmaların derlemesinden oluşan literatür özeti yazılmıştır.

Şahin (2019) çalışmasında Türkiye'de işsizlik ve enflasyon değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini analiz ederek Phillips eğrisinin geçerliliğini sınımayı amaçlamıştır. Bu amaçla, 2005,01- 2018,04 dönemine ait aylık verileri kullanmıştır. Analiz yöntemi olarak Johansen Eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerini uygulamıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre Türkiye ekonomisinde enflasyon ve işsizlik değişkenleri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Varyans ayrıştırmasından çıkan bulgular da analiz sonuçları ile uyumlu bir şekilde çıkmıştır. Öte yandan benzer bir çalışma olan Tüleykan (2019) çalışmasında asgari ücret artışının enflasyon ve işsizlikle olan ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, 1988 – 2018 dönemleri için altı aylık veriler kullanılarak ekonometrik analiz yapmıştır. Analiz yöntemi olarak Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) yöntemini kullanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen sonuçlara göre kısa dönemde TÜFE'deki değişimin %31'i asgari ücret artışından kaynaklanmasına rağmen uzun dönemde bu oran %43 olarak çıkmıştır. Öte yandan kısa dönemde TÜFE'deki değişimin %1,5'i işsizlik oranından kaynaklanmasına rağmen bu oran uzun dönemde %3,2 olmuştur. Genel olarak asgari ücret artış oranının ve işsizlik oranının TÜFE üzerine etkilerinin kısa dönemden uzun döneme gidildikçe artış gösterdiği görülmüştür. Polat (2019) çalışmasında Türkiye'de Düzey-2 bölgeleri için işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda 2008-2017 yılları arası veriler kullanılarak ekonometrik analiz yapılmıştır. Yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan verilere göre işsizlik ve enflasyon arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Topçu ve Biçimveren (2020) çalışmalarında Türkiye ekonomisindeki genç işsizliğin dinamiklerini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla İBBS-2 düzeyine göre 2014-2019 döneminde 26 bölgede genç işsizler üzerinde etkili olan dinamik etkenlerin ve bu etkenlerin cinsiyete göre farklılık yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Çalışma ile kişi başına düşen gelir değişkeninin toplam genç işsizliğin yanında cinsiyete göre genç işsizlik üzerinde de negatif etkiler meydana getirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ülke içinde yaşanan göçün genç işsizlik üzerinde pozitif etkisinin olduğunu saptamışlardır. İşsizlik üzerinde etkili olan faktörler adı altında ele alınan bir diğer çalışma ise Güvenoğlu ve Bayır (2020) beraber yapmış oldukları bir çalışmadır. Çalışmada genç işsizler üzerinde etkili olan faktörleri incelemeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla gelişmekte olan ve gelişen 55 ülkede genç işsizlik üzerinde etkili olan makroekonomik değişkenler üzerinde araştırma yapmışlardır.

Çalışmada 2002-2019 dönemine ait veriler kullanılarak regresyon yöntemi kullanılmışlardır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre enflasyon, ekonomik büyüme ve kamu harcamalarındaki artışın genç işsizlik üzerinde olumlu etkiler yarattığını saptamışlardır. Öte yandan dışa açıklığın genç işsizliği daha da arttırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda nüfus ve doğrudan yabancı yatırımlar genç işsizlik oranlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir sonuç saptanmamıştır. Ulukan (2020) çalışmasında ana akım iktisat anlayışının ve IMF, AB, OECD, gibi kuruluşların işsizliği azaltma politikaları ve stratejileri eleştirel olarak analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda TÜİK hane halkı işgücü istatistikleri verileri kullanılmıştır. Çalışmada teorik olarak inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda işsizliği ortadan kaldırmak için ortaya atılan geçici işlerin işsizliği ortadan kaldırmaktan çok işsizlik sorununu daha da kalıcı hale getirdiklerini öne sürmüşlerdir. Aynı zamanda esnek çalışma biçimi gençlerin daha da yoksullaşmasına sebep olmuştur. İşsizlik üzerinde etkili olan faktörler dışında literatürde işsizlik enflasyon adı altında çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalardan biri de Özer'in (2020) yapmış olduğu çalışmadır. Özer çalışmasında Türkiye'de 2006-2017 yılların da enflasyon ve işsizlik oranları arasındaki uzun dönemli etkileşimi incelemeyi amaçlamıştır. Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkinin varlığını tespit etmek amacıyla eş bütünleşme testi ile analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre uzun dönem analizinde işsizliğin enflasyon üzerinde etkisinin olmasına rağmen enflasyonun işsizlik üzerinde herhangi bir etkisi saptanmamıştır. Bu durumda 1 birimlik artışın işsizlik oranında meydana gelmesiyle uzun dönemde enflasyon oranında yaklaşık olarak 0.23 birimlik azalmaya sebep olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Enflasyon ve işsizlik değişkenlerini ele alan bir diğer çalışma ise Ekiz ve Özel (2020) birlikte hazırlamış olduğu çalışmadır. Çalışmalarında Türkiye'deki genç işsizliğini etkileyen sosyal ve ekonomik unsurları ele almışlardır. Bu amaçla 2009- 2019 dönemine ait veriler kullanılarak en küçük kareler (EKK) yöntemini uygulamışlardır. Analiz sonucuna göre çalışmada ele alınan Türkiye ekonomisi çerçevesinde ithalat, ihracat, enflasyon gibi faktörlerin genç işsizliği negatif yönde etkilemesine rağmen gençlerde doğurganlık oranı, okuryazarlık oranı gibi faktörler genç işsizlik üzerinde pozitif yönde etkiler yarattığı bulgusuna ulaşmışlardır. Sköld ve Tesfay (2020) çalışmalarında Phillips eğrisinin nasıl görüldüğünü araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla seçilen değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla bir dağılım grafiği oluşturmak için excel'de gerçekleştirilen regresyonlar üzerine kurulmuştur. Aynı zaman da bir Phillips eğrisi oluşturmak ve seçilen 1996-2019 zaman serisi sırasında İsveç'te doğru olup olmadığını belirtmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada regresyon analiz yöntemi uygulanmıştır. William Phillips teorisini kanıtlayan yürütülen regresyonlarda nedensellik Phillips eğrisi üzerine inşa edilen eğrinin arkasına gizlenmiştir. Phillips eğrisi, para politikası yapıcılar için tahmin yöntemi olarak kullanmışlardır. Behera ve Mishra (2016) çalışmalarında BRICS ülkeleri bağlamında enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada 1980 ile 2012 dönemini kapsayan zaman serisi verileri kullanılmıştır. Araştırmanın ampirik bulguları enflasyon ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin olduğunu sadece Çin ve Güney Afrika da %5 önem düzeyinde bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Hindistan

bağlamında ekonomik büyüme ve enflasyon arasında tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

3. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK MODEL

3.1. Veri Seti

Bu çalışmada bulunan veriler, 2000-2019 dönemi için OECD STAT tarafından sunulan istatistiklerden derlenmiştir. Bu çalışmadaki veri seti, BRICS-T ülkelerinde bulunan verilerden oluşmaktadır. Bu çalışmada genç kadın işsizliği ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Değişkenler, değişkenlerin tanımları ve kaynakları Tablo 1’de ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımı

Değişkenlerin Adı	Değişkenlerin Tanımı	Kaynak
GKİ	Genç Kadın İşsizliği (%)	OECD
ENF	Yıllık Enflasyon (%)	OECD

Çalışmada kullanılan serilere ait tanımlayıcı istatistikler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Değer	Minimum	Maksimum
İd	120	3.5	1.714986	1	6
GKİ	120	24.4675	14.99948	7.1	61.7
ENF	120	7.84	8.22774	-.8	54.9

3.2. Ekonometrik Yöntem

3.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Panel veri analizi ile ilgili yapılan ekonometrik uygulamalarda birim kökün varlığını test edebilmek için yatay kesit bağımlılığı test edilmesi gerekir. Bu bağlamda panel veri setinde yer alan yatay kesit bağımlılığının varlığı kabul edilmezse 1. nesil birim kök testleri kullanılır. Ancak panelde yatay kesit bağımlılığının varlığı kabul ediliyorsa bu durumda 2. nesil birim kök testlerinin uygulanması önem arz edecektir (Çınar, 210: 594). Yatay kesit bağımlılığı, ülkelerin herhangi birinde meydana gelen bir olumlu ya da olumsuz şokun diğer ülkeleri de etkilemesini ifade etmektedir (İnançlı, Altıntaş ve İnal, 2016: 41).

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığı analiz etmek için birtakım testler bulunmaktadır. Bu testler, Breusch ve Pagan (1980) CDLM1, Pesaran ve ark. (2008) testleri olarak ifade edilmektedir. Breusch ve Pagan (1980) CDLM1 testi T>N durumunda

kullanılmaktadır (Altıntaş ve Alancıoğlu, 2020: 268). Bu testin hipotezler aşağıda sunulmuştur:

$$H_0 = \text{Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır}$$

$$H_1 = \text{Yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.}$$

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (1)$$

Yukarıda verilen eşitlik 'de $\hat{\rho}$ en küçük kareler hata terimlerinin ardışık korelasyonunun örneklem tahmini, T yatay kesit boyutu ve N gözlem sayısını ifade etmektedir. Bununla birlikte LM testide, sıfır hipotezi yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğu anlamına gelmektedir. Pesaran (2008), bu duruma başka bir seçenek olarak aşağıdaki eşitlikte ifade edilen CD test istatistiği önerisinde bulunmuştur.

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{ij}}{\sqrt{w_{ij}^2}} \quad (2)$$

Yukarıdaki eşitlikte LM_{adj} testi büyük N ve sonlu T panellerindeki sapmaları düzeltmektedir. Buradan ulaşılabilecek olan test istatistiği, asimtotik olarak standart normal dağılım ifade etmektedir (Pesaran, vd. 2008; 97). Testin hipotezleri:

$$H_0 = \text{Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır}$$

$$H_1 = \text{Yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.}$$

Pesaran (2008) test sonucunda bulunan olasılık değeri 0.05'ten küçük ise, %5 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezi reddedilmekte ve paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu anlaşılmaktadır (Altıntaş ve Mercan, 2015: 359).

3.2.2. Panel Birim Kök

Panel veri analizinde birim kök testlerinde ilk olarak yatay kesit birimler arasında bir ilişkinin var olup olmadığına bakılmalıdır. Aşağıdaki denklemde Pesaran testinde yatay kesit bağımlılığı gidermek için standart ADF regresyonuna değişkenlerin gecikmeli yatay kesit ortalamaları ve serilerin birinci farkları eklenerek hesaplanmıştır.

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + e_{it} \quad (3)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (4)$$

Yukarıdaki eşitlikte \bar{y}_t tüm yatay kesit birimlerin t dönemindeki ortalamasını ifade etmektedir. Denklem ile CADF regresyonu tahmin edildikten sonra Im, Pesaran ve Shin

(2003)(IPS) tarafından geliştirilen t istatistiğinin yatay kesit bağımlılığı içerecek şekilde genişletilmiş formu kullanılarak CIPS (CrossSectionally Im-Pesaran-Shin) istatistiği hesaplanabilir (Bektaş, 2017: 60).

$$CIPS = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (5)$$

CIPS istatistik değeri asimptotik olmayıp, kritik değerler Pesaran (2007) tarafından verilmiştir. CIPS istatistik değeri(t istatistiği), kritik değerden büyük olması halinde serilerin durağan olduğu sonucuna varılmaktadır.

3.2.3. Panel Eş Bütünleşme

Panel eş bütünleşme testlerinden Westerlund (2007) testidir. Bu test, iki ya da daha fazla değişken arasında eş bütünleşme ilişkisinin test edilebilmesi için hata düzeltme modeline dayanan bir eş bütünleşme testi olarak bilinir. Dolayısıyla Westerlund (2007) testi, zaman serileri için geliştirilen Banerjee, Dolado ve Mestre (1998) eş bütünleşme testinin panel veri için genişletilmiş şeklidir (Keskin ve Aksoy, 2019: 8). Test istatistiklerinin oluşturulması amacıyla Westerlund (2007) tarafından verilen alternatif yaklaşımlardan biri aşağıdaki eşitlik de sunulmuştur.

$$\Delta y_{it} = \delta'_i d_t + \alpha_i y_{i,t-j} + \lambda'_i x_{i,t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \gamma_{ij} \Delta x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{p_i} \alpha_{ij} \Delta y_{i,t-j} + e_{it} \quad (6)$$

Bu testte tüm serilerin aynı dereceden ve birinci farkı alındığında, durağan olduğu varsayılmıştır.

Grup ortalama test istatistikleri olan G_α ve G_τ değerlerinin hesaplanmasında her bir kesit için hata düzeltme modelinin tahmin edilmelidir. Grup ortalama test istatistikleri aşağıda sunulmuştur,

$$G_\alpha = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{T \hat{\alpha}_i}{\hat{\alpha}_i(1)} G_\tau = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\hat{\alpha}_i}{SE(\hat{\alpha}_i)} \quad (7)$$

Grup istatistiklerine yönelik hipotezler aşağıda sunulmuştur.

$$H_0 = \alpha_i = \text{eş bütünleşme ilişkisi yoktur.}$$

$$H_1 = \alpha_i < \text{en az bir eş bütünleşme ilişkisi vardır.}$$

Son adımda, panel eş bütünleşme istatistikleri aşağıdaki gibi elde edilmektedir:

$$P_\alpha = T \hat{\alpha} P_\tau = \frac{\hat{\alpha}}{SE(\hat{\alpha})} \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitlikte α_i 'in yarı parametrik karnel tahmincisi $\hat{\alpha}_i$ ve $\hat{\alpha}_i$ 'nin standart hatası ise $SE(\hat{\alpha}_i)$ ile ifade edilmiştir.

Panel eş bütünleşme testlerinden bir diğeri de Pedroni testidir. Pedroni 1997, 1999, 2000 ve 2004 yıllarında eş bütünleşme analizlerinde hetorejenliğe izin veren birkaç test önerisi ileri süren panel eş bütünleşme testlerinden biridir. Pedroni eşbütünleşme testi, eş bütünleşme vektöründeki heterojenliğe izin vermektedir. Dolayısıyla Pedroni panel eş bütünleşme testi, sadece dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasında farklı olmasına izin vermekle beraber alternatif hipotez altında eş bütünsel vektörün kesitler arasında farklı olmasını sağlamaktadır (Gülmez ve Yardımcıoğlu, 2012: 345).

3.2.4. Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik

Nedensellik; herhangi bir zaman serisinin başka bir zaman serisi tahmininde etkisinin olup olmadığını istatistiksel olarak ortaya koymasıdır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi zaman boyutunun kesit boyutundan ve/veya küçük olması durumlarına rağmen etkin sonuçlar verebilen bir test olduğu için bu çalışmada Dumitrescu ve Hurlin nedensellik testi uygulanmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) çalışmasında panel veri çerçevesinde ülkeler için söz konusu olan ülkeler için nedensellik ilişkisinin farklı ülkeler için de geçerli olduğu varsayılmıştır. Durağan halde olan x ve y değerlerinin ifade edildiği model denklem 9'da gösterilmiştir Dumitrescu ve Hurlin, 2012:1457):

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^k Y_i^{(k)} Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} X_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t} \quad (9)$$

Denklem 9' da görüldüğü gibi x değişkeninin y değişkeninin sebebi olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Aynı zamanda nedensellik ilişkisi bir F testi temelinde H_0 hipotezi kullanılarak test edilebilmektedir. Bu bağlamda H_0 hipotezi reddedildiği zaman, değişkenler yer değiştirilir ve nedenselliğin yönü değiştirerek çift yönlü nedensellik ilişkisi gözlenebilir (Lopez ve Weber, 2017: 2).

3.3. Ekonometrik Model

Ekonometrik analizlerde kullanılacak modelin matematiksel fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$GKI = f(ENF) \quad (10)$$

Denklem (10)'dan hareketle tahmin edilecek ekonometrik model şu şekilde ifade edilebilir:

$$GKI_{it} = \beta_0 + \beta_1 ENF_{it} + u_{it} \quad (11)$$

Denklem (11)'de yer alan modelde, β_0 katsayısı sabiti, açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olarak meydana gelen GİK emisyonunu ifade etmektedir. β_1 ve β_2 tahmin edilecek parametreleri;

GİK bağımlı değişkeni ekonomik büyümeyi ENF ise Enflasyon bağımsız değişkenlerini temsil etmektedir. u ise hata terimini ifade etmektedir. Aynı zamanda i, panel verinin yatay kesit boyutunu, t ise zaman boyutunu göstermektedir.

3.4. Ekonometrik Bulgular

Çalışmada yer alan Genç Kadın İşsizliği ve Enflasyon değişkenlerine ait yatay kesit bağımlılığını ortaya koyan test sonuçları Tablo 3'te detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 3: Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Değişken	CD-Test	P-Değer	Ortalama Ortak T	Ortalama P	Ortalama Abs(P)
GKİ	33.1	0.000	6.00	0.98	0.98
ENF	17.803	0.000	6.00	0.53	0.53

Peseran test sonucunda elde edilen verilere bakıldığında olasılık (p) değerlerinin %1 düzeyinde anlamlı çıktığı için H_0 =yatay kesit bağımlılığı yoktur hipotezi reddedilmektedir. Bundan dolayı verilerde yatay kesit bağımlılığının olmasından dolayı yeni (ikinci) nesil birim kök testleri uygulanabilmektedir.

Tablo 4: CADF Birim Kök Testi

Değişken	CADF	
	Z [t-bar]	P-Değer
Düzeyde		
Genç Kadın İşsizliği	-1.365	0.243
Enflasyon Oranı	-2.023	0.807
Birinci Fark		
Genç Kadın İşsizliği	-3.918***	0.000
Enflasyon Oranı	-3.909***	0.000

***, **, * , sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiki önem düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 4'te BRICS-T ülkeleri için CADF birim kök test sonuçlarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre düzey değerinde verilere bakıldığında CADF testine göre tüm değişkenlerin prob. Değerlerine bakıldığında değişkenlerin düzeyde birim kök içerdikleri ve durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Serilerin birini farkı alındıktan sonra uygulanan CADF test sonuçlarına bakıldığında ise; değişkenlerin %1 düzeyinde anlamlı çıktıkları görülmüştür. Bu durumda CADF testine göre serilerin birinci farkından sonra serilerin birim kök taşımadığı ve durağan hale geldiklerini göstermiştir.

Tablo 5: BRICS-T Ülkeleri İçin Westurlund (2007) Eş Bütünleşme Testi

Genç Kadın İşsizliği- Enflasyon Oranı		
	İstatistik	P-Değeri
Westurlund Grup İstatistiği G_t	-3.882	0.000
Westurlund Grup İstatistiği P_t	-6.997	0.000
Westurlund Panel İstatistiği G_a	-11.673	0.000
Westurlund Panel İstatistiği P_a	-10.252	0.000

Tablo 5'te BRICS-T ülkeleri için westerlund (2007) eş bütünleşme test sonuçları verilmiştir. Test sonuçlarını bakıldığında genç kadın işsizliği değişkeninin enflasyon oranı değişkeni ile arasındaki eş bütünleşme ilişkilerine bakılmıştır. Analiz sonucunda genç kadın işsizliği değişkeni enflasyon oranı değişkeni ile eş bütünleşik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda katsayılar negatif ve hem westurlund grup istatistikleri hem de westurlund panel istatistikleri olasılık değerleri ($p < 0.01$) göre %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır.

Tablo 6: Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi

Sfır hipotezi:	W-Stat	Zbar-Stat	Prob.
Enflasyondan Genç Kadın İşsizliğine Nedensellik vardır.	1.8846	1.5321	0.0058*
Genç Kadın İşsizliğinden Enflasyona Nedensellik Yoktur.	0.5060	-0.8556	0.4333

* , sırasıyla %1 istatistiki önem düzeylerini ifade etmektedir.

Not1: Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi için Stata komutu ‘‘xtgcause’’ kullanılmıştır.

Not2: Panelde yatay kesit bağımlılığının saptanması nedeniyle tahmin işleminde **bootstrap** seçeneği kullanılmıştır. Bootstrap replikasyon sayısı 100 olarak belirlenmiştir.

Not3: Gecikme uzunluğunun seçimi akeike Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir.

Bu çalışmada düzeyde durağan çıkan verilere Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur. Tabloya göre Enflasyondan genç kadın işsizliğine doğru olan nedensellik ilişkisinin tahmininde kullanılan W-bar (1,8846) ve Z-bar Stat (1,5321) test değerleri istatistiki olarak %1 düzeyinde anlamlı bulunulmuştur. Ancak diğer taraftan genç kadın işsizliğinden enflasyon değişkenine doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi bulgusuna ulaşılamamıştır (anlamsız prob. Değerleri, 0,4333).

SONUÇ

Enflasyon ve işsizlik konuları günümüzde her gelişmiş ülkenin üzerinde durulan önemli konular olmuştur. İşsizlik ve enflasyonun sadece ekonomik etkileri değil bunların yanında birden fazla sosyal etkileri de meydana gelmiştir. İşsizliğin var olduğu bir ekonomi de hiçbir zaman üretim düzeyi potansiyel seviyenin üzerine çıkamaz. Çünkü işsizlik dönemlerinde emek tamamen üretime dâhil edilemez. Bundan dolayı işsizliğin olduğu bir ortamda refah kaybı meydana gelir ve bu da ekonomik daralma sebep olmaktadır. Bunun yanında işsizliğin sosyal etkileri olarak kişilerin psikolojilerinin bozulması, suç işlemeye yönelmeleri gibi durumlar kişilerin huzurunu da bozmaktadır. Enflasyon kavramı ise gelir dağılımındaki adaleti bozmaktadır. Aynı zaman da enflasyon ekonomi ortamında belirsizliklere sebep olduğu için faizlerin yükselmesine ve yatırım harcamaların ise düşmesine sebep olmaktadır. Öte yandan enflasyonun bir diğer etkisi yerli malların fiyatlarında yükselme meydana geleceği için ithalat eğilimi artar ve bu da dış ticaret açığının oluşmasına sebep olmaktadır. Enflasyonist dönemlerde satın alma gücünün azalmasından dolayı dolarizasyon sürecinin başlamasına da sebep olmaktadır.

Ekonomik aksaklıkların önüne geçmek için öncelikle enflasyon ve işsizlik gibi problemlerin önüne geçmek gerekmektedir. Ancak bu problemlerin çözümünden sonra ekonomik istikrardan bahsedilebilmektedir. Literatüre yer alan çalışmaların birçoğunda Phillips eğrisinin doğruluğu teyit edilirken bazı çalışmalarda Phillips eğrisini pozitif yönlü olduğunu açıklamaktadırlar. Bu çalışmada ele alınan BRISC-T ülke grupları için yapılan incelemelerde Phillips eğrisinin doğruluğunun söz konusu olduğu görülmektedir. Çalışmada yer alan ülkelerin ve uygulanan ekonometrik yöntemlerin bu sonuç üzerinde farklı sonuçların doğmasına sebep olduğu söylenilebilir. BRICS-T ülke grubundaki gelişmişlik düzeylerine bakıldığında gelişmişlik seviyeleri ile genç istihdam alanlarının paralel bir şekilde arttığı söylenebilir. Çünkü gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde genç işsizlik oranlarının oldukça düşük çıkmasına rağmen gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde bu oranın çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Genç kadın işsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde enflasyonun oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen verilere göre enflasyondan genç kadın işsizliğine %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulgusuna rastlanılmasına rağmen genç kadın işsizliğinden enflasyon değişkenine doğru herhangi bir nedensellik bulgusuna rastlanılamamıştır. Bu bağlamda enflasyon ile genç kadın işsizliği değişkenleri arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir. Eş bütünleşme analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre genç kadın işsizliği değişkeni enflasyon oranı değişkeni ile eş bütünleşik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda katsayılar negatif ve hem westurlund grup istatistikleri hem de westurlund panel istatistikleri olasılık değerleri ($p < 0.01$) göre %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır.

Kaynakça

- Altıntaş, H., Mercan, M.(2015). AR-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Oecd Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eşbütünlüşme Analizi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,70(2), s.359
- Altıntaş, H., Alancioğlu, E.(2020). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Veri Analizi, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), s.268
- Breusch, T.S. Ve Pagan, A.R. (1980) “The Lagrange Multiplier Test And Its Applications To Modelspecification Tests In Econometrics” Review Of Economic Studies, 47(1):239-53.
- Çınar, S. (2010). OECD Ülkelerinde Kişi Başına GSYİH Durağan mı Panel Veri Analizi. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 29 (2), 591-601
- Dimova R.,Elder S And Stephan K., (2016) ‘Labour Market Transitions Of Young Women And Men In The Middle East And North Africa’, Youth Employment Programme Employment Policy Department, International Labour Office • Geneva
- Ekiz M.ve Özel S. (2020), ‘Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:19 Sayı:39 Güz:2020/3 S.1022-1045 Doi: <https://doi.org/10.46928/iticusbe.768646>
- Edvin Sköld & Kaleb Tesfay (2020), ‘The relationship between inflation and unemployment in Sweden’, Christos Papahristodoulou, VT/2020
- Eygü H., ‘ Enflasyon, İşsizlik ve Dış Ticaret Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği (1990-2017), Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 20/2 (2018)
- Güvenoğlu H. Ve Bayir M. (2020) ‘Genç İşsizliği Etkileyen Faktörlere İlişkin Ampirik Bir Analiz’, Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi
- Gülmez, A., Yardımcıoğlu, F.(2012). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünlüşme ve Panel Nedensellik Analizi (1990-2010), Maliye Dergisi, Sayı.162, s.345
- Gujarati, D.N. ‘Temel Ekonometri(Çev. Ü.Şenesen, G.Şenesen)’, İstanbul (2011)
- İnançlı, S., Altıntaş, N., İnal, V.(2016). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: D-8 Örneği, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), s.41
- Kepek Y. Ve Yentürk N. (1994), ‘Türkiye Ekonomisi’ , Remzi Kitap Evi Geliştirilmiş 6. Baskı

- Keskin İbrahim, H., Aksoy, E.(2019). OECD ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Artışı ve İşgücüne Katılım Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Analizi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54(1), s.8
- Jaganath Behera & Alok Kumar Mishra (2016), ‘Inflation And Economic Growth Nexus In Brics: Evidence From Ardl Bound Testing Approach ‘, Asian Journal of Economic Modelling, 2016, 4(1): 1-17
- Özer M. (2020), ‘Türkiye’de Enflasyon Ve İşsizlik Oranları Arasındaki Uzun Dönemli İlişkinin Analizi: Phillips Eğrisine Fourier Yaklaşımı’, Doi:10.30794/Pausbed.560093
- Pesaran, M.H., Ullah, A. Ve Yamagata, T. (2008) “A Bias-Adjusted Lm Test Of Error Cross-Section Independence” Econometrics Journal, 11(1):105-127
- Pesaran, M.H. (2004) “General Diagnostic Tests For Cross Section Dependence In Panels” Cambridge Working Papers In Economics, No:435.
- Şahin E. (2019) ‘Türkiye’de Enflasyon Ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Vektör Hata Düzeltme Modeli İle Analizi’, Mali Çözüm, 29(152), 63 – 75
- Tüleykan H. (2019),’ Asgari Ücret Zammının Enflasyon Ve İşsizlik Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi Türkiye Örneği (1988-2018)’, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi Third Sector Social Economic Review 54/1 (2019) 205-221 Doi: 10.15659/3.Sektor-Sosyal-Ekonomi.19.03.1085
- Topçu M. Ve Biçimveren L. (2020), ‘Türkiye’de Bölgesel Genç İşsizlik: Belirleyiciler Cinsiyete Göre Değişken Mi?’, İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi - Journal Of Economic Policy Researches Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, 2020 E-Issn: 2148-3876
- Ulukan U. (2020),’ Esnek İstihdam Ve Genç İşsizliği: İşsizlik Göstergeleri Üzerinden Bir Tartışma’, Politik Ekonomik Kuram 2020, Cilt 4(1), 1-19
- Yıldırım F. (2019), ‘Panel Birim Kök Testleri İle Enerji Tüketiminin Durağanlığının İncelenmesi’, Yüksek Lisans Tezi

FİNANSAL TUTUM VE DAVRANIŞLARIN DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ: MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Hasan UYGURTÜRK¹

Mustafa FINDIK²

Öz

Finansal tutum ve davranış Türkiye’de ve dünyada birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Yaşanan ekonomik problemler bireylere finansal tutum ve davranış konusunda büyük bir farkındalık düzeyi sağlamaktadır. Parasal konularda yoğun mesai harcayan muhasebe meslek mensuplarının finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi araştırmalara konu olabilmektedir. Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Bartın ilindeki muhasebe meslek mensupları üzerinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında oluşturulan hipotezler t-testi ve ANOVA analizi ile test edilmiştir. Çalışma sonucunda demografik özelliklerin muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışları üzerinde bir farklılaşmaya yol açmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Tutum, Finansal Davranış, Muhasebe Meslek Mensubu, Bartın.

Jel Kodları: M41, G50

EVALUATION OF FINANCIAL ATTITUDES AND BEHAVIORS ACCORDING TO DEMOGRAPHIC FACTORS: A RESEARCH ON ACCOUNTING PROFESSIONALS

Abstract

Financial attitude and behavior has been the subject of many scientific studies in Turkey and in the world. The economic problems experienced provide individuals with a great level of awareness about financial attitude and behavior. Determining the financial behaviors and attitudes of professional accountants who work intensively on monetary issues can be the subject of research. In this study, it is aimed to determine whether the financial attitudes and behaviors of accounting professionals differ according to demographic factors. For this purpose, a survey study was conducted on accountants in the province of Bartın. The hypotheses created within the scope of

* Bu çalışma Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı’nda Mustafa Fındık tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1 Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, E-posta: hasanuygurturk@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9252-0155

2 Bilim Uzmanı, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, E-posta: findikmf@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5597-5820

Atıf: Uygurtürk, H., Fındık., M. (2022). Finansal tutum ve davranışların demografik faktörlere göre değerlendirilmesi: muhasebe meslek mensupları üzerine bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 7(13). 90-104

DOI: 10.54831/vanyuiibfd.1092734

the analysis were tested with t-test and ANOVA analysis. As a result of the study, it has been determined that demographic characteristics do not cause a differentiation on the financial attitudes and behaviors of accounting professionals.

Keywords: Financial Attitude, Financial Behavior, Professional Accountant, Bartın.

Jel Classification: M41, G50

GİRİŞ

Küresel ekonominin büyümesi, teknolojik gelişmeler ve bunların birbirleriyle olan entegrasyonu finansal sistem üzerinde önemli bir etkide bulunmaktadır. Söz konusu etkilerin başında finansal ürün ve hizmetlerde yaşanan çeşitlilik ve karmaşıklık gelmektedir. Böyle bir ortamda finansal kararların zamanında ve doğru bir şekilde verilmesi önemini gittikçe artırmaktadır. Bu noktada kişilerin finansal konulara yönelik bilgi, tutum ve davranışları ön plana çıkmaktadır.

Finansal davranış, para yönetimi ile ilgili herhangi bir insan davranışı olarak tanımlanabilir (Xiao, 2008: 70). Finansal davranış, kişisel finansal yönetim ile ilgilidir. Kişisel finansal yönetim ise, finansal planlama, yönetim ve kontrol faaliyetlerini içeren bireysel düzeyde finansal yönetim kavramının uygulamalarından biridir. Planlama faaliyeti, elde edilen bir gelirin ne için kullanılacağını planlama faaliyetinden oluşurken, yönetim, finansmanı verimli bir şekilde yönetme faaliyetini kapsamaktadır. Kontrol ise finansal yönetimin planlanana/bütçelenene uygun olup olmadığını değerlendirme faaliyeti olarak ifade edilebilir. Sağlıklı bir finansal davranış, kişinin para giriş çıkışlarını, kredileri ve yatırımları yönetmedeki tutumundan anlaşılabilir (Herawati vd., 2018: 30).

Psikoloji literatüründe tutum, “belirli bir varlığı bir dereceye kadar lehte veya aleyhte değerlendirerek ifade edilen psikolojik bir eğilim” olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, finansal tutumlar, önerilen finansal yönetim uygulamalarını bir dereceye kadar kabul etme veya kabul etmeme olarak değerlendirirken ortaya konulan psikolojik eğilim olarak ifade edilebilir. Eagly ve Chaiken (1993) tutumların davranışsal tepkilerle ortaya çıktığını öne sürmüşlerdir. Bu nedenle finansal tutumları, kişisel bir alt sistem değişkeni olarak, finansal davranışları ise yönetsel bir alt sistem değişkeni olarak tanımlamak uygun olmaktadır (Parrotta ve Johnson, 1998: 60; Eagly ve Chaiken, 1993: 1).

Finansal konularda karar vermek, büyük işletme yapılarından tek başına yaşayan bireylere kadar farklı kesimlerin hayatlarının hemen hemen her döneminde yapmaları gereken faaliyetlerin başında gelmektedir. Finansal bilgi yanında olumlu finansal tutum ve davranışlara sahip olan insanların verecekleri finansal kararlarda başarılı olma ihtimalleri artmaktadır. Bu durum tüm meslek gruplarında geçerli olmakla birlikte işleri gereği parasal özellikteki faaliyetler ile yakın ilişki içinde olan muhasebe meslek mensupları için daha fazla önem arz etmektedir.

Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Bartın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na (SMMMO) kayıtlı Serbest Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler üzerine bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler analiz edilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Finansal tutum ve davranışlara yönelik gerek muhasebe mesleğine mensup kişiler gerekse de farklı alanlardaki kişiler üzerine gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

De Bassa Scheresberg (2013) çalışmasında 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin finansal okuryazarlığı ve finansal davranışlarını incelemiştir. Araştırmada çoğu genç yetişkinin temel finansal bilgiden yoksun olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada ayrıca, daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olan veya matematik ya da kişisel finans bilgilerine daha fazla güvenen katılımcıların daha iyi finansal sonuçlara sahip olduğu da ifade edilmiştir. Ada (2017) hemşirelerin kişisel finans ile ilgili tutum ve davranışlarını demografik faktörler ekseninde değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmada hemşirelerin finansal tutumlarının gelire göre, finansal davranışlarının ise eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık sergilediği tespit edilmiştir. Herawati vd. (2018) çalışmalarında Bali'deki muhasebe öğrencilerinin finansal davranışlarını etkileyen faktörleri analiz etmeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, finansal okuryazarlık, finansal öz yeterlik ve sosyal ekonomik durumun finansal davranış üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Er ve Çetintaş (2018) işçilerin finansal okuryazarlık düzeylerini finansal bilgi, tutum ve davranış ekseninde araştırmışlardır. Araştırma sonucunda işçilerin, finansal okuryazarlık seviyelerinin nispeten yüksek olduğu sonucuna ulaşılmakla birlikte, geleceği ilgilendiren planlamalarda yetersiz bilgi, tutum ve davranış düzeyine sahip oldukları ifade edilmiştir. Yong vd. (2018) planlı davranış teorisine dayanan araştırmalarında Malezya'da çalışan genç yetişkinler arasında finansal bilgi, tutum, davranış ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapısal eşitlik modellemesinin kullanıldığı çalışmada, finansal eğitimin finansal bilgiyi olumlu yönde etkilediği ve buna ek olarak hem finansal tutumu hem de davranışı önemli ölçüde öngördüğü tespit edilmiştir. Ayrıca finansal bilginin finansal davranış üzerindeki etkisine finansal tutumun kısmen aracılık ettiği, etnik köken açısından, Çinlilerin en yüksek finansal bilgi ve davranışa sahip olduğu, Hintlilerin ise en yüksek finansal tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Rizkiawati ve Asandimitra (2018) Surabaya'da yaşayanların finansal yönetim davranışı üzerinde gelir, cinsiyet, yaş, finansal bilgi, finansal tutum, kontrol odağı ve finansal öz yeterliliğin etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda sadece kontrol odağı ve finansal öz yeterliliğin finansal yönetim davranışı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca, gelir, cinsiyet, yaş, finansal bilgi ve finansal tutumun finansal yönetim davranışı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı ifade edilmiştir.

Sandal ve Yalçın (2020) çalışmalarında Tunceli ve Elazığ illerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının finansal okuryazarlık ve finansal tablo okuryazarlık seviyelerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada analiz kapsamına alınan meslek mensuplarının ortalama üstünde finansal okuryazarlığa sahip oldukları, ancak kavramsal ve güncel konulara yeteri kadar hakim olmadıkları belirlenmiştir. Siswanti ve Halida (2020) üniversite çalışanlarında finansal yönetim davranışını etkileyen unsurları analiz etmeyi amaçlamışlardır. Analiz sonucunda finansal bilginin, finansal tutumun ve öz denetimin finansal yönetim davranışı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Münyas (2021) araştırmasında mali müşavir adaylarının finansal okuryazarlık tutum ve davranışlarının birtakım değişkenlere göre farklılaşma sergileyip sergilemediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda genel olarak finansal okuryazarlık tutum ve davranışları ile analiz kapsamında kullanılan değişkenler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Dayı ve Çetin (2021) bireylerin kişilik özelliklerinin, finansal tutumlarına olan etkisini incelemiştir. Çalışmada ulaşılan sonuca göre kişilik özelliklerinden sorumluluğun, finansal tutum üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunduğu, dışa dönüklük, nevrozizm ve açıklık özelliklerinin ise anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bireysel veya işletme çapında finansal bir konuda karar alırken finansal tutum ve davranışlar önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada işleri gereği parasal konularla yakından ilgili olan muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, Bartın SMMMO'ya kayıtlı muhasebe meslek mensupları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Aralık 2021 itibarıyla odaya kayıtlı 102 muhasebe meslek mensubu bulunmaktadır. Bu kişilerin tamamına ulaşılmış, 97 adet anket geri dönüşü sağlanmıştır. Geri dönüş sağlanan 6 anket formunun eksik veya hatalı doldurulduğu tespit edilmiş ve söz konusu anketler analiz dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın veri seti 91 anketten oluşmuştur.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Analiz Yöntemi

Araştırmada demografik özelliklerin finansal tutum ve davranış üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda test edilecek olan hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H1: Finansal tutum cinsiyete göre farklılık gösterir.

H2: Finansal davranış cinsiyete göre farklılık gösterir.

H3: Finansal tutum yaşa göre farklılık gösterir.

- H4: Finansal davranış yaşa göre farklılık gösterir.
- H5: Finansal tutum medeni duruma göre farklılık gösterir.
- H6: Finansal davranış medeni duruma göre farklılık gösterir.
- H7: Finansal tutum aylık gelire göre farklılık gösterir.
- H8: Finansal davranış aylık gelire göre farklılık gösterir.
- H9: Finansal tutum öğrenim durumuna göre farklılık gösterir.
- H10: Finansal davranış öğrenim durumuna göre farklılık gösterir.
- H11: Finansal tutum iş tecrübesine göre farklılık gösterir.
- H12: Finansal davranış iş tecrübesine göre farklılık gösterir.
- H13: Finansal tutum ev sahipliğine göre farklılık gösterir.
- H14: Finansal davranış ev sahipliğine göre farklılık gösterir.
- H15: Finansal tutum araba sahipliğine göre farklılık gösterir.
- H16: Finansal davranış araba sahipliğine göre farklılık gösterir.
- H17: Finansal tutum bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre farklılık gösterir.
- H18: Finansal davranış bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre farklılık gösterir.

Hipotezleri test etmede kullanılacak olan veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. İki kısımdan oluşan anket formunun birinci kısmında katılımcıların demografik özelliklerini içeren sorular bulunmaktadır. Anketin ikinci kısmında ise bireylerin finansal tutum ve finansal davranışları ile ilgili görüşleri 5’li likert ölçeği ile alınmıştır. Finansal tutum ve davranışları belirlemek amacıyla Sarıgül (2015) tarafından yapılan çalışmada kullanılan ölçekten yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizi SPSS 25.0 programı ile yapılmıştır. Analiz işlemlerinde parametrik testlerden bağımsız örneklem t testi ve ANOVA’dan faydalanılmıştır. Parametrik testler, parametrik olmayan testlere göre istatistikî olarak daha güçlü ve güvenilir olduklarından tercih edilmiştir.

3. BULGULAR

Bulgular başlığı altında ilk olarak güvenilirlik analizi kapsamında Cronbach Alfa (α) değerleri incelenmiştir. İkinci olarak katılımcıların demografik özellikleri ortaya konmuştur. Daha sonra finansal tutum ve finansal davranış ölçekleri içerisindeki ifadelerle ilişkin tanımlayıcı değerler ile hipotezlere ilişkin test sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. Güvenirlik Analizi

Finansal tutum ve finansal davranış ölçeği ifadeleri toplamda 14 maddeden oluşmakta olup ifadelerle verilen cevaplara göre güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Güvenirlilik Analizi Bulguları

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Finansal Tutumları Belirleme Ölçeği	0,833	8
Finansal Davranışları Belirleme Ölçeği	0,745	6

Tablo 1'deki bilgilere göre finansal tutum ölçeğinin güvenirlilik değeri 0,833, finansal davranış ölçeğinin ise 0,745 olarak belirlenmiştir. Buna göre değerlerinin 0,70'in üzerinde olması tüm değişkenler için güvenirliliğin sağlandığını ifade etmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994; Morgan vd., 2011; Kline, 2016).

3.2. Demografik Bulgulara İlişkin Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların kişisel özelliklerinden cinsiyet, medeni durum, yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, iş tecrübesi, ev sahipliği durumu, araba sahipliği durumu, bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı incelenmiş olup sonuçlar tablolar halinde gösterilmiştir. Katılımcıların cinsiyet ve medeni durum dağılımları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Cinsiyet ve Medeni Durum Dağılımı

Cinsiyet	f	%	Medeni Durum	f	%
Kadın	17	18,7	Bekar	10	11,0
Erkek	74	81,3	Evli	81	89,0
Toplam	91	100,0	Toplam	91	100,0

Tablo 2'ye göre; katılımcılardan 17'si (%18,7) kadın ve 74'ü (%81,3) erkektir. Yine Tablo 2'de yer alan bilgilerden katılımcıların %89,0'unun evli, %11,0'inin bekar olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Yaş ve Gelir Durumu Dağılımı

Yaş	f	%	Gelir	f	%
26-35 Yaş Arası	4	4,4	0-1.500 TL Arası	1	1,1
36-45 Yaş Arası	27	29,7	1.501-3.000 TL Arası	2	2,2
46-55 Yaş Arası	35	38,5	3.001-4.500 TL Arası	16	17,6
56 Yaş ve Üzeri	25	27,5	4.501 TL ve Üzeri	72	79,1
Toplam	91	100,0	Toplam	91	100,0

Tablo 3'ten katılımcıların %38,5'inin 46-55 yaş aralığında, %29,7'sinin 36-45 yaş aralığında, %27,5'inin 56 yaş ve üzeri, %4,4'ünün de 26-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Daha anlamlı ve doğru sonuçlar elde etmek için 26-35 yaş arası ve 36-45 yaş arası grup birleştirilerek "45 Yaş ve altı" olarak yeniden adlandırılmış ve oranı da %34,1 olarak dikkate alınmıştır.

Tablo 3'e göre katılımcıların %79,1'inin 4.501 TL ve üzeri, %17,6'sının 3.001-4.500 TL arası, %2,2'sinin 1.501-3.000 TL arası, %1,1'inin 0-1.500 TL arası gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Tablo 3'e ek olarak daha anlamlı ve doğru sonuçlar elde etmek için 0-1.500 TL arası, 1.501-3.000 TL arası ve 3.001-4.500 TL arası gelir grupları birleştirilerek "0-4.500 TL Arası" olarak yeniden adlandırılmış ve oranı da %20,9 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Eğitim Durumu ve İş Tecrübesi Dağılımı

Eğitim Durumu	f	%	İş Tecrübesi	f	%
Lise ve Altı	26	28,6	2-5 Yıl Arası	2	2,2
Ön Lisans	7	7,7	6-10 Yıl Arası	7	7,7
Lisans	49	53,8	11-15 Yıl Arası	14	15,4
Yüksek Lisans	8	8,8	16 Yıl ve Üstü	68	74,7
Doktora	1	1,1			
Toplam	91	100,0	Toplam	91	100,0

Tablo 4'teki bilgilerden katılımcıların %53,8'inin lisans, %28,6'sının lise ve altı %8,8'inin yüksek lisans, %7,7'sinin ön lisans, %1,1'inin doktora mezunu olduğu görülmektedir. Tablo 4'e ek olarak daha anlamlı ve doğru sonuçlar elde etmek için "Yüksek Lisans" ve "Doktora" eğitim durumları birleştirilerek "Lisansüstü" olarak yeniden adlandırılmış ve oranı da %9,9 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4'e göre katılımcıların %74,7'sinin 16 yıl ve üstü, %15,4'ünün 11-15 yıl arası, %7,7'sinin 6-10 yıl arası ve %2,2'sinin 2-5 yıl arası iş tecrübesine sahip olduğu görülmektedir. Daha anlamlı ve doğru sonuçlar elde etmek için 2-5 yıl arası ile 6-10 yıl arası gruplar birleştirilerek "10 yıl ve altı" olarak yeniden adlandırılmış ve oranı da %9,9 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 5. Ev-Araba Sahipliği Durumu

Ev Sahipliği	f	%	Araba Sahipliği	f	%
Evet	75	82,4	Evet	81	89,0
Hayır	16	17,6	Hayır	10	11,0
Toplam	91	100,0	Toplam	91	100,0

Tablo 5'teki bilgilerden katılımcıların %82,4'ünün evinin olduğu, %17,6'sının evinin olmadığı, %89,0'unun araba sahibi olduğu ve %11,0'inin de arabası bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı Dağılımı

Kişi Sayısı	f	%
0	8	8,8
1 Kişi	23	25,3
2 Kişi	25	27,5
3 Kişi	27	29,7
4 Kişi	6	6,6
5 Kişi ve Üstü	2	2,2
Toplam	91	100,0

Tablo 6'da yer alan bilgilere göre katılımcıların %29,7'si 3 kişi, %27,5'i 2 kişi, %25,3'ü 1 kişi, %8,8'i 0, %6,6'sı 4 kişi, %2,2'si ise 5 kişi ve üstünde bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına sahiptir. Daha anlamlı ve doğru sonuçlar elde etmek için 0 ve 1 kişi arası birleştirilerek "0-1 Kişi Arası", 3 kişi, 4 kişi, 5 kişi ve üstü birleştirilerek de "3 kişi ve üstü" olarak yeniden adlandırılmış ve oranları da sırasıyla % 34,1 ile %38,5 olarak belirlenmiştir.

3.3. Finansal Tutum ve Finansal Davranış Ölçeklerine Yönelik Bilgiler

Muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları belirleme ölçeğindeki sorulara verdikleri cevaplar ile bu cevaplara ilişkin istatistiki bilgiler Tablo 7 ve 8’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Finansal Tutum Ölçeği Maddelerine İlişkin Cevapların Dağılımı ve İstatistiki Bilgileri

Ölçek	F	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ort.	SS
1)Para ile ilgili konular karmaşıktır.	F	-	4	28	43	16	91	3,78	0,78
	%	-	4,4	30,8	47,3	17,6	100		
2)Planlanmamış harcamalar için köşede para bulundurulmalıdır.	F	1	2	23	37	28	91	3,97	0,86
	%	1,1	2,2	25,3	40,7	30,8	100		
3)Finansal planlama ve bütçe çok parası olanlar için gereklidir.	F	-	4	28	48	11	91	3,72	0,73
	%	-	4,4	30,8	52,7	12,1	100		
4)Günlük ve haftalık gibi kısa dönemler için harcama planı yapmak gereksizdir.	F	-	5	18	58	10	91	3,80	0,70
	%	-	5,5	19,8	63,7	11,0	100		
5)Ne yaparsam yapayım finansal durumumda bir değişiklik olmaz.	F	-	5	22	46	18	91	3,84	0,80
	%	-	5,5	24,2	50,5	19,8	100		
6)Finans konularında eğitim almak isterim.	F	-	6	13	59	13	91	3,86	0,73
	%	-	6,6	14,3	64,8	14,3	100		
7)Alışveriş yapmak mutluluğum için çok önemlidir.	F	1	4	42	35	9	91	3,51	0,77
	%	1,1	4,4	46,2	38,5	9,9	100		
8)Para harcanmak içindir, biriktirmek için değil.	F	-	3	43	38	7	91	3,53	0,68
	%	-	3,3	47,3	41,8	7,7	100		

Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma

Tablo 7’deki bilgilere göre, muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun, 1-2-3-4-5 ve 6. ölçek maddelerine katıldıkları, 7 ve 8. ölçek maddelerine ise kısmen katıldıkları belirlenmiştir. Ayrıca Tablo 7’deki analiz sonuçlarına göre muhasebe meslek mensuplarının 2. ölçek maddesi ifadesine vermiş oldukları cevapların ortalaması 3,97 ile en yüksek ortalamaya sahip olurken, 7. ölçek maddesi ifadesine vermiş oldukları cevapların ortalaması 3,51 ile en düşük ortalamaya sahip olmuştur.

Tablo 8. Finansal Davranış Ölçeği Maddelerine İlişkin Cevapların Dağılımı ve İstatistiki Bilgileri

Ölçek	F	Hiçbir Zaman Çok Nadiren	Ara Sıra	Genellikle	Her Zaman	Toplam	Ort.	SS	
									%
1)Harcamalarımı kontrol etmekte zorlanırım.	F	-	7	24	25	35	91	3,96	0,98
	%	-	7,7	26,4	27,5	38,5	100		
2)Haftalık ve aylık harcama planları yaparım.	F	4	8	20	40	19	91	3,68	1,04
	%	4,4	8,8	22,0	44,0	20,9	100		
3)Paramın nasıl bittiğini anlamam.	F	2	5	22	26	36	91	3,97	1,03
	%	2,2	5,5	24,2	28,6	39,6	100		
4)Alışveriş yaparken fiyatları kıyaslarım.	F	5	8	23	41	14	91	3,56	1,03

Ölçek		Hiçbir Zaman Çok	Nadiren	Ara Sıra	Genellikle	Her Zaman	Toplam	Ort.	SS
	%	5,5	8,8	25,3	45,1	15,4	100		
5) Bir şey satın alırken finansal durumumu dikkate alırım.	F	-	2	7	46	36	91	4,27	0,70
	%	-	2,2	7,7	50,5	39,6	100		
6) Gazetelerin ve televizyonların ekonomi ve finansal haberlerini izlerim.	F	1	4	20	41	25	91	3,93	0,87
	%	1,1	4,4	22,0	45,1	27,5	100		

Tablo 8’deki bilgilere göre, muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun 1. ve 3. ölçek maddelerini her zaman yaptıkları belirlenirken, 2-4-5 ve 6. ölçek maddelerini genellikle yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Tablo 8’deki analiz sonuçlarına göre, muhasebe meslek mensuplarının 5. ölçek maddesine vermiş oldukları cevapların ortalaması 4,27 ile en yüksek ortalamaya sahip olurken, 4. ölçek maddesine vermiş oldukları cevapların ortalaması 3,56 ile en düşük ortalamaya sahip olmuştur.

3.4. Demografik Özelliklere Göre Fark Testleri

Muhasebe meslek mensuplarının, cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim durumu, iş tecrübesi, ev sahipliği durumu, araba sahipliği durumu ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre finansal tutum ve davranışları arasındaki farklılaşmalar bu kısımda ele alınmıştır.

Tablo 9. Cinsiyete Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t-değeri	p-değeri
Finansal Tutum	Kadın	17	3,6471	0,51772	-0,968	0,336
	Erkek	74	3,7821	0,51893		
Finansal Davranış	Kadın	17	3,9020	0,65367	0,019	0,985
	Erkek	74	3,8986	0,63138		

Not: N=91; serbestlik derecesi=89

Tablo 9’a göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutumları ve finansal davranışları cinsiyete göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile muhasebe meslek mensuplarının cinsiyeti ile finansal tutum ve finansal davranış değerlerinin ortalaması arasında farklılık bulunmamaktadır. Buna göre H1 ve H2 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 10. Yaşa Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Yaş	N	Ort.	SS	F testi	p-değeri
Finansal Tutum	45 yaş ve altı	31	3,7097	0,63933	0,212	0,809
	46-55 yaş arası	35	3,7929	0,51623		
	56 yaş ve üstü	25	3,7650	0,33912		
Finansal Davranış	45 yaş ve altı	31	3,9409	0,67707	0,131	0,877
	46-55 yaş arası	35	3,8952	0,58170		
	56 yaş ve üstü	25	3,8533	0,66374		

Not: N=91; serbestlik derecesi=90

Tablo 10'a göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutumları ve finansal davranışları yaşa göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Buna göre muhasebe meslek mensuplarının yaşları ile finansal tutum ve finansal davranış değerlerinin ortalaması arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu doğrultuda H3 ve H4 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 11. Medeni Duruma Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Medeni Durum	N	Ort.	SS	t-değeri	p-değeri
Finansal Tutum	Bekar	10	3,5250	0,69921	-1,509	0,135
	Evli	81	3,7855	0,48983		
Finansal Davranış	Bekar	10	3,9667	0,75686	0,356	0,723
	Evli	81	3,8909	0,61979		

Not: N=91; serbestlik derecesi=89

Tablo 11'e göre, muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutumları ve finansal davranışları medeni duruma göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile muhasebe meslek mensuplarının medeni durumları ile finansal tutum ve finansal davranış değerlerinin ortalaması arasında farklılık bulunmamaktadır. Buna göre H5 ve H6 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 12. Aylık Gelire Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Aylık Gelir	N	Ort.	SS	t-değeri	p-değeri
Finansal Tutum	4.500 TL ve altı	19	3,8421	0,39713	0,804	0,424
	4.501 TL ve üstü	72	3,7344	0,54625		
Finansal Davranış	4.500 TL ve altı	19	3,9825	0,57707	0,643	0,522
	4.501 TL ve üstü	72	3,8773	0,64761		

Not: N=91; serbestlik derecesi=89

Tablo 12'ye göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları gelir düzeyine göre istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile muhasebe meslek mensuplarının gelir düzeyi ile finansal tutum ve finansal davranış değerlerinin ortalaması arasında farklılık bulunmamaktadır. Buna göre H7 ve H8 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 13. Eğitim Durumuna Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Eğitim Durumu	N	Ort.	SS	F testi	p-değeri
Finansal Tutum	Lise ve altı	26	3,9038	0,40514	1,014	0,391
	Önlisans	7	3,7500	0,19094		
	Lisans	49	3,6862	0,60495		
	Lisansüstü	9	3,7222	0,43201		
Finansal Davranış	Lise ve altı	26	3,8910	0,56753	0,218	0,884
	Önlisans	7	3,7381	0,96637		
	Lisans	49	3,9354	0,65335		
	Lisansüstü	9	3,8519	0,43656		

Not: N=91; serbestlik derecesi=90

Tablo 13'e göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları eğitim durumuna göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0,05$). Buna göre muhasebe

meslek mensuplarının eğitim durumu ile finansal tutum ve finansal davranış değerleri grup ortalama puanları arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu kapsamda H9 ve H10 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 14. İş Tecrübesine Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	İş Tecrübesi	N	Ort.	SS	F testi	p-değeri
Finansal Tutum	10 yıl ve altı	9	3,7639	0,62012	0,263	0,769
	11-15 yıl	14	3,8482	0,52160		
	16 yıl üstü	68	3,7371	0,51022		
Finansal Davranış	10 yıl ve altı	9	3,5741	0,58399	1,745	0,181
	11-15 yıl	14	4,0714	0,68161		
	16 yıl üstü	68	3,9069	0,62053		

Not: N=91; serbestlik derecesi=90

Tablo 14'e göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları iş tecrübesine göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Başka bir deyişle muhasebe meslek mensuplarının iş tecrübesi ile finansal tutum ve finansal davranış değerleri grup ortalama puanları arasında farklılık bulunmamaktadır. Buna göre H11 ve H12 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 15. Ev Sahipliğine Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Ev Sahipliği	N	Ort.	SS	t-değeri	p-değeri
Finansal Tutum	Evet	75	3,7850	0,50902	1,122	0,265
	Hayır	16	3,6250	0,55902		
Finansal Davranış	Evet	75	3,9022	0,65076	0,096	0,924
	Hayır	16	3,8854	0,55350		

Not: N=91; serbestlik derecesi=89

Tablo 15'e göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları ev sahipliği durumuna göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Diğer bir ifade ile muhasebe meslek mensuplarının ev sahipliği durumu ile finansal tutum ve finansal davranış değerleri grup ortalama puanları arasında farklılık tespit edilmemiştir. Buna göre H13 ve H14 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 16. Araba Sahipliğine Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Araba Sahipliği	N	Ort.	SS	t-değeri	p-değeri
Finansal Tutum	Evet	81	3,7932	0,50743	1,931	0,057
	Hayır	10	3,4625	0,54022		
Finansal Davranış	Evet	81	3,9136	0,63853	0,613	0,542
	Hayır	10	3,7833	0,59343		

Not: N=91; serbestlik derecesi=89

Tablo 16'ya göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları, araba sahipliği durumuna göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Başka bir deyişle muhasebe meslek mensuplarının araba sahipliği durumu ile finansal tutum ve finansal

davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna göre H15 ve H16 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Tablo 17. Bakmakla Yükümlü Kişi Sayısına Göre Değişkenlerin Farklılaşma Durumu

Değişken	Kişi Sayısı	N	Ort.	SS	F testi	p-değeri
Finansal Tutum	0	8	3,4219	0,74981	1,406	0,247
	1	23	3,7554	0,31864		
	2	25	3,8500	0,55902		
	3 kişi ve üstü	35	3,7679	0,52610		
Finansal Davranış	0	8	3,7917	0,58248	0,118	0,949
	1	23	3,9420	0,55870		
	2	25	3,9133	0,77895		
	3 kişi ve üstü	35	3,8857	0,59377		

Not: N=91; serbestlik derecesi=90

Tablo 17'ye göre muhasebe meslek mensuplarının, finansal tutum ve finansal davranışları bakımından yükümlü olunan kişi sayısına göre istatistiki bakımdan anlamlı farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Diğer bir ifadeyle muhasebe meslek mensuplarının bakımından yükümlü olunan kişi sayısı ile finansal tutum ve finansal davranışları arasında farklılık tespit edilmemiştir. Buna göre H17 ve H18 hipotezleri kabul edilmemiştir.

Hipotez testlerinin durumu Tablo 18'de özetlenmiştir.

Tablo 18. Hipotezlerin Toplu Sonuçları

Hipotezler	Hipotez Testi Sonucu
H1 Finansal tutum cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H2 Finansal davranış cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H3 Finansal tutum yaşa göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H4 Finansal davranış yaşa göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H5 Finansal tutum medeni duruma göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H6 Finansal davranış medeni duruma göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H7 Finansal tutum aylık gelire göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H8 Finansal davranış aylık gelire göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H9 Finansal tutum öğrenim durumuna göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H10 Finansal davranış öğrenim durumuna göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H11 Finansal tutum iş tecrübesine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H12 Finansal davranış iş tecrübesine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H13 Finansal tutum ev sahipliğine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H14 Finansal davranış ev sahipliğine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H15 Finansal tutum araba sahipliğine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H16 Finansal davranış araba sahipliğine göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H17 Finansal tutum bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi
H18 Finansal davranış bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre farklılık gösterir.	Kabul Edilmedi

Tablo 18'e göre analiz kapsamına alınan muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışları cinsiyet, yaş, medeni durum, aylık gelir, öğrenim durumu, iş tecrübesi, ev-araba sahipliği ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre farklılık göstermemektedir.

SONUÇ

Geçmişini oldukça eskilere dayanan, ekonomik, teknolojik, sosyal değişim ve gelişmelere açık olan muhasebe mesleği önemli meslek dallarından biri olarak kabul edilmektedir. Meslek gereği para ile ilgili konularda yoğun mesai harcayan muhasebe meslek mensuplarının finansal davranış ve tutumlarının belirlenmesi araştırmalara konu olabilmektedir.

Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının demografik faktörlere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma Bartın Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'na kayıtlı muhasebe meslek mensupları üzerine gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında oluşturulan hipotezler t-testi ve ANOVA analizi ile test edilmiştir.

Araştırma grubunu teşkil eden muhasebe meslek mensuplarının, cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim durumu, iş tecrübesi, ev sahipliği durumu, araba sahipliği durumu ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı değişkenleriyle finansal tutum ve davranışa yönelik oluşturulan hipotezler test edilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum erkek ve kadın meslek mensupları arasında finansal tutum ve davranış arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının yaş ve medeni duruma göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu durum katılımcıların farklı yaş aralıklarında olmalarının, evli veya bekar olmalarının finansal tutum ve davranışlarında farklılık ortaya çıkarmadığını göstermektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının gelir düzeyi ve eğitim durumuna göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Söz konusu durum katılımcıların farklı gelir ve eğitim seviyesine sahip olmalarının finansal tutum ve davranışlarında farklılık ortaya çıkarmadığını göstermektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışlarının iş tecrübesi, ev sahipliği ve araba sahipliği durumlarına göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca muhasebe meslek mensuplarının bakmakla yükümlü olunan kişi sayısına göre finansal tutum ve finansal davranışlarında anlamlı bir farklılık bulunmadığı da belirlenmiştir.

Çalışmanın birtakım kısıtları bulunmaktadır. Çalışma Bartın'da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarını kapsamaktadır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular, yalnızca bu çalışanlar için genellenebilmektedir. Buna ilave olarak çalışma, verileri geçerli sayılan 91 katılımcı ile yapılmış ve cevaplamasında hata yapmış olan katılımcılar analiz dışında tutulmuştur.

Literatürde muhasebe meslek mensuplarının finansal tutum ve davranışları üzerine gerçekleştirilen çalışma sayısının azlığı nedeniyle bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı

düşünülmektedir. Ayrıca, farklı çalışma alanlarından elde edilen verilerle gerçekleştirilecek analiz sonuçları, bu çalışma sonuçları ile karşılaştırılarak çalışma alanlarına ilişkin farklılıklar ve benzerlikler ortaya konabilecektir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş., (2017). Sağlık Çalışanlarının Kişisel Finans ile İlgili Tutum ve Davranışları: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, sa.14, 186-198.
- Dayı F., & Çetin Z. N., (2021). Kişilik Özelliklerinin Bireylerin Finansal Tutumları Üzerindeki Rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, cilt.12, sa.3, 1234-1251.
- De Bassa Scheresberg, C., (2013). Financial Literacy and Financial Behavior among Young Adults: Evidence and Implications. *Numeracy*, cilt.6, sa.2, 1-21.
- Eagly, A., & Chaiken, S., (1993). *The Psychology of Attitudes*. Toronto: Harcourt Brace Jovanovich College.
- Er, B., & Çetintaş, M., (2018). İşçilerde Finansal Okuryazarlık: Finansal Bilgi, Tutum ve Davranış Eksenli Bir Araştırma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt.1, sa.2, 61-71.
- Herawati, N. T., Candiasa, I M., Yadnyana, I K., & Suharsono, N., (2018). Factors That Influence Financial Behavior Among Accounting Students in Bali. *International Journal of Business Administration*, cilt.9, sa.3, 30-38.
- Kline, R. B., (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4. Baskı). New York: The Guilford Press.
- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., & Barrett, K. C., (2011). *IBM SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation* (4. Baskı). New York: Routledge
- Münyas, T., (2021). Mali Müşavir Adaylarının Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bir İnceleme. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, cilt.20, sa.62, 223-244.
- Nunnally, J. C. & Bernstein, I. H., (1994). *Psychometric Theory* (3. Baskı). New York: McGraw-Hill Inc.
- Parrotta, J. L., & Johnson, P. J., (1998). The Impact of Financial Attitudes and Knowledge on Financial Management and Satisfaction of Recently Married Individuals. *Financial Counseling and Planning*, cilt.9, sa.2, 59-75.
- Rizkiawati, N. L., & Asandimitra, N., (2018). Pengaruh Demografi, Financial Knowledge, Financial Attitude, Locus of Control, dan Financial Self-Efficacy Terhadap Financial Management Behavior Masyarakat Surabaya. *Jurnal Ilmu Manajemen*, cilt.6, sa.3, 93-107.

- Sandal, A., & Yalçın, Z., (2020). S.M.M.M'lerin Finansal Okuryazarlık ve Finansal Tablo Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Tunceli ve Elazığ Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt.9, sa.4, 2216-2230.
- Sarıgül, H., (2015). Finansal Okuryazarlık Tutum ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik, Güvenirlilik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, cilt.13, sa.1, 200-218.
- Siswanti, I., & Halida, A. M., (2020). Financial Knowledge, Financial Attitude, and Financial Management Behavior: Self-Control As Mediating. *The International Journal of Accounting and Business Society*, cilt.28, sa.1, 105-132.
- Xiao J.J., (2008). Applying Behavior Theories to Financial Behavior. In: Xiao J.J. (eds) *Handbook of Consumer Finance Research*. New York: Springer.
- Yong, C. C., Yew, S. Y., & Wee, C. K., (2018). Financial Knowledge, Attitude and Behaviour of Young Working Adults in Malaysia. *Institutions and Economies*, cilt.10, sa.4, 21- 48.

İSPANYA VE İTALYA SİYASAL BÖLGESELLEŞME MODELLERİNDE YETKİ PAYLAŞIMI

Züleyha KESKİN¹

Öz

Özerklik, son yıllarda Avrupa'da kamu yönetiminin yapılandırılması ve self determinasyon hakkı bağlamında çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Nitekim Avrupa Birliği'nde yirmi yedi üye ülkenin sekizinde siyasi özerkliğe sahip alt devlet birimleri olmakla birlikte farklı desentralizasyon modelleri de bulunmaktadır. Özerklik talebi, tarihi gerekliliklerin yanı sıra ülkenin ekonomik ve demografik yapısı, bölgeler arası eşitsizlik, merkezi yönetimin ağır işleyen bürokrasisi gibi idari; daha demokratik bir yönetim talebi gibi siyasi iç faktörlerle birlikte, küreselleşme ve Avrupa Birliği müktesebatına uyum ve ekonomik bütünleşme gibi dış faktörlerin yoğun baskısıyla gerçekleşmektedir. Çalışmada, özellikle iç faktörlerin etkisiyle gelişen özerklik statülerinin devlet yetkilerini İtalya ve İspanya özelinde nasıl şekillendirdiği ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Özerklik, Siyasal Özerklik, Bölge Devlet, İspanya, İtalya.

Jel Kodları: K0, K1.

POWER SHARING IN REGIONAL STATES: ITALY AND SPAIN

Abstract

Autonomy has been the most controversial subject in terms of structuring of public administration and right to self-determination in the recent years, in Europe. There are sub-states that have political autonomy in eight of twenty-seven member countries in EU. Besides, there are different decentralisations models. Autonomy demand is based on both administrative requirements: such as the demographic and economic structure of the country, inequality between regions, the heavy bureaucracy of the central government and political requirement: such as democratic management demands, as well as historical requirements. Autonomy is supported by external factors such as globalization and compliance with the EU acquires and economic integration. In this study, it will be discussed how the autonomy status, which developed with the effect of internal factors, shaped the state powers in Italy and Spain.

Key Words: Autonomy, Political Autonomy, Regional State, Spain, Italy.

Jel Classification: K0, K1.

¹ Dr. Ar..Gör, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF, e-posta:zuleyhakeskin@yyu.edu.tr, [ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4154-3058](https://orcid.org/0000-0002-4154-3058)

GİRİŞ

Özerklik, neden bu kadar yaygın ve talep edilen bir yetki olmuştur? Bunun birçok nedeni vardır. Bir dış etken olarak küreselleşme, hükümetleri sadece birlikte çalışmakla kalmayıp bölgeler üzerinde ekonomik büyümenin garantörleri olarak iç rollerini yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Ekonomik küreselleşme, bölgeciliği büyük ölçüde etkilemektedir. Küresel pazarlardan ulusal devletlere verilen ticari faydalar yavaş yavaş azalmaktadır. Avrupa Birliği (AB), bütünleşme süreciyle birlikte özellikle 1990 sonrasında yerel yönetimlere özel önem vermiştir. AB için temel önemde olan Maastricht Anlaşması (1992) da yerellik ilkesini kabul etmiştir. Yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler, AB müktesebatın yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

İç nedenlere baktığımızda ilk olarak, özerklik ile kültürel hakların tanınması arasındaki bağın varlığı dikkat çekicidir. Birçok yazar, federalizme ve bölgeciliğe yönelen nedenlerin başında kültürel çeşitliliğin ve çoğulculuğun korunması kaygılarının varlığını işaret etmektedir. İkinci olarak, özerklik, bir topluluğun kendi kaderini tayin etme gücünü ve kurumsal özne olarak rolünü gösterir. Özerklik, belirli toplulukların kendi çıkarları için ayırıcı politik temsil, uzmanlaşmış organlar ve yapılar edinme araçlarını oluşturmaktadır. Egemen organlar bölgesel olarak sınırlı bir topluluğu temsil ederler, kendi çıkarlarını geliştirirler ve kendi gelişimlerine dikkat eder, kendilerine siyasi ve yasal bir kimlik kazandırır. Son olarak, özerklik için işlevsel bir perspektif vardır, bu da yönetici otoritelerle vatandaşlar arasındaki mesafeyi en aza indirmek ve izlemek ve katılmak için güçlerini artırmak için tasarlanmış örgütsel paradigma görevi görmesidir (Rolla, 2009).

Bir bölgesel topluluğun özerkliği genel olarak; bir bölgeye belirli bir kimliğiyle (dinsel, dinsel, kültürel) ilgili yasama yetkisi ile idari yetkileri, ekonomik konularda yetki devri ve bağımsız mali bir yapı bağlamında merkezi hükümetle olan özel bir ilişki ağının varlığını içerir. Avrupa'daki yersel (*territorial*) yapılar ile yerel yönetim-özerk yönetim modelleri; Fransa'daki (*province*) iller, Almanya'daki ve Avusturya'daki (*Länder*) ülkeler, Belçika'daki bölgeler ve topluluklar, İngiltere'deki (*devolution*) yetki devredilen ülkeler kadar çok çeşitli biçimlerde çoklu ve komplikedirler. Bölgeci devletlerin sahip olduğu yetkinin adı esasen siyasi özerklik olmakla birlikte, benzer yapılarla karıştırma oldukça yaygındır. Bölgeci devlet modeli, genellikle federal devlet, idari özerklik gibi yetki biçimleri ile karşılaştırılır ve karıştırılır. 20. yüzyılın ortalarında doktrin, bölgeci devletin yasal statüleri hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Bazı görüşlere göre farklı derecedeki desentralizasyon² hem bölgeci devletlerde hem federal devletlerde uygulanabilir;

² “*Desantralizasyon* kontrol ve siyasi sorumluluğun büyük ölçüde merkezi devlette kaldığı ancak sınırlı yetkilerin merkezden çevreye devredilmesini ifade eden genel bir kavramdır. Desantralizasyon çerçevesinde devredilmiş yetkiler istenildiği zaman hükümet ya da parlamento kararları ile tek taraflı olarak geri alınabilir. Özerk yönetimlerde ise kural olarak sadece ilgili özerk bölgenin onayı ile değiştirilebilir ya da tamamen

bazılarına göre bölgesel devletler üniter devlet yapısını benimser, bazılarına göre ise bölgesel devlet federal devletin bir biçimidir (Garcia, 2009). Yine bazı yazarlarca bölgesel devlet modeli için “bileşik devlet” (*compound-composite state*) tanımı kullanılmıştır (Garcia, 2009: 413).³

Bölgesel devletlerin temel kavramı olan siyasi özerklik, anayasa gereği İtalya, Portekiz ve İspanya gibi örneklerde üniter yapıyı bozacak nitelikte değildir. Ancak bölgeler arasından oluşum nedenleri ve oluşum süreçlerinden başlayan farklı özerk yetkiler söz konusudur. Bu çalışma, ‘özerk’ bir yapı olarak kabul edilen bölgesel/bölgesel devletlerde yargı yetkisi, ulusal temsil yetkisi, mali yetki gibi yetkilerin nasıl dağıtıldığına odaklanmaktadır.

I. BÖLGELİ DEVLETLERDE SİYASAL ÖZERKLİĞİN KAPSAMI

Bölgesel devletin kurucu kavramı siyasi özerkliktir. Bu bağlamda siyasi özerkliği, bölgesel devletlerin oluşum ilkelerini tanımlayan bir kavram olarak görmek daha doğru olur. Siyasi özerklik, “*etnik ya da kültürel farklarla karakterize olan küçük toplulukların*” (Ghai, 2000: 39) yaşadığı belirli bir bölgeye verilen (toprak ilkesine dayanan *-territory-*) (Legare ve Suksi, 2008: 144) “*kendileriyle ilgili konular*”la sınırlı olan yasa yapma yetkisinin devrinin söz konusu olduğu özerkliği ifade eder. Buna göre siyasi özerklik; belli temellerde (etnik, dilsel, ulusal, kültürel) ayrılan grupları ifade etmek yerine genellikle bu grupların yaşadığı ve burada çoğunluk oluşturduğu yerin (*territory*) özerkliğini ifade eder. Kültürel, etnik, dilsel ve dinsel nedenlerle bölgeselleşen grubun “küçük” olması, siyasi bir özerklik için önemli bir koşul olarak kabul edilmektedir (Ackrén, 2009: 90-93). Siyasi özerklikteki “*kendisiyle ilgili konu*” sınırlaması genellikle bölgeye ilişkin siyasi, kültürel, etnik, dilsel, dinsel ve bazen de ekonomik konularla ilgilidir ve bu sınırlamaya “toprak/mekân” faktörü de dâhildir. Bölgenin ve özellikle azınlıkların kültürel kimliği ve sosyo-ekonomik gelişimi için önem teşkil eden bütün siyaset alanları, özerk yetkinin kapsam alanındadır. Bu alanların dışında kalan siyaset alanları devletin elinde kalırken, bunlara genelde özel listelerde yer verilmektedir (Benedikter, 2014: 459).

Özerklik, “tamamen bağımsız olma ya da tek merkezden yönetilme gibi iki uç alternatifi uzlaştırılmış hali olarak yasama ve yürütme yetkilerinin merkezi devlet ile özerk bölge ya da

kaldırılabilir. Yetki devrinin amacı, seçilmiş yerel yöneticilerin katılımı ve merkezi devletin kontrolünün derecesine göre desantralizasyonun çeşitli aşamaları vardır. Desantralizasyon, önemli yetkilerin tamamen ilgili halka devredilmeden idare ile ilgili kimi yetkilerin buradan yararlanacak son kullanıcı niteliğindeki yerel halka daha yakın hale getirilmesidir.” Benedikter, 2014: 44. “İdari özerklik organları ve yapıları, sınırlı yersel alanda yasama yetkisi olmayan yetki devri (delegation) içerir.” Garcia 2009: 411.

³ I. Cumhuriyet’te federal devlet kurmaya çalışılan İspanya’da, I. Cumhuriyet’te devletin tamamlayıcı-bütünleyici devlet (*integral state*) olarak tanımlanması tercih edilmişti. Bölgesel devlet ifadesi, II. Cumhuriyet İspanya’sındaki ve İtalya’daki desantralizasyona referans alınarak kullanılmıştır. Bkz. Garcia, 2000: 414.

topluluklar arasında dikey paylaşımı anlamına gelir” (Benedikter, 2014: 29). Bu türden bir yetki paylaşımı, yerinden yönetimi güçlendirmekte aynı zamanda üniter devletin yapısını korumasını sağlamaktadır. Özerklikten bahsedebilmemiz için siyasal bir merkezin varlığı gereklidir (Nalbant, 2012: 39). Bu bakımdan “devletin tek ve bölünmez bütünlüğü” üzerine kurulu tek devlet anlayışı, bölgesel devlet için de geçerlidir. Bir takım idari ve siyasi yetkilerinin belli bölgelere devredildiği Fransa, Portekiz, İtalya ve İspanya üniter devlet olarak kabul edilmektedirler. Dolayısıyla bölgesel devlet modellerinde siyasal özerklik; egemen ve bağımsız bir devlet olmayı değil, merkezi devletin kararları ve politikalarından bağımsız olmak anlamına gelir.

Bölgeler ya da topluluklara tanınan siyasal özerklik, yasama iktidarının tekliği ilkesi açısından üniter devletten ayrılır. Üniter devletlerde, geniş yetkili olsalar da yerel yönetimlerin yetkileri, sadece idari alana ilişkindir. Bölgesel devletlerde özerk bölgelere idari yetkilerle birlikte anayasada izin verilen kimi konularda yasama yetkileri de verilmektedir. Özerk bölgeler ayrıca, kuruluş ve işleyiş bakımından anayasal güvencelere sahiptir (Çavuşoğlu, 2002: prg 3).

Genel olarak siyasal özerklik ile ülkenin bütünüyle etnik, dilsel ve toplumsal özelliklerine göre bölümlere ayrıldığı ve bu bölümlerin üniter devlet yapısı içinde bölgelerin kısmen yasal, idari ve mali yetkilere sahip olduğu, anayasal güvence altına alınmış yersel özerklik ifade edilir.

Bölgesel devlet modeli bağlamında siyasal özerklik her ne kadar çok katmanlı anayasacılık dediğimiz modern “dikey iktidar paylaşım”⁴ türlerinden biri olsa da, bölgesel devlet modeli olarak özerkliği; eyalet sistemi, federalizm, desantralizasyon, bağlı ülke, ayrılmış bölge (*reservation*) gibi dikey iktidar paylaşimleri ve yerel yönetim modellerinden ayırmak gerekir. Bu kavramlar, hem bölgesel devlet hem de yarı-federal devlet olgularını açıklamak için kullanılmaktadır (Lijphart, 1999: 189; Teziç, 2001, 125). Nitekim bölgesel devlet modeli içindeki siyasal özerklik, ne tam federal ne de tam üniter olan, iki devlet biçimi özelliklerini içinde barındıran melez bir özellik göstermektedir.

Bölgesel devlette, bir statü çerçevesinde örgütlenmiş olan bu topluluklar, federe devletlerde olduğu gibi gerçek bir anayasa ile donatılmış değildir. Bölgelerin anayasası olarak kabul edilebilecek statüler içerik olarak anayasa niteliğinde olsa bile, organik ve maddi anlamda bir anayasa değildir. Bölgelerin statüleri/kuruluş belgeleri anayasa ya da yasa düzeyinde tanınarak güvence altına alınmaktadır.⁵ Bölgesel devletlerin özerkliği ve yetkileri anayasada tanınmaktadır. Statü, hiyerarşik olarak anayasanın altında, ulusal parlamento tarafından yapılan bir işlemdir (Nalbant, 2012: 37). Ayrıca bölgesel devletlerin, federalizmin sağladığı anayasal güvencelere sahip

⁴ Nitekim bu iki kavram (dikey iktidar paylaşımı ve çok katmanlı anayasacılık), iki ya da daha fazla dikey anlamda yönetim katmanının olduğu devlet biçimleri için kullanılmaktadır.

⁵ Sadece Güney Tirol ve Aland Adaları gibi birkaç bölge anayasal temellerin dışında uluslararası antlaşmalara dayanmaktadır.

olmadığını belirtmek gerekir. Özerk topluluklar, kurucu iktidara sahip değillerdir (Kaboğlu, 2005: 149). Özerk bölgelerin statüleri, tek taraflı olarak merkezi iktidar tarafından değiştirilebilir. Bölge devletler de bölgelere görev ve yetki aktarımı söz konusuysa; federasyonlarda, federal devlet-federe devlet arasında böyle bir ilişki yoktur. Federe devlet, yetkilerin ilk sahibidir (Nalbant, 2012: 36).

Yine bölgesel devletlere aktarılan yetkiler, merkezi devletin az ya da çok denetimindedir. Bu denetim; idari, mali ve teknik olarak üniter devlette uygulanan denetimlerden nitelik yönünden farklıdır. Federal devlette, federe devlet kendi alanındaki işlemlerde bağımsızdır, federal devletin denetimine tabi değildir (Nalbant, 2012: 36). Özerk statüler, anayasaya uygunluk denetimine tabidir. Federe devletin anayasası da federal devletin anayasasına uygun olmak zorundadır. Ancak federe anayasaların hem anayasal metinler olarak kabul edilmesi hem de oluşumunda merkezi devletin rolünün olmaması, statülerle federe devlet anayasaları arasındaki önemli farklardan biridir. Statülerin oluşum süreçlerinde merkezi devletin önemli bir yeri vardır.

Bölge devletlerde anayasa değişikliklerine katılma ya sınırlı olarak mümkündür ya da anayasa değişikliğinde katılım bölgesel devletler için öngörülmemiştir. Oysa federal devletlerde, kural olarak, federal anayasaya değişikliği federe devletlerin katılımıyla gerçekleşir (Nalbant, 2012: 38).

Diğer yandan kuruluş iradesi ve süreçleri bakımından da bölgesel devlet, federal devlet modellerinden ayrılmaktadır. Federalizmde genellikle devletler, bir devletin bölünmeye-ayrılmaya karar vermesi ile değil, farklılıkların korunarak birlikte kalma iradesi üzerine kurulur. Ancak bölgesel devlet modelinde siyasal özerklik, devletin bütünlüğü ve teklî yapısının bozulmaması ana amaçtır (Benedikter, 2014: 41).

Bölge devlet modelini federal devlet modelinden ayıran, ancak üniter devlet modeline yaklaşım en önemli özellik ise *yargı birliği* ilkesidir. Bölge devlet modelinde bölgelere verilmiş münhasır bir yargılama yetkisi söz konusu değildir. (Nalbant, 1996a: 62; Çavuşoğlu, 2002: prg 15).

Bu bağlamda İtalya, İspanya ve Portekiz'deki bölgelerin statülerinin anayasa tarafından tanınmış ve belirlenmiş olması sebebiyle bölgesel devlet modellerine örnek olduklarını kabul edebiliriz.

Portekiz'de siyasal bölgeselleşmenin yaygın değil, "kısmi" olduğu kabul edilir (Nalbant, 2012: 289); özerklik sadece Azor ve Madeira adaları için geçerlidir. Bu sebeple Portekiz asimetric bölgesel devlet örneği kabul edilir. Buradaki "asimetri", yalnızca iki adanın siyasi ve yasama özerkliğine sahip olmasından kaynaklanır (Amaral, 2010: 220). Portekiz'de *desentralizasyon*, 1970'lerin ortasında diktatörlüğün yıkılmasıyla başlamış ve gelişmiştir. 1976 Anayasası'nda iki tür özerklik yapısı öngörülmüştür. Biri yasama özerkliği (siyasi özerklik) ve idari özerklik (Amaral,

2010: 208). Bunlardan ilkinde sahip olan adaların özerkliği, Anayasa'ya göre, onların kültürel, tarihi, coğrafi ve sosyo-ekonomik özelliklerinin ve "*tarihi özerklik özelemleri*" nin bir sonucudur. Bununla birlikte bu özerklik, "*[Portekiz] Devletin tam egemenliğini herhangi bir şekilde etkilemez ve Anayasa sınırları dahilinde uygulanır*" (md. 225). Özerk bölgeler kendi siyasi ve idari statüleri ile yasama özerkliğine sahiptirler (md. 228). Dış politika, savunma ve iç güvenlik merkezi hükümetin yetkisindedir. Anayasa'nın 255. maddesinde düzenlenen ikinci tür özerkliğe sahip idari bölgelerde, desentralizasyon gerçek anlamıyla şimdiye kadar hiç uygulanmamıştır (Amaral, 2010: 208). Bu, Portekiz'de bölge geleneğinin hiç olmamasıyla ilişkilendirilmektedir (Amaral, 2010: 207).

Halen oldukça merkezileştirilmiş ve bölgelere sınırlı özerklik derecesi verilen bir ülke olan Portekiz'de Anayasa'da (Baier vd. 2013: 17) Portekiz devletinin bir takım istisnalarla birlikte üniter bir devlet olduğu öngörülmüştür.⁶ Anayasa'ya göre ülke coğrafi, toplumsal ve doğal ve insani özellikler açısından ekonomik gelişmeyi dengeli sağlamak için plan bölgelerine⁷ ayrılır. Özerk bölgeler haricinde Portekiz, üçlü bir idari bölümlenmeye sahip merkezi bir devlettir. Bunlar, Anayasa'da bucaklar, belediyeler ve idari bölgeler olarak tanımlanmıştır (md. 235-262). Bu bölünmenin idari amaçlarla yapıldığı Anayasa'da açıkça belirtilmiştir (md. 36).

Fransa da siyasal bölgeselleşmeden farklı özellikler göstermektedirler. Âdemi merkeziyetçi bir Cumhuriyet olan Fransa, yirmi iki bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler idari nitelikte statülere sahip oldukları için Fransa siyasal açıdan bölge devlet olarak kabul edilmez. Fransız bölgeleri denizaşırı memleket yönetimleri dışında merkezi idarenin güçlü olduğu bir idari yapıyı öngörür. Fransa'da merkezi bir şekilde örgütlenmiş devletin yerel yönetim kurumlarını sınırlı idari yetkilerle donatması söz konusudur. Yetki paylaşımı, anayasal temelde değil devlet tarafından çıkarılan yasal düzenlemelerle olmaktadır. Yönetim kurumlarının bölgesel anayasaları veya statüleri yoktur. Bu bakımdan bir egemenlik paylaşımı söz konusu değildir. Fransa'da iller ve bölgeler geniş yetkilerle donatılmasına ve seçimle iş başına gelmesine rağmen (1982 Reformuyla birlikte Fransa'da oluşturulan bölgeler genel oyla seçilen meclislerden oluşmaktadır) bu birimlerin bölgeselleşme açısından kaçınılmaz olan gerçek yasama yetkileri yoktur (Benedikter, 2014: 32). Buna karşın siyasal özerklik, demokratik yollarla seçilmiş kurumlar tarafından yerine getirilen belirli, asgari

⁶ Portekiz Anayasası md. 6: "*(Üniter Devlet) 1. Devletin yapısı üniterdir ve özerk ada özyönetim sistemine ve katmanlı yetki ilkesine, yerel yönetimlerin özerkliğine ve kamu yönetiminde demokratik, yerinden yönetim ilkesine saygı çerçevesinde örgütlenir ve fonksiyonunu yerine getirir. Azor Adaları ve Madeira takımadaları kendi siyasi ve idari statüleriyle ve özyönetim kurumları ile özerk bölgelerdir.*"

⁷ "*Plan bölgesi ekonomik ve sosyolojik gerekçelerle merkezi yönetimin bölgesel planlamaya gerek duyması nedeniyle genellikle merkezi otoritenin idaresi altında kurulan ve yerel yönetim organlarının katkısının da alındığı bölgelerdir. Bu çerçevede bölge esas olarak ekonomik kalkınma planının il üstü çerçevesidir.*" Nalbant, 2012: 259.

yasama ve yürütme yetkilerinin hukuken belirlenmiş ve yasal açıdan güvence altına alınmış bir şekilde başka bir bölgeye devredilmesini ifade eder (Benedikter, 2014: 44).

Portekiz’de adalar halkı, Fransa’da denizaşırı yerlerdeki halklar,⁸ ulus altı varlıklar olarak anayasalarda tanınmışlardır. Bunlar coğrafi sınırlara sahiptir. Ancak her iki ülke için de, siyasal bölgeselleşme istisnaidir (Nalbant, 1996a: 58). Ancak İtalya ve İspanya’da bölgeselleşme kısmi ve istisnai değildir. Bu sebeple, bölge devlet olma özelliğini gösteren modeller olarak İtalya ve İspanya’yı ele alabiliriz (Nalbat, 1996a: 63). Bununla birlikte her iki devlet de bölge devlet modeli olarak türdeş özellikler göstermezler. İtalya bölge/bölgesel devlet (*regioni*), İspanya’da özerklik devleti/özerk topluluklar (*comunidades aotonomas*) tanımı benimsenmektedir.

II. SİYASAL BÖLGESELLEŞME NEDENLERİ-İTALYA VE İSPANYA ÖZELİNDE OLUŞUM SÜREÇLERİ

A. Genel olarak

Bölgelerin özerkleşme süreci, bölgelerin bir takım farklı özelliklerinden kaynaklanabilir. Siyasi özerkliğin kurulmasında, bölgenin nasıl ve kim tarafından yönetildiği, örneğin daha önce bir sömürge olması gibi tarihsel özellikler ön plana çıkabilir. Yine de, bu tür tarihsel arka planlar tek başına siyasal özerkliğin kurulması için yeterli bir neden olmaz. Aynı şekilde, ne coğrafi koşullar ne de doğal kaynaklar, özerklik oluşumunda önemli bir etkiye sahip değildir. Bu özgünlükler, diğer etkenlerle birleştiğinde, siyasi özerkliğin kazanılmasında kolaylaştırıcı olabilir. Ekonomik avantajlar tek başına özerklik isteminde etkili olmamakla birlikte özerkliğin derecesini belirlemede rol oynayabilir (Ackrén, 2009: 161). Bununla birlikte, idari amaçlar özerkliğin tanınmasında etkili olabilir: Bölgenin idari yapısında etkin bir araç olması, merkezi devlet ile yerel yönetim arasındaki yetki dağılımı için yeni bir birimin gerekliliği, demokratik katılımın sağlanması, katı merkezi yönetime esneklik sağlamak ve yeni sorumluluk mekanizmalarının kurulması (Nalbant, 2012: 255).

Günümüzde siyasi özerklik yoluyla iktidar yetkilerinin paylaşılması istemindeki en önemli motivasyon, özerklik isteyen topluluğun siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarlarının korunması ve

⁸ “Her ne kadar özerklik olarak adlandırılabilirse bile özerkliklerin niteliği bakımından sadece kamu özerkliği olarak değerlendirilmesi zorunlu olan, Korsika yer almaktadır. Sadece idari alandaki yetkilerin bölgesel bir organa devri, merkezi organlar tarafından alınmış kararların icrasıyla görevli ‘kendi kendini yönetme temsilcilikleri’ aracılığıyla bir nevi devletin idari organlarının yeri değiştirilmiş bir uzantısı haline gelmesi demektir. Bu yüzden, Korsika kendi bölge meclisi Paris’teki hükümete yasa önerisinde bulunabilmesi ama kendisinin yasa çıkarmaması nedeniyle, özerk bir bölge olarak sınıflandırılmaz. Oysa reel bir özerklik iki şekilde gerçek bir yasama yetkisine sahip olmalıdır: ya birinci (münhasır) ya da gerektiğinde merkezi devletin yasalarına uygun olarak ikincil yasama yetkisi. Eğer bu iki yetkiden herhangi biri yoksa bu durumda sadece sıradan bir idari desantralizasyondan söz edilebilir.” Bkz. Benedikter, 2014: 44.

geliştirilmesi ile farklılıklarının geleceğe taşınması kaygısıdır (Nalbant, 2012: 255). Bugün siyasal özerklik, genel olarak azınlık haklarının korunmasında kabul gören en ileri biçimlerden biri olarak kabul edilir (Benedikter; 2014: 29). Bu nedenle bağlantılı olarak, kimi zaman ayrılıkçı bölgesel bir partinin, hareketin veya grubun varlığı da bu özerklik tanınmasında etkili olabilmektedir (Masseti ve Schakel, 2016). Hem İtalya hem de İspanya’da bölgesel devlet yapısıyla, totaliter rejimlerin ardından, sayılan gerekçelerle bazı bölgelerdeki ayrılıkçı eğilimlerin önlenmesi amaçlanmıştır (Esen, 2001: 116). Devlet, ayrılığı engellemek için bölgeye özerklik tanısa da ayrılıkçılık, özerkliğin türü ve derecesini tek başına belirlememektedir (Ackrén, 2009; 160).

B. İtalya

Yakın döneme kadar idari ve siyasi açıdan istikrarsız bir tarihe sahip olmuştur. I. Dünya Savaşı’ndan sonra, önce İtalyanların yaşadıkları bölgeler, daha sonra İtalyan olmayan hakların yaşadıkları bölgeler İtalya’ya dâhil olmuştur. Dolayısıyla İtalya Kıta Avrupası’nda diğer ülkelerin aksine, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ulusal birliğini kurarak merkezîyetçi bir idare uygulamıştır. Faşist dönemde bu merkezileşme olgusu daha da güçlenmiştir. 1943 yılında işgal edilen İtalya, 1945 yılında tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Sonraki yıl bir halk oylamasıyla Faşizm döneminde devam eden monarşi kaldırılarak yerine demokratik cumhuriyet yönetimi kurulmuştur. Kurucu Meclis tarafından kabul edilen bugünkü İtalyan Anayasası (1947), 1948’de yürürlüğe girmiştir.

Bu yeni anayasa ile merkezi devlet, bölgesel devlet sistemine dönüştürülmüştür. Anayasa, 20 bölgeye yasama ve yürütme yetkileri tanımıştır. İtalya’da 5 bölge, Kuzey-Güney ekonomik uçurumu ve bölgesel çeşitliliğin yanı sıra etnik dinsel, tarihsel ve kültürel farklılıkları sebebiyle “özel biçimlerde ve koşullarda özerklik” statüsüne sahiptir (md. 116). Kuzey’de ulusal azınlıkları olan ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra "kendi kaderini tayin hakkı” ya da en azından özel statü talep eden 3 bölge bulunmaktadır. Bunlar: Sloven ve Roman azınlıklardan oluşan *Friuli-Venezia, Giulia* Bölgesi, Franko Halkından oluşan *Aostatal* Bölgesi ve Ladin azınlık ve Almanca konuşan halkın oluşturduğu Güney *Tirol* Bölgesi’dir. Güneyde ise Sicilya, ilk önce bağımsızlık daha sonra kendi yerli dillerini konuşan Sardinya gibi özerklik talep etmiştir. Bu nedenlerden dolayı bu 5 bölgeye özel bir statü verilmiştir ve Anayasa ile güvence altına alınmıştır. 1972’de ise 15 bölge “normal statülü bölge” olarak belirlenmiştir (Benedikter, 2014: s.124).

C. İspanya

İspanya, 19. yüzyılı siyasal çalkantılar ve istilalarla geçirmiştir. Napolyon fetihleri, Fransız yönetim modelinin yaygınlaşmasını sağlamakla birlikte İspanya her iki Cumhuriyet döneminde de (I. Cumhuriyet 1873-74 ve II. Cumhuriyet 1931-36) federalizme yakın bölgesel devlet biçimini

benimsemiştir. I. Cumhuriyet Anayasası üç düzeyli federal bir yapı öngörmekteydi: Belediyeler, bölgesel devletler ve federal devlet. II. Cumhuriyet Anayasası'nda da bölgeselleşme bir hak olarak düzenlenmişti.

İspanya'da özellikle Katalonya, Bask ve Galiçya bölgelerinin kimliklerin koruma yönündeki güçlü talepleri, I. ve II. Cumhuriyet anayasalarını şekillendirmiştir. İspanya'da; Katalonya'ya 1932'de, Bask Bölgesi'ne ise 1936'de belli ölçülerde özerklik tanınmıştı (Keleş, 1993: 18). Ayrıca Bask ve Katalan ulusal kimliklerinin İspanyol ulusal kimliğinden daha erken bir dönemde ortaya çıkması sebebiyle bunların özerklikleri ön planda tutulmuştur (Aktoprak, 2011: 26).

İspanya, Franko Dönemi (1939-1975) hariç, hiç bir zaman klasik bir ulus devlet modeli benimsememiştir (Aktoprak, 2011: 21). 40 yıllık Franko Dönemi hem II. Cumhuriyet'in özerk bölgelerini kaldırmış hem de özerkliğe karşı otoriter bir yönetim modeli benimsemiştir (Nalbant, 2012: 96). 1975 yılında Franko Dönemi'nden sonra demokrasiye geçişle birlikte, Bask, Galiçya ve Katalonya başta olmak üzere farklı tarihsel ve etnik-dilsel nedenlerle birçok topluluk bölgesel düzeyde iktidarın paylaşılmasını istemiştir. Bu talepler bazıları, ayrılıkçı temellerde olmuştur. Ayrılık temelindeki talepleri 1978 İspanyol Anayasası, *özerklikler devleti formülü* ile çözmüştür. 1978 Anayasası'ndaki modeli ortaya çıkaran en önemli etken, Katalan ve Bask milliyetçiliğinin talepleri ve bu talepleri de bir ulus devlet çatısı altında karşılama çabası olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi bölgesel devlet, İspanya için yeni bir model değildir, İspanya'da dikey güçler ayrılığına dayalı yetki paylaşımı modellerinin hepsini son yüzyılda (I ve II. Cumhuriyet süreçlerinde) uygulanmıştır (Aktoprak, 2011: 25; Nalbant, 1996a: 50).

Bugün İspanya, 1978 Anayasası uyarınca farklı düzeyde 17 özerk bölge ve 2 özerk şehirden (Kuzey Afrika'daki Ceyta ve Melilla) oluşan bir bölgesel devlet ya da dünyada tek örneği olan 'özerk topluluklar devleti'dir. (Benedikter, 2014: 149). Ancak iki özerk şehrin yasama yetkileri yok ve yerel özerk bölgeler olarak kabul edilmektedir. 13 bölgeye özerklik statüsü, 1978 Anayasası'ndan önce, yasa ve kararnamelerle verilmiştir. Bask, Katalonya ve Galiçya özerklik statüleri ulusal parlamento tarafından onaylanmamıştır, kendi bölgelerinde referanduma sunulmuştur. Diğer bölgeler ise, Anayasa kapsamında özerklik oluşum sürecine dâhil olmuşlardır. Bu yasalar temelinde kurulan bölgeler, yeni anayasanın kabul edilmesiyle anayasal dayanağa kavuşmuştur. 1978-1983 yılları arasında bütün bölgeler bu bölgeselleşme sürecine dâhil olmuşlardır (Benedikter, 2014: 147).

III. ÖZERKLİĞİN TANINMASI VE ÖZERKLİĞİN KURULMASI

A. ÖZERKLİĞİN ANAYASAL DAYANAKLARI

Bölgeci devlet ve özerk topluluklar ile devlet arasındaki bağ, anayasal veya federal sadakat ilkesine dayanmaktadır. Anayasal sadakat, özellikle, kurumsal seviyelerin tümünün, sistemin doğru ve düzgün işleyişini engelleyebilecek veya tümü oluşturan taraflar arasında var olması gereken gerekli bütünleşmeyi bozmasına yol açabilecek davranışlardan kaçınması gerektiğini ifade etmektedir (Rolla, 2009: 14).

1947 İtalyan Anayasası, siyasal özerkliği temel öğelerini özerk organizmalardan oluşan bölgeler ekseninde düzenlemiştir. 1947 Anayasası'nda, 'Cumhuriyet'in teklifi ve bölünmezliği ilkesi'yle devletin teklifi güvence altına alınmıştır. Aynı zamanda geniş bir devlete bağlı *idari yerinden yönetim ilkesi* ile yerel özerkliği kabul etmiştir (md 5). Anayasa'nın 6. maddesindeki "*Cumhuriyet, dil azınlıklarını, uygun tedbirler aracılığıyla himaye eder*" ifadesi de kültürel ve etnik farklılıkların anayasal güvence altında olduğunu gösterir. Bölge statülerinin bazılarında da dilsel farklılıkların korunmasına ilişkin hükümler vardır.⁹

Genel olarak bölgeci devlet modelinde bölgelerin oluşturulmasında, tarihsel, kültürel, dilsel ya da etnik ayrılıklar dikkate alındığından, ancak bunun tek başına yeterli olmadığından yukarıda bahsedildi. Nalbant'a göre (2012; 292) de İtalya örneğinde bölgeselleşme, sayılan farklılıklar temelinde değil, yerinden ve yerel yönetimin güçlendirilmesi temelinde gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak genelde bölgelerin sınırları (Sicilya ve Sardinya hariç) etnik ve kültürel farklılıklar temelinde değil, idari sınırlar temel alınarak çizilmiştir.¹⁰ İtalya'da özerklik tanınan bölgeler Anayasa'da tek tek sayılmasına (md. 116-131) rağmen; İspanya Anayasası, özerkliği milliyetlere ve bölgelere tanıdığı belirtilmektedir. İspanyol bölgeselleşmesinde, hem ulus altı bir topluluklar (Katalan, Bask, Galiçya) hem de yersel alanlar (Madrid, Endülüs) siyasal özerkliğe sahiptir (Nalbant, 1996a: 62). İtalyan Anayasası'nda bölgelerin varlığı dair ulustan ayrı bir hukuki tanınma ve tanım yer almaz (Nalbant, 1996b: 21). İtalya Anayasası, İspanya Anayasası'nda olduğu gibi, özerkliği bir hak olarak düzenlememiştir. Anayasa'ya göre İtalya, siyasal yerinden yönetim unsurlarını içeren üniter bir *bölgeselleşmiş devlet* olarak tanımlanabilir. İtalyan Anayasası'na (md. 132) göre bölgeler, mevcut bölgelerin birleşmesi ya da ayrılması yoluyla, belli bir çoğunluk elde edildiğinde Anayasa'nın öngördüğü usulle kurulabilir. Ayrıca belirli şartlarda olağan statülü bölgelerin özerkliklerinin genişletilebilir (md. 116).

1978 İspanyol Anayasası'nın 2. maddesinde devletin ve İspanyol ulusunun bölünmez bütünlüğünü vurgulayan, arkasından özerklik hakkını tanıyan ifadeler yer almaktadır: "*Anayasa İspanyol ulusunun parçalanamaz birliğine dayanır, bütün İspanyolların parçalanamaz ve ortak*

⁹ Örnek olarak bkz. Bozen-Tirol Özerklik Statüsü md. 100, Bozen Tirol Özerlik Statü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Peterlini, 2009: 143-170.

¹⁰ Ancak Tirol-Bozen örneğinde olduğu gibi diğer özel statülü bölgelerde etnik ve kültürel farklılıkların ön plana çıktığı görülmektedir.

yurdu, onun parçası olan bölgelerin ve ulusların (milliyetlerin) özerkliğini ve kendi aralarındaki dayanışmayı tanır ve garanti eder.” Bununla birlikte, İspanyol Anayasası’nda ne özerk toplulukların sayısı ne de yetkilerinin kapsamı Anayasa tarafından belirlenmemiştir. Bu durum, her milletin veya bölgenin özerk bir topluluk olmak isteyip istemediğine özgürce karar vermesini sağlayan “tahsis ilkesinin” (*principle of disposition*) sonucudur (Local and Regional Democracy in Spain, 2013: prg 184). Bu nedenle İspanya “bölgeselleşebilir” devlet olarak görülmektedir (Nalbant, 1996b, 36).

İspanya Anayasası’nın 2. maddesinde alt ulusal azınlıklardan değil de milliyetlerden bahsetmektedir. Ancak milliyet kavramı, Anayasa’da tanımlanmamıştır. Parlamento tartışmalarında, egemenlik hakkından yoksun, kültürel ve dinsel topluluklardan milliyet olarak söz edilmiştir (Nuez, 2001: 723). Öğretide esas olarak Anayasa’da geçen milliyetlerin, tarihi geçmişleri nedeniyle Katalonya, Bask ve Galiçya olduğu kabul edilir (Nalbant, 2012: 309; Çavuşoğlu, 2002: prg 8). Hatta, 2006’da Katalonya özerklik statüsünün giriş kısmında Katalanları ulus olarak tanımlayan değişiklik İspanya’nın bütünlüğünü bozduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi önüne götürüldüğünde Mahkeme, ulus kavramının giriş bölümünde kullanılmasının hukuki etkisinin olmaması sebebiyle düzenlemeyi Anayasa’ya aykırı bulmamıştır. Buradaki ulus kavramının etnik, kültürel ve tarihsel bir farklılıktan kaynaklandığı kabul edilmektedir (Benedikter, 2014: 161). Anayasa Mahkemesi’ne göre özerklik, egemenlik değil bir haktır. Özerklik, sınırlı bir yetkidir ve ulusal birlik ilkesinin çerçevesinde anlam taşır (Nalbant, 2012, 316). Mahkeme böylece, İspanya Anayasası’nın Katalonya’yı millet olarak tanıdığı, bölünmez İspanya ulusu içinde milliyetlerin tanındığı ancak bağımsız ulusların tanınmadığına dikkat çekmiştir (Benedikter, 2014: 161).¹¹

İspanya özerk toplulukları, idari bölgelerden farklı olarak siyasal varlıklardır. Özerk topluluk, coğrafi-ekonomik ve sosyo-politik öğeler barındıran bir anlama sahiptir (Nalbant, 2012: 311). İspanya Anayasası 2. madde özerk topluluklar bölgeler ve milliyetler şeklinde iki statülü bir bölgeselleşme öngörmüştür. Özel statülü *tarihi milliyetlerden* oluşan Galiçya, Bask, Katalonya bölgeleri ve özel kuruluş süreciyle özerk olan Endülüs en geniş yetkilere sahip bölgeler olarak kabul edilmektedir (Benedikter 2014: 166; Moreno&Trelles 2005: 524).

¹¹ Buna rağmen yakın tarihte Katalan bölgesel devleti kendi ulusal meclisinde bir bağımsızlık referandumu kararı aldı. Ancak bu karar hakkında Anayasa Mahkemesi tarafından yürütmeyi durdurma kararı verildi. Buna rağmen yapılan referandumda bağımsızlık kararı çıktı. Merkezi hükümet bu referandumu tanımayacağını duyurdu. Belirtmek gerekir ki, bölgesel devlet yapısı -İspanya özelinde- Anayasa gereği self determinasyon hakkı vermez ve böyle bir referandumun yapılması Anayasa’ya aykırıdır. Referandum ve olası sonuçları, iç ve dış hukuktaki, bu konunun kapsamı dışındadır. Ancak bağımsız olsa bile İspanya’daki devlet modeli anayasa değişmedikçe bölgesel devlet olmaya devam edecektir. Bkz. İspanya Anayasa Mahkemesi’nden Katalonya Kararı, 12.09.2017, tr.euronews.com.

Anayasa'nın 3. maddesi, devletin Kastilya dilini resmi İspanyolca olarak tanımaktadır.¹² Anayasa ayrıca, Kastilya dili dışındaki İspanyol dillerinin kurulacak olan özerk bölgelerde ikinci resmi dil olarak tanınmasını kabul etmektedir. İspanya Anayasası md. 3/3'e göre göre İspanya'daki farklı diller, bir zenginlik olarak özerk bir saygıyı ve korumayı gerekli kılan kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Bu hükümlerle birlikte Anayasa'da yer alan İspanyol ulusu tanımının geleneksel ulus devlet modeline uygun olarak tek dil, tek millet, tek ülke olarak şekillenmediği ve özerkliğin dil temelinde gerçekleştiği söylenebilir (Aktoprak, 27).

B. ÖZERK TOPLULUK STATÜLERİ

Siyasal özerklik, İtalya ve İspanya anayasalarının kabul ettiği gibi, özerk bölge için bir statünün kabul edilmesine bağlıdır (Çavuşoğlu, 2002: prg 14). Her bölgesel oluşum kendi özerklik statüsüyle yönetilir. Statüler, bir bölgenin örgütlenme biçimini, işleyişini ve yetkilerini düzenleyen yasal metinlerdir. Siyasal özerkliğin kurulması aynı zamanda özerk bölge içerisindeki bütün halk gruplarının birbirleriyle olan ilişkilerini ve özerk yönetimin geleceğe yönelik izleyeceği yolla ilgili düzenlemeleri kapsar. Siyasal özerkliğin hukuksal olarak şekillendirilmesi her bir etnik azınlık grubun ya da bölgenin taleplerine, ihtiyaçlarına ve çıkarlarına göre belirlenir (Benedikter, 2014: 30).

İtalya'da her bölge bir statüye sahiptir. İtalyan Anayasası'nın 114. maddesine göre yönetsel bölümler; bölgeler, iller¹³ ve komünler -belediyeler- biçimindedir. Bölgeler, Anayasa'daki ilkeler çerçevesinde bir statüye ve kendi yetkileri ve sorumlulukları olan özerk birliklerdir. Statü, iç örgütlenme tarzını, anayasa ve yasalarla uyumlu bir biçimde belirler (md. 123).

İtalya Anayasası, 2001'de yapılan değişikliklerden¹⁴ önce, bölge statülerinin Bölge Kurulu üyelerinin mutlak çoğunluğuyla kabul edilmesi halinde ulusal parlamento tarafından onaylanmasını öngörmüştü (md. 123).¹⁵ Anayasa değişikliğiyle bölge statülerinin oluşumu ve

¹² İspanya Anayasası md. 3. 1. Kastilyen, devletin resmî İspanyolca dilidir. Bütün İspanyollar, bu dili bilmek ödeviyle yükümlü ve kullanma hakkına sahiptirler. 2. İspanya'nın öbür dilleri de, Özerk Yönetime Sahip ilgili Topluluklarda, bunların Özerklik Yasalarına uygun olarak resmî dillerdir. 3. İspanya'nın farklı dilsel biçimler zenginliği, özel bir saygı ve koruma gerektiren kültürel bir mirastır.

¹³ 128. madde ise iller ve bucakların, bunların görevlerini belirten genel Cumhuriyet yasalarınca saptanan ilkelerin sınırları içinde, özerk topluluklar olduğunu hükme bağlamakta, 129. madde uyarınca da bu birimler aynı zamanda merkezci olmayan devlet ve bölge çevreleri olarak kabul edilmektedir.

¹⁴ Anayasa değişikliği nedenleri hakkında bkz. Fabbrini & Brunazzo, 2003:100-120.

¹⁵ Özel statülü beş bölgenin statüleri anayasal nitelikte yasalarla, diğer on beş bölgenin statüleri ise olağan yasalarla kabul edilmişti.

değiştirilmesinde yeni düzenlemeler yapıldı.¹⁶ Bu düzenlemeler, statülerin oluşumu ve değiştirilmesi için öngörülen süreyi uzatmaya ve zorlaştırmaya yönelik olmuştur. Bununla birlikte bölgenin statüsü belli çoğunluktaki bölge seçmenleri tarafından referanduma sunulabilir. Bu durumda, statü ancak referandumda geçerli oyların çoğunluğu tarafından kabul edildiğinde yürürlüğe girer (md. 123/3). Anayasa'nın 116. maddesine göre ise, özel statülü olmayan bir bölgenin özerkliğinin genişletilmesi ancak ulusal parlamentonun çıkaracağı bir yasayla mümkündür (Çavuşoğlu, 2002: prg 14).

İtalya'da olağan ve özel statülü bölgeler arasında statü farkı vardır. Özel statülü bölgeler *anayasal değerde yasalar*¹⁷ olarak kabul edilirken, olağan bölgelerin statüleri *Cumhuriyet yasaları ile eşdeğerdir*.¹⁸ Bu statüler, yasama yetkileri bakımından bir farklılık içermez. Özel bölgeler ile diğerleri arasındaki fark, özerk bölgelere tanınan mali özerkliğin diğer bölgelerden daha geniş olmasıdır (Esen, 2001: 128).

İspanya Anayasası'nda her ne kadar bölgeler, İtalya Anayasası'nda olduğu gibi belirlememişse de bölgelerin nasıl kurulabileceğine ilişkin kurallar yer almaktadır. İspanya Anayasası'nın 137. maddesi, devletin mülki olarak belediyeler, iller ve özerk topluluklar olarak bölümlendiğini ve örgütlendiğini belirttikten sonra; bütün bu bölümlerin kendi çıkarlarını ilgilendiren alanlarda özerklikten yararlandıklarını belirtmiştir.

Anayasa, kimlerin özerk topluluk oluşturabileceğini Anayasa'nın 143. maddesinde üç kategoriye ayırmıştır. Birinci grup ortak tarihsel, kültürel ve ekonomik karakteristiği olan sınırdaş illerdir. İkinci grup adalar veya ada topluluklarıdır. Üçüncü grup tarihsel bölgesel varlık olan illerdir. Bundan başka 143. maddedeki koşulları taşımayan, ancak ulusal çıkar nedeniyle bir organik yasanın yetkili kıldığı bir ilden büyük olmayan yersel birimler (md. 144/a) ve ulusal çıkar nedeniyle özerk topluluk oluşturulması için organik bir yasa tarafından yetki ya da karar verilen il organizasyonuna dahil olmamış yersel birimler (md. 144/b) özerk topluluk oluşturabilir.

¹⁶ 2001 değişikliğinden sonra Fabbrini ve Brunazzo'nun öngördüğü gibi İtalya resmi olarak geleneksel üniter devlet modelini terk etmiştir ancak yerine tutarlı-bütünlüklü bir federal devlet koymamıştır. Ancak güçlü bir bölgesel devlet yarattığı söylenebilir. Bkz. Fabbrini & Brunazzo, 2003: 117.

¹⁷ Anayasa Niteliğinde Olan Kanunlar, İtalya Anayasası 138. maddesinde öngörülmüştür.

¹⁸ Özel statülü bölgeler, örneğin Valled'Aosta Bölgesi 1945'te, Sicilya Bölgesi de 1946'da Anayasa'nın yürürlüğe girmesinden önce kurulmuştur. Anayasanın kabulüyle birlikte bu kararnameler yürürlükten kaldırılmış, 1948'de dört bölgenin anayasal statüsü yasalarla kabul edilmiş; beşinci bölge olan Friuli-Venezia'nın statüsü, 1963'te yürürlüğe girmiştir. Olağan bölgeler, 1970'li yıllara kadar kurulamamış, bölgesel seçimler ancak 1968'de çıkarılan yasayla 1970'de gerçekleştirilebilmiştir. Devletle bölgelerin yetki alanlarının belirlenmesi ise 1970 yılında çıkarılan kararnameyle mümkün olmuştur. Nalbant, 2012: s. 295; Nalbant, 1996b: 23.

Anayasa'da özerk topluluklar için farklı kuruluş yöntemleri öngörülmüştür. Kural olarak md. 143/1'e göre; belirtilen özellikleri taşıyan iller, il genel meclislerinin veya adalar için ada temsilcilerinin ve her il veya adanın seçmen kitlesinin en azından çoğunluğu temsil eden belediyelerin 2/3'ünün özerk topluluk kurmak için bir girişimde bulunmaları mümkündür. Bu koşullara uymayan ve bir il örgütüne ait olmayan yerlerde parlamento, özerk toplulukların oluşturulması girişiminde bulunabilir. Bu sürecin başlamasından itibaren 6 ay içinde tamamlanması gereklidir; bu süre içinde uzlaşılammaması halinde yeni bir girişim ancak 5 yıl sonra başlatılabilir. İl genel meclislerinin- ada organlarının uzlaşmaları ve belediyelerin bu tür girişimi kabul etmeleri halinde ilgili illerin milletvekilleri, senatörleri ve il genel meclislerinin üyelerinden oluşan bir kurul, meclis kurulacak özerk topluluk için bir statü taslağı hazırlar ve parlamentoya sunar (md. 146).

Anayasa'nın 151. maddesinde ise ayrı bir kuruluş usulü öngörülmüştür. 151. maddede düzenlenen kuruluş usulüne göre bu tür bir girişimin başlayabilmesi için 141. maddeden farklı olarak her ildeki belediyelerin 3/4'ünün kabulü gereklidir. Ayrıca bu maddenin öngördüğü prosedür çerçevesinde özerk topluluk kurma girişiminin referanduma sunulması her ildeki seçmenlerin mutlak çoğunluğunca onaylanması zorunludur. Bu koşulların gerçekleşmesi halinde statü taslağı, ilgili bölgenin bütün milletvekilleri ve senatörlerinin oluşturduğu kurul/meclis tarafından hazırlanır ve kabul edilmesi mutlak çoğunluğun olumlu oyuna bağlıdır. Taslak statü, her bir ilde, kullanılan geçerli oyların çoğunluğu ile onaylanırsa, Parlamento'ya (*Cortes Generales*) sevk edilir. Her iki meclisin genel kurulunda yapılan oylamayla metin kabul edilir. İspanya'da statünün oluşturulması (yasalaşma ve yürürlüğe girme süreci) merkezi hükümetin onayına bağlıdır. Kabul edilen statü, Kral tarafından onaylanır ve yasa olarak yayımlanır.

Her özerk topluluk, kendi kuruluş statüsüne sahiptir. Devlet de bu statüleri bir yasayla (md. 81) tanıır ve korur (md. 147). İspanya Anayasası md. 147'ye göre statüler, Anayasa hükümleri uyarınca her özerk topluluğun temel kurumsal kurallarını oluşturur ve Devlet bu statüleri kendi hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçası olarak tanıır. Özerklik statülerinin içerdiği temel koşullar; topluluğun adı, yersel sınırları, özerk kurumun teşkilatı ve merkezi ile Anayasanın belirlediği çerçeve içinde kabul edilen yetkiler ve bunlara karşılık gelen hizmetlerdir. Bu statülerin temel koşullarında yapılacak herhangi bir değişiklik parlamentonun onayına bağlıdır. İspanya'da Anayasa Mahkemesi, statüler üzerinde kimi durumlarda önceden kimi durumlarda ise sonradan denetim yetkisine sahiptir.

IV. ÖZERK TOPLULUK VE BÖLGELERDE YETKİ PAYLAŞIMI

Bölgelerin özerkliği öncelikle yasama özerkliğini içerir. Yerel yasa koyma yetkisi bir özerkliğin varoluş nedeni bakımından temel koşulu oluşturmaktadır (Benedikter, 2014: 458). Bu

özerklik, yürütme alanında yasal düzenlemeler ve düzenleyici işlem yapma yetkisi ile yürütme alanındaki diğer yetkileri kapsar. Bölgelerin özerkliği yasama, yürütme ve idareyi kapsamakla birlikte yargı yetkisini içermez.

Bölgeler lehine siyasal özerklik tanımış olan bölgesel devletler, devletin birliğinin korunması için gereken önlemleri de almışlardır. İspanya Anayasası özerk topluluklar için belli yasaklar öngörmüştür. Değişik özerk topluluklar arasında statü farklılığı hiçbir biçimde, ekonomik ve toplumsal ayrıcalığı içeremez, hiçbir özerk bölümde haklar ve ödevler arasında ayırım yapılamaz ve nesnelere ve kişilerin serbest dolaşım hakkına kısıtlamalar getirilemez; hiçbir durumda özerk topluluklar arasında federasyon kurulamaz. Yetkilerin düzenlenmesinde uzlaşma sağlanamayan konularda merkezi devletin normları, özerk toplulukların normlarından üstündür. Anayasa, merkezi devlete belli alanlarda özerk toplulukları denetleme imkânı vermektedir (md. 138-139-145). Ayrıca özerk topluluklar merkezi devletin tanıdığı, uluslararası sözleşmeler, kurallar ve AB mevzuatına uygun davranmak zorundadır. Bu normlara aykırı davranışlar ile kamu düzeninin ciddi bir tehlike altında olduğu durumlarda hükümet, bölgeler adına sadakat ve katmanlı yetki ilkeleri doğrultusunda hareket edebilir (md. 120).

A. Yasama ve Yürütme

Özerklik, siyasal kurumlar yoluyla ya da özellikle bölgesel yasama yetkisinin kullanılmasıyla kurulur. Bölgesel devletlerde yasama yetkisi, bölge meclisleri tarafından kullanılır. Norm koyma yetkisinde somutlaşan özerklik hakkı, İtalya ve İspanya'da anayasal güvence altındadır. Anayasalarda tanınan bu hak, yargısal koruma altındadır. Özerk topluluklar ve bölgeler, özgür iradelerini bu çerçevede kullanırlar. Siyasal özerkliğin bir sonucu olarak idari bakımdan da örgütlenme hakkı tanınmıştır (Sánchez, 2016: 115).

İspanya'da yasama yetkileri bakımından ikili bir liste öngörülmüştür. İspanya Anayasası'nda, merkezi yasama organının normatif yetkileri (md. 149) ile özerk toplulukların yasama yetkileri (md. 148) ayrı ayrı düzenlenmiştir. Uluslararası ilişkiler, savunma, adalet ve kamu maliyesi gibi konular, devletin münhasır yetki alanına girmektedir. Buna karşılık, özyönetim kurumlarının örgütlenmesi, alan düzenlemeleri, şehircilik ve çevre gibi konular, özerk toplulukların yetki alanında yer alır. Merkezi devlet yetkisindeki konular, daha açık ve net bir dille ifade edilmiştir. Özerk topluluklar için yetkilerin ve hakların bu kadar net bir şekilde ifade edildiği söylenemez. Nitekim 1997-1999 arasında özerk toplulukların önemli bir bölümü eğitim ve sağlık alanını üstlerine almışlardır. Toplulukların maddede sıralanan tüm yetkileri kullanması gerekmez, bu durumda bu yetkileri merkezi devlet kullanır. Nitekim bazı bölgeler, bazı yetkilerini merkezi

devlete bırakmıştır.¹⁹ Merkezi devletin bu yetkileri kullanması, özerk topluluklara verilen yetki alanlarına ilişkin yasama ve yürütme işlemi yapmasını engellemez (Esen, 2001: 226).

Daha önce ve daha fazla özerklik hakkına sahip olan topluluklar olmakla birlikte, farklılaşmış yetkilerden oluşan özerk yapı, aynı düzeye gelme eğilimini sistemin kuruluşundan itibaren taşımıştır. Bu eğilimin sonucunda 22 Şubat 1992’de hükümet, PSOE (Sosyalist İşçi Partisi) ve PP (Halk Partisi) arasında yeni özerklik antlaşmaları yapılmıştır. Bu anlaşmalarda Anayasa’nın 143. maddesi yoluyla kurulmuş olan toplulukların yetkilerinin artırılması konusunda uzlaşmaya varılmış, 1994’te de topluluklar yeni yetkilerini kullanmaya başlamıştır. Böylece günümüzde Anayasa’nın 143. ve 151. maddelerine göre kurulan özerk topluluklar arasında uygulamada bir fark kalmamıştır (Esen, 2001: 191).

İtalya’da bölgeler, Anayasa’nın 117. maddesinde sayılan alanlarda, ayrıca yasalarda öngörülen diğer alanlarda yasama işlemleri yapar. Maddede, 18 konu halinde merkezi devletin münhasır yetkileri ve ortak yetki alanları geçerli olduğu alanlar sayılmıştır. Anayasa’nın açıkça saymadığı tüm konularda düzenleme yapma yetkisi, bölgelere aittir. Siyasal düzlemde kendilerine yetki tanınan bölgeler, bu çerçevede idari işlemlere de sahiptirler (md. 118). Özel statülü bölgelerin yasama yetkisi, 117. madde dışına taşabilir. Nitekim Sicilya ve Sardinya Parlamentosu’nun yasama yetkisi sanayi ve ticaret konularını da kapsamaktadır ve bu alanlarda Sicilya yasaları ulusal yasalardan üstündür (Nalbant, 1996b: 297).

İspanya ‘özerk toplulukları’ ve İtalya ‘bölgeleri’ yetki bakımından karşılaştırıldığında, İspanya özerk topluluklarının daha geniş, hatta genişleyebilen yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Bu anayasaların her ikisi de özerk topluluk/bölgeler kendilerine verilen yetkilerin tümünü ya da bir kısmını alma konusunda serbesttir (Nalbant, 1996a: 53). Yetkilerin geri alınabilmesi için hem İtalya hem İspanya’da anayasa değişikliği gereklidir. Ancak bu konuda yapılacak anayasa değişikliklerine katılım, bölgeler için ya hiç öngörülmemiştir (İspanya Anayasası md. 87, 166, 167, 168, 169) ya da kısmen (İtalya Anayasası md. 138) öngörülmüştür.

i. Yasama ve Yürütme Yetkisinin Denetimi

İtalya’da ve İspanya’da bölge statüleri, Anayasa Mahkemesi’nin denetimine tabidir. Bölge yasalarının yerindelik denetimi ise parlamento-merkezi hükümet ve yargı organları tarafından yerine getirilir.

¹⁹ Bir kamu hizmeti olan sağlık hizmetinin merkezi devlet ile yerel hükümet tarafından yürütülmesinin olası sonuçları için Bkz. Mosca, 2006: 113–120; Bossert, 1998: 1513-27.

İtalya’da bölgelerin yasama yetkisi üzerindeki denetim, merkezi hükümetin temsilcisi olan hükümet komiserinin veto-vize yetkisi ile gerçekleşir. Hükümet komiserinin bu yetkisi, bölge statüsünün oluşturulması aşamasında geçerli değildir. Merkezi hükümet; bölgesel yasaları, öngörülen süre içinde Anayasa Mahkemesi’ne götürebilir (md. 123).

İtalya’da bölgelerin idari işlemleri üzerinde yasallık denetimi, âdemi merkezîyetçi anlayış çerçevesinde, Cumhuriyet yasalarının belirlenen tarz ve sınırlar içerisinde bir devlet organınca icra edilir. İtalya Anayasası’nın 126. maddesine göre merkezi hükümet, Bölge Konseyince kabul edilen bir yasayı, bölge yetkisini aştığı ya da ulusal çıkarlarla ve diğer bölgelerin çıkarlarıyla çatıştığı iddiasıyla öngörülen süre içinde Bölge Konseyi’ne gönderebilir. Eğer Bölge Konseyi yasayı salt çoğunlukla oylarsa Cumhuriyet Hükümeti, yine yasada öngörülen süre Anayasa Mahkemesi’ne başvurarak yasallık sorununu gündeme getirebilir (md. 127). Ayrıca merkezi hükümet bölge meclisini, Anayasa’ya ve yasalara aykırı davrandığı durumlarda Cumhurbaşkanı’nın gerekçeli kararı ile feshetme yetkisine sahiptir (md. 126).

İtalya’da yargısal denetim sıkça başvurulmuş bir yol olmamıştır. İlk olarak parlamento denetimi belli sınırlar içinde kullanılmıştır (Nalbant, 1996b: 27). Merkezi hükümet, bir bölgenin yetkilerini aştığını; hem de bir başka bölge, diğer bir bölgenin kendi yetkilerini ihlal ettiğini düşündüğü bir bölge yasası olduğunu değerlendirmeleri durumunda Anayasa’da öngörülen süre içinde (yasanın yayımlanmasından itibaren altmış gün) bölgesel yasayı Anayasa Mahkemesi’nin denetimine sunabilir (md. 127). Bölgenin idari işlemleri üzerindeki hukukilik denetimi ise idari yargı yeri olan idare mahkemeleri tarafından yapılır (md. 125).

İspanya’da, özerk toplulukların yasama yetkileri üzerinde böyle bir denetim söz konusu değildir. İspanya’da idari işlemler üzerindeki denetim de sonradan denetim kuralına bağlıdır, yargısal denetimdir. Faaliyetlerin yerindelik denetimi konusunda bir hüküm yoktur. Merkezi denetim özerk topluluklarda devlet temsilcisi aracılığıyla yapılır (md. 154). Bu temsilci, özerk topluluğun sınırları içinde devlet yönetiminden sorumludur (Nalbant, 1996b: 46). İspanya Anayasası (md. 154) hem hükümetin hem de parlamentonun hükümet temsilcisi yoluyla özerk yönetimlerden faaliyetleri hakkında bilgi isteyebileceğini düzenler. Hükümet, hükümet temsilcisi aracılığıyla bazı tedbirlerin alınmasını ön denetim yoluyla sağlayabilir. “Özerk topluluk, Anayasa veya diğer yasaların öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmezse ya da İspanya’nın genel çıkarlarına zarar verecek şekilde hareket ederse, hükümet, özerk topluluğun başkanına şikâyetle bulunabilir. Ancak bu girişimden bir sonuç alınamazsa, Senato’nun salt çoğunluğuyla alınan bir kararla, söz konusu özerk topluluğu, ilgili yükümlülükleri yerine getirmeye zorlamak veya kamu çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alır” (md. 155).

İspanya’da özerk toplulukların yasama niteliğindeki işlemlerinin Anayasa’ya ve ulusal yasaya uygunluk denetimi Anayasa Mahkemesince yapılır (md. 153). Hükümet, özerk yönetim

organlarının kararlarını Anayasa Mahkemesine götürme yetkisine sahiptir (md. 153). Devletin özerk topluluklarının düzenleme alanları arasında bir yetki uyuşmazlığı çıktığında, bunu çözmeye yetkili organ yine Anayasa Mahkemesidir (md. 134).

Özerk toplulukların yasal düzenlemeleri anayasa yargısının, düzenleyici işlemleri idari dava yargı organları ve Danıştay'ın, bütçeye ilişkin konular Sayıştay'ın denetimine tabidir. Hükümet, Anayasa'da (md. 150/2) verilen yetkilerin yürütülmesi konusunda, Danıştay'ın görüşünü olarak özerk topluluklara verilen yetkileri denetleyebilir. Bu bir yargısal denetim olarak nitelendirilmese de, hükümetin yaptığı hukuki bir denetim olarak nitelendirilebilir.

B. Yargı Birliği

Bölünmüş yargı erkine bölgesel devletlerde rastlanmamaktadır. Bölgesel ve ulusal yasalar için Anayasa Mahkemesi'nin denetimi söz konusudur. Yetki uyuşmazlıkları her iki modelde de anayasa mahkemesi tarafından çözümlenir. Bölgelerin ve özerk toplulukların sahip oldukları normatif ve düzenleyici yetkiler, ulusal birliğin korunması adına değişik biçimlerde ve anayasa mahkemeleri ile en üst düzeyde denetlenir. Bu nedenle, bölge yönetimleri için denetim altında ve göreceli bir özerklikten söz etmek mümkündür (Kaboğlu, 2005:153).

İtalya'da yargı birliği ilkesi geçerlidir. Bununla birlikte, özerk toplulukların idari yargı ile ilgili işlemlerine öncelikle bölge idare mahkemeleri bakmaktadır (md. 125). İdare mahkemelerinin kararlarının temyiz mercii ise başkentteki Danıştay'dır. İtalya'da bölgeler yargı çevresi olarak belirlenmemiştir. Tüm yargı organları merkeze bağlanmıştır.

İspanya'da da yargı birliği ilkesi esastır (md. 117/5). Her özerk topluluğun yargı çevresinde kendi Yüksek Adalet Mahkemeleri vardır. Özel statülü özerk topluluklar içinde yüksek adalet mahkemesinin kurulması yetkisinin verilmesi, bunların yargı özerkliğinin bulunduğu anlamına gelmez.²⁰ Bu mahkemelerin tepesinde merkezi yüksek mahkeme bulunmaktadır ve son karar yetkisi yüksek mahkemeye aittir. Bu yetki, yargı çevresinin belirlenmesiyle ilgilidir. Yargı yersel olarak belediyeler, adli bölgeler, iller ve özerk topluluk yargı çevreleri olarak belirlenmiştir.²¹

²⁰ Özerklik Statüsü, Bask hükümetine yargıçların atanması ve bölgedeki yargının yönetimine atama konusunda katılma hakkı veriyor. Sadece bütün Bask Bölgesi için bir eyalet üst mahkemesi, "yüksek mahkeme" kurulmuştur. İlgili devlet yasasının ilkelerine göre kurulan bu mahkeme topluluğun en yüksek atama merciidir. Başkanı doğrudan kral tarafından atanıyor. Özerk topluluk ve İspanya Adalet Bakanlığı Bask Adalet Bakanlığı ile birlikte Bask'ta yargının ilgili yönetmeliğinin devlet yasalarına uygunluğunu sağlamak için birlikte çalışır. Bkz. Benedikter, 2014: 153.

²¹ İdare Mahkemeleri üç düzeyde örgütlenmiştir: tek yargıçlı idare mahkemesinden oluşan il düzeyinde, üst mahkemelerin idari bölümünden oluşan bölgesel veya 'özerk' düzeyde ve son olarak, tek yargıçlı idare mahkemesinden oluşan eyalet veya ulusal düzeyde. Sánchez, 2016: 115. Administrative Justice in Europe – Report for Spain: prg 6.

Özerk topluluğun yetki çatışması öngörülmeleyen idari işlemleri ve düzenlemelerine karşı çeşitli kademelerde örgütlenen idare mahkemelerine başvurulmaktadır (AY md. 153/2).

C. Mali Özerklik

İtalya'da bölgeler, mali (gelir-harcama) özerkliğe sahiptirler (md. 119). Kendilerine özgü mali kaynakları olduğu gibi, mali kaynakları bakımından yetersiz olan bölgeler dayanışma ilkesi gereği devletten de yardım alabilirler. Bölgeler, anayasaya ve genel ilkelere uygun olmak koşuluyla vergi toplayabilir, ayrıca kendi topraklarıyla ilgili vergilerden pay alabilirler (md. 119). Borçlanma yetkileri ise sınırlıdır (md.119).

İspanya'da da özerk topluluklar, mali özerklikten yararlanırlar (md. 156). İkili bir mali özerklik sistemi vardır: Navara ve Bask bölgelerinde geçerli olan sistem ve ortak sistem (Tuna, 145). Bask ve Navara bölgelerinin mali özerklikleri, tamamen tarihsel ayrıcalıklarından kaynaklanmaktadır. Bask statüsü, İspanya'nın tek bölgesel hükümeti olarak bölgedeki bütün vergileri toplamayı Bask hükümetine tanımaktadır. Ancak toplanan gelirlerin bir bölümü, her yıl yapılan görüşmelerden sonra merkezi devlete aktarılmaktadır (Benedikter, 2014: 154).

Devletin vergi alanında münhasır bir yetkisi bulunmaktadır. Özerk topluluklar, yasalar ve anayasa çerçevesinde vergi salabilirler. Devletçe belirlenen vergiler, devlet düzenlemelerine göre özerk yönetimler tarafından yönetilir. Özerk yönetimler, merkezi devletin vergilendirdiği ürünler dışında yeni vergiler koyabilir. Özerk toplulukların vergi dışında başka ücretlendirmelerden gelirleri de olabilir. Ayrıca devlet vergilerini bir ölçüde arttırabilirler.

Genel ekonomik etkinliği planlamak ve bunu bölgesel kalkınmayla uyumlaştırmak, devletin yetki alanındadır. Burada dayanışma ilkesi geçerlidir.²² Dayanışma, bölgeler arasında, merkezi devletin eşgüdümü çerçevesinde dayanışmayı anlatmaktadır. Başka bir anlatımla, bölgelerde elde edilen değer, merkezde toplanmakta ve dayanışma ilkesi çerçevesinde yeniden bölgelere dağıtılmaktadır (Nalbant, 1996b: 37). Dayanışma ilkesi, özerk toplulukların ekonomik ve toplumsal ayrıcalıklara sahip olmasını engellemektedir. Bununla birlikte dayanışma ilkesi gereği merkezi devlet, bazı özel hizmetler için özerk topluluklara para yardımında bulunur.

D. Anayasa Değişikliklerine Katılma

²² Anayasa md. 2 aynı zamanda bölgeler arasında dayanışma ilkesini de içermektedir. Bu ilke zengin topluluklarla yoksullar arasında dayanışmanın gerekliliğini belirtir. Anayasa md. 138, 2. maddede yer alan ilkelerin uygulanması ve bölgesel eşitliğin sağlanması yönünde devlete yükümlülük yükler.

İtalya'da bölgeler kısmen anayasa değişikliği süreçlerine dâhil olmaktadır (md. 138). İtalya Anayasası 138. maddeye göre anayasa değişikliklerine ilişkin yasalar ulusal parlamentonun her iki kanadı tarafından üç aylık arayla yapılan iki görüşmeden sonra ve yine her iki parlamentonun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla oylanır. Bölge meclislerinin anayasa değişikliklerine katılımı istekleri, belli usuller çerçevesinde halkoyuna sunulur. Anayasa değişikliğine ilişkin yasalar beş bölge meclisinin isteği üzerine, yayımlandıkları tarihten itibaren üç ay içinde referandumla halkoyuna sunulur. Referanduma sunulan yasa, geçerli oyların çoğunluğunu almadıkça yayımlanmaz. Yasa, parlamentonun her iki kanadında da, üyelerin 2/3 çoğunluğuyla kabul edilirse referanduma gidilmez.

İspanya'da anayasa değişikliği girişimi, yasalarda olduğu gibi, Hükümet, Kongre ya da Senato tarafından başlatılabilir (md. 87, 166, 167, 168, 169). Özerk topluluk meclisleri de hükümetten yasa tasarısını geçirmesini isteyebilir veya hükümetten bağımsız olarak Kongre'ye yasa tasarısı sunarak girişimde bulunabilirler (md. 87/2). Görüldüğü gibi İspanya'da özerk topluluklar, anayasa değişiklik sürecine doğrudan katılmamaktadır. Bu açıdan İspanya Anayasası'ndaki düzenlemenin İtalya'dakinden geri bir düzenleme olduğu söylenebilir (Esen, 2001: 120).

E. Ulusal Temsil

Hem İtalya'da hem de İspanya'da yasama meclisi iki kanatlıdır. Federalizm ile İtalya-İspanya bölgesel devlet uygulaması arasındaki fark ise yasama meclislerinde özerk bölge ya da toplulukların doğrudan temsil edilmemesidir. Bu bakımdan federal devletle fark, özerk toplulukların devlet iktidarının kullanımına sınırlı bir katılımının söz konusu olmasıdır (Çavuşoğlu, 2002: prg 22).

İspanya Anayasası'na göre parlamento, Kongre ve Senato'dan meydana gelir. Kongre üyeleri iller düzeyinde seçilir ve bütün İspanya'yı temsil eder. Seçim bölgeleri illerdir. Her il için iki sandalye belirlenmiştir ve geri kalan üyelikler her bölgenin nüfusu oranında dağılır. *Ceuta* ve *Melilla* bölgeleri bir temsilci seçerler. Kongre ve Senato farklı düzeylerde faaliyette bulunurlar. Yasama yetkisi ağırlıklı olarak Kongre'dedir. Kongre'nin kabul ettiği yasalar Senato'ya gönderilir. İspanya Senatosu, İspanya parlamentosunun ve bölgesel temsilin üst kanadıdır. Anayasa gereği özerk topluluklar, Senato'da temsil edilirler (md. 69). Senatörler büyük bir kısmı oyu ile seçilir ve diğerleri bölgesel yasama organları tarafından atanır. Tüm senatörler dört yıllık bir süre için görev yapar, ancak bölgesel yasama organları atananları herhangi bir zamanda geri çağırabilir (Local and Regional Democracy in Spain, 2013: prg 181). İspanya'da Senato yersel temsile dayanır (Tuna, 111). Her özerk bölgenin en az bir senatörü vardır, ayrıca bölgede yaşayan nüfusa göre senatör sayısı artabilir (182/a). Bu seçim, özerk topluluk yasama meclislerince gerçekleştirilir. Senato, doğrudan halkın seçtiği üyeler ve bölgesel temsilcilerden oluşur. Nüfusa bakılmaksızın her

vilayette çoğunluk esasına göre dört senatör seçilir. Bazı yerleşim yerleri için senatör sayısı değişebilmektedir (Tuna, 111). İspanya’da da özerk topluluk meclisleri, yasa önerisinde bulunabilir (md. 87/2). Senato kabul eder veya reddeder ya da bazı maddeleri değiştirebilir. Bu değişikliklerden bazıları, son olarak Kongre’nin onayına sunulmak zorundadır. Her iki organ da yasama sürecini başlatabilse bile Meclis, Senato’nun vetosunu basit çoğunluklu oyla kaldırabilir (Tuna, 110). Bölgesel temsili üstlenen Senato, parlamentoda bölgesel kararlarda etkin olmadığı kabul edilmektedir (Moreno, 2007: 98; Beramendi&Maiz, 2004: 136).²³

İtalya’da parlamento, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu’ndan oluşur (md. 55). Senato ve Millet Meclisi’nin görev ve sorumlulukları benzerdir (md. 70-82). Yasama işlevini her iki meclis ortak yürütür (md. 70). Yasalar iki meclisten de geçmek durumundadır. Cumhuriyet Senatosu, bölge esasına göre seçilir. Senato’da toplam sandalye bölge nüfusuyla orantılı olarak dağıtılır (md. 56-57).²⁴ Bölgeler, senato seçimlerinde seçim bölgesi olsalar da bu, tam anlamıyla bir bölgesel temsile yol açmaz (Martial, 2015: 8). Senato’daki senatörler yalnızca bölgeyi değil, tüm ulusu temsil ederler. İtalyan Anayasası (md. 121/2) bölge kurullarına ulusal parlamentoya yasa teklifinde bulunma yetkisi vermektedir. Ayrıca Anayasa, beş bölge kurulunun veya belli sayıda seçmenin istemesi halinde, bir yasa ya da yasa niteliğinde bir işlemin tümünün veya bir kısmının kaldırılması için referanduma başvurulabileceğini düzenlemiştir (md. 75); vergi, bütçe, af ve uluslararası antlaşmaların onay yasaları bunların dışındadır (md. 121). Ayrıca bölgeler ve *Bolzano* ve *Trent* özerk illeri, kendi sorumluluk alanlarında AB mevzuatının hazırlık sürecine katılabilirler (md. 117).

SONUÇ

Yetki paylaşımı bakımından pek çok çalışmada İtalya ve İspanya bölgesel devletleri, ‘asimetrik federalizm’in örnekleri olarak gösterilse de, bunlar federal devlet özelliği göstermezler (McGarry, 2005). Federal olmasa da bu devletlerde her özerk bölge, birbirinden farklı yetkilere sahiptir, dolayısıyla idari yapı asimetriktir. Asimetrik yetki paylaşımı, her iki ülkenin anayasasında (İspanya Anayasası md. 151 ve 143 ve İtalya Anayasası md. 117/2) ve bölgelerin özerklik statülerinde

²³ Senato'nun rolünü, işlevlerini ve bileşimini değiştirmek için İspanyol hükümeti 2006 yılında Danıştay'dan Senato reformu öneren bir rapor hazırlamasını istedi. Yüksek danışma organı olan Danıştay, yine 2006 yılında, Senato'nun yasama işlevine katılımının güçlendirilmesine ve özerk toplulukların bölgesel temsiline güçlendirilmesine dayalı bir anayasa reformu çağrısında bulunan bir raporu onayladı. Local and Regional Democracy in Spain, 2013: prg 190.

²⁴ 20 ve 21 Eylül 2020'de temsilciler meclisi ve senato üye sayılarının düşürülmesi için İtalyan Anayasası'nın 56, 57 ve 59. maddelerinde değişiklik öngören bir referandum yapıldı. Bu değişiklik önerileri referandumla da kabul edildi. Bu değişiklikler, 28 Mayıs 2023'te yapılması planlanan bir sonraki genel seçimde uygulanacaktır. Changes to Representation of Citizens in the Italian Parliament, September 28, 2020, globalcit.eu.

görülmektedir. Nitekim her özerk bölgeye devredilen yasama ve yürütme yetkileri ile bir diğer özerk bölgeye tanınanlar karşılaştırıldığında aralarında çok kapsamlı farklılıklar bulunduğu görülebilir. Asimetrinin, sosyolojik ve ekonomik (heterojen sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlardan) veya yasal sebeplerden kaynaklanıyor olduğu açıktır. Dolayısıyla tek bir bölgeselleşme modeli olmadığı ve çeşitli nedenlerle verilen özerklik kapsamı değişebileceği söylenebilir. İtalya ve İspanya doktrinde sıklıkla siyasal özerklik örnekleri olarak referans verilen ülkeler olmakla birlikte hem merkezi hükümet ve özerk bölge arasındaki ilişki, örneğin bölgelerin ulusal temsili ve anayasa değişikliklerine katılım hakları iki ülkede farklı düzeydedir. Bununla birlikte her iki devlette her bölge farklı derecelerde mali, kültürel ve siyasi karar alma özerkliğine sahiptir. Bunlara ek olarak bölgesel yönetim modeli, yakın karar verme (*proximity decision-making*) ve yerel geleneklere ve özlemlere (*aspirations*) duyulan saygı üzerine bir tartışmanın²⁵ aksine İspanya'da ve İtalya'da bölgeselleşme nedenleri, yukarıda belirtildiği gibi, oldukça farklı nedenlere dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ackrén, M., (2009). *Conditions for Different Autonomy Regimes in the World, A Fuzzy-Set Application*, ABO Academy University Press, Çevrim içi: <http://bibbild.abo.fi/ediss/2009/AckrenMaria.pdf> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Aktoprak, E., (2011). Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği, *Dipnot (3 Aylık Sosyal Bilim Dergisi)*, Sayı 6, 21-44.
- Amaral, C. E. P., (2010). Decentralisation and Asymmetries in Portugal, (Eds. Ferran Requejo, Nagel Klaus-Jürgen), *Federalism beyond Federations: Asymmetry and Processes of Resymmetrisation in Europe*, pp. 200-220. Routledge, London.
- Baier, E. & Kroll, H., & Zenker, A., (2013). Regional Autonomy with Regard to Innovation Policy: A Differentiated Illustration of the European Status Quo, Karlsruhe 2013, Working Papers Firms and Region, No. R3/2013, 1-29. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0011-n-2347654> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Baldini, G., & Baldi, B., (2014). Decentralization in Italy and the Troubles of Federalization, *Regional and Federal Studies*, Vol. 24, No. 1, 87–108. <http://dx.doi.org/10.1080/13597566.2013.827116> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Benedikter, T., (2014), *Modern Özerklik Sistemleri-Dünya Özerklik Örnekleri*, Ankara: Nika Yayınevi.

²⁵ Local and Regional Governance in the Portuguese Constitution 1st Draft Version, bkz. www.tepav.org.tr.

- Beramendi, P.& Maiz, R., (2004). "Spain: Unfulfilled Federalism (1978-1996)" (Eds. U. M. Amoretti, N. Barneo), *Federalism and Territorial Cleavages*, pp.123-154. Baltimore, The Johns Hopkins University Pres,
- Bossert, T., (1998). Analysing The Decentralization of Health Systems in Developing Countries: Decision Space, *Social Science & Medicine*, V. 47, No 10, 1513-27.
- Çavuşoğlu, N., (2002). Bölge Devlet'te Yetki-Egemenlik Paylaşımı, *E Akademi, Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı 4, <http://www.e-akademi.org/makaleler/ncavusoglu-1.htm> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Esen, S., (2001). Ulus Devlet Modelleri ve İspanya Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Fabbrini, S., & Brunazzo, M., (2003), "Federalizing Italy: The Convergent Effects of Europeanization and Domestic Mobilization", *Regional & Federal Studies*, Vol. 13, No 1, 100-120.
- Garcia, F. D., (2009). "Autonomy Experiences in Europe- A Comparative Approach: Portugal, Spain and Italy", (Eds. J. Costa Oliveira, P. Cardinal), *One Country, Two Systems, Three Legal Orders - Perspectives of Evolution, Essays on Macau's Autonomy after the Resumption of Sovereignty by China*, pp. 409-441. Berlin & Heilderberg, Springer.
- Ghai, Y., (2000). *Autonomy an Ethnicity-Negotiating Competing Claims in Multi-Ethnic States*, Cambridge University Press, Hongkong, Çevrim içi: <https://goo.gl/dgSDiZ> (Erişim Tarihi 30.03.2022).
- Kaboğlu, İ. Ö., (2005). *Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Bası, Legal Yayınları, İstanbul.
- Keleş, R., (1993). İspanya'da Yerinden Yönetim, *Çağdaş Yerel Yönelimler*, Cilt 2, Sayı 4, 11-22.
- Legare, A. & Suksi, M., (2008). Rethinking the Forms of Autonomy at the Dawn of the 21th Century, *International Journal on Minority and Group Rights* 15, Vol. 15, No. 2/3, 143-155.
- Ijphart, A., (1999). *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, New Haven-London: Yale University Press.
- Martial, E., (2015). "Regionalism in Italy", *Assembly of European Regions Study on Regionalism*, 1-23.

- Masseti, E. & Schakel, A. H., (2016). Between Autonomy and Secession: Decentralization and Regionalist Party Ideological Radicalism, *Party Politics*, Vol. 22, No. 1, 59-79.
- McGarry, J., (2005). Asymmetrical Federalism and The Plurinational State, Brussels.
- Moreno, L. & Trelles, C., (2005). Decentralization and Welfare Reform in Andalusia, *Regional & Federal Studies*, Vol. 15, No 4, 519-535.
- Moreno, L., (2007). "Federalization in Multinational Spain", (Eds. Burgess, M., J. Pinder) *Multinational Federations*, pp. 86-107. Routledge, New York.
- Mosca, I., (2006). Is Decentralisation the Real Solution? A Three Country Study, *Health Policy* 77, 113-120, http://federalmcart.ksu.ru/conference/konfer1/bari_eng.htm (Erişim Tarihi: 31.03.2022).
- Nalbant, A., (1996a). "Bölgesel Devlet Yeni Bir Devlet Biçimi Mi? (I)-Kurumsal Temeller", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 39-70.
- Nalbant, A., (1996b). "Bölgesel Devlet Yeni Bir Devlet Biçimi Mi? (II) Uygulama: İtalya ve İspanya Örnekleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 3, 17-55.
- Nalbant, A., (2012). *Üniter Devlet-Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, 2. Bası, XII Levha Yayınları, İstanbul.
- Nuez, X. M., (2001). What is Spanish Nationalism Today? From Legitimacy Crisis to Unfulfilled Renovation, (1075-2000), *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, No. 5, 719-752.
- Pan, C. & Pfeil, B., (2003). *National Minorities in Europe – Handbook*, Vienna.
- Peterlini, O., (2009). The South Tyrol Autonomy in Italy, Historical, Political and Legal Aspects, *One Country, Two Systems, Three Legal Orders - Perspectives of Evolution* (Eds. Jorge Costa Oliveira & Paulo Cardina), pp. 143-170, Springer, Berlin Heidelberg.
- Rolla, G., (2009). The Development of Asymmetric Regionalism and the Principle of Autonomy In the New Constitutional Systems: A Comparative Approach, (Eds. Oliveria, J. C, Cardinal, P.), pp. 461-481, *One Country, Two Systems, Three Legal Orders-Perspectives of Evolution*, Springer, Berlin, Heildelberg.
- Sánchez, R. J., (2016). The Administrative Justice in Spain: Current Situation And Challenges, *Brics Law Journal*, Vol. 3, No. 2, 112-123.
- Teziç, E., (2001). *Anayasa Hukuku*, 7. Bası, Beta Yayınları, İstanbul.

Tuna, G. A., “İspanya Yönetimi”, 101- 165.
http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/ispanya.pdf (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

İnternet Kaynakları

Administrative Justice In Europe – Report for Spain, https://www.aca-europe.eu/en/eurtour/i/countries/spain/spain_en.pdf. (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

Changes to Representation of Citizens in the Italian Parliament, September 28, 2020, <https://globalcit.eu/changes-to-representation-of-citizens-in-the-italian-parliament/> (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

İspanya Anayasa Mahkemesi’nden Katalonya Kararı, 12.09.2017, <https://tr.euronews.com/2017/09/12/ispanya-anayasa-mahkemesinden-katalonya-karari> (Erişim Tarihi: 31.03.2022).

Local and Regional Democracy in Spain, The Congress of Local and Regional Authorities, 24th Session, Strasbourg, 19-21 March 2013, 1-48. <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-spain-recommendation-marc-cools-belgiu/168071969f> (Erişim Tarihi: 25.04.2022).